LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS

Dalia PAKALNIŠKIENĖ

MOTYVUOTIEJI INTARPINIAI IR *sta* KAMIENO VEIKSMAŽODŽIAI XVI–XVII A. LIETUVIŲ RAŠTIJOJE

Mokslo studija

Vilnius

2021

Mokslo studija apsvarstyta Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro posėdyje 2021 m. gruodžio 21 d. (protokolo Nr. 8) ir patvirtinta išleisti Lietuvių kalbos instituto Mokslo tarybos posėdyje 2021 m. gruodžio 29 d. (protokolo Nr. MT-11).

R e c e n z a v o :

prof. dr. Lidija Leikuma (Latvijos universitetas)
doc. dr. Asta Balčiūnienė (Klaipėdos universitetas)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-411-303-1
doi.org/10.35321/e-pub.17

© Dalia Pakalniškienė, 2021
© Lietuvių kalbos institutas, 2021

TURINYS

PRATARMĖ ... 4
ĮVADAS ... 6

1. DEVERBATYVAI – INTARPINIAI IR *sta* KAMIENO VEDINIAI IŠ VEIKSMAŽODŽIŲ ... 15
1.1. Antikauzatyvai ... 17
1.1.1. Antikauzatyvų vartosena ... 18
1.1.2. Semantika ... 33
1.1.3. Opozicijos *causativa / anticausativa* korespondencijos kitose kalbose ... 34
1.2. Terminatyvai ... 38
1.2.1. Terminatyvų vartosena ... 38
1.2.1.1. Vediniai iš šakninių veiksmažodžių ... 39
1.2.1.2. Vediniai iš kintamųjų priesagų veiksmažodžių ... 42
1.2.2. Semantika ... 55
1.2.3. Opozicijos *durativa / terminativa* korespondencijos kitose kalbose ... 59

2. DENOMINATYVAI – INTARPINIAI IR *sta* KAMIENO VEDINIAI IŠ VARDAŽODŽIŲ ... 64
2.1. Denominatyvų vartosena ... 67
2.1.1. Deadjektyvai ... 67
2.1.2. Desubstantyvai ... 73
2.2. Semantika ... 83
2.3. Intarpinių ir *sta* kamieno denominatyvų korespondencijos kitose kalbose ... 94
2.3.1. Lietuviškieji denominatyvai ... 94
2.3.1.1. Deadjektyvai ... 94
2.3.1.2. Desubstantyvai ... 99
2.3.2. Baltiškieji denominatyvai ... 101
2.3.2.1. Deadjektyvai ... 101
2.3.2.2. Desubstantyvai ... 103
2.3.3. Baltų-slavų denominatyvai ... 104

IŠVADOS ... 107
SUMMARY ... 112
ŠALTINIAI ... 119
LITERATŪRA ... 123

PRATARMĖ

Ši mokslo studija yra daugelio metų tyrinėjimų tąsa. Paviliota Profesorės Audronės Kaukienės aistros baltų kalbų veiksmažodžiui nuo studijų pradžios nėriau į lietuvių kalbos istorijos vandenis, kurie man nebuvo nei labai skaidrūs, nei lengvi plaukti. Tačiau nuosekliai dirbant, padedant bendraminčiams kolegoms po truputį ėmė ryškėti lietuviškojo veiksmažodžio tapsmo paslaptys.

Studija skirta XVI–XVII a. senosios lietuvių raštijos intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių kompleksiniam tyrimui, siekiant pateikti kuo daugiau duomenų platesniems genetiniams ir tipologiniams veiksmažodžių tyrinėjimams. Rašytinio lietuvių kalbos paveldo tyrimai aktualūs tiek lietuvių kalbotyrai, tiek baltistikai ir indoeuropeistikai. Tradiciškai postuluojamas lietuvių (ir baltų) veiksmažodžio naujumas, palyginti su archajiška vardažodžio sistema, verifikuotinas sistemiškais sinchroniniais ir diachroniniais tyrimais. Ypač svarbi šiuose tyrimuose vidinė rekonstrukcija: išsamus lietuvių kalbos veiksmažodžių inventorius, suregistruotas iš įvairių šaltinių – senųjų raštų, tarmių, dabartinės kalbos, ir veiksmažodžių formaliosios struktūros, semantikos bei vartosenos tyrimas teikia galimybių tiksliau įvertinti įvairių fleksinių klasių raidą, archaizmus ir inovacijas.

Studiją sudaro įvadas, dvi analitinės dalys, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas.

Įvade pateikiama intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių charakteristika baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų kontekste, pristatomi tyrimo tikslai, uždaviniai, bendros metodologinės nuostatos. Teoriniai principai plačiau aprašomi analitinėse dalyse, siejant juos su tyrimo metodika ir empirika.

Dviejose analitinėse dalyse pristatoma intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių nominacija. Pirmoji studijos dalis skirta vediniams iš veiksmažodžių, deverbatyvams, antroji – vediniams iš būdvardžių ir daiktavardžių, denominatyvams.

Studijoje nesigilinama į tiriamųjų veiksmažodžių morfologinės struktūros ypatumus ir morfosintaktiką (apie tai žr. Mikašauskienė 2018) – analizuojami tik tiesiogiai su daryba susiję formaliosios ir semantinės struktūros klausimai. Daugiausia dėmesio skiriama pačių darybinių tipų identifikavimui, vartosenai – prezentinių ir neprezentinių formų santykiui, prefiksacijos ypatumams (todėl suregistruotos ir analizuojamos visos tiriamųjų veiksmažodžių formos – apie 4 000), lingvogeografinei ir chronologinei distribucijai.

Esu dėkinga gerbiamosioms recenzentėms prof. dr. Lidijai Leikumai ir doc. dr. Astai Balčiūnienei už labai vertingas ir taiklias pastabas, klausimus, pasiūlymus. Nuoširdžiai dėkoju jaunajai kolegei dr. Raimondai Mikašauskienei, su kuria keletą metų drauge gilinomės į lietuviškojo veiksmažodžio paslaptis, ir kurios tyrimai buvo svari šios studijos pagalba.

Labai ačiū mielajai redaktorei Irutei Raišutienei, surinkusiai pabirusius teksto riktus. Dėkui maketuotojai Silvai Jankauskaitei, gražiai „aprengusiai“ šią studiją.

Autorė

ĮVADAS

Genetiniai ir tipologiniai kalbų tyrimai reikalauja didžiulių sąnaudų, todėl tikslinga tiriamąją sritį nagrinėti suskaidžius kalbos vienetus į mažesnes grupes – leksines, semantines, morfologines ir pan. Be to, istorinius ir tipologinius tyrimus svarbu pagrįsti atskirų kalbų vidinės rekonstrukcijos faktais: seniausia dokumentuota situacija – senosios raštijos duomenimis, tarmių ir bendrinės kalbos faktais ir, kiek įmanoma, sisteminiais tyrimais (o ne atsitiktiniais, pavieniais pavyzdžiais). Tiriamieji lietuvių kalbos intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai raiškos ir turinio požiūriu kaip tik ir sudaro atskirą morfologinį-semantinį veiksmažodžių tipą.

Lietuvių kalbos intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai paprastai tiriami drauge: juos vienija leksinė ir gramatinė semantika, morfosintaktikos bruožai, neretai ir genetinis bendrumas (plg.: *bą̃la* ir *bálsta*, *gę̃sa* ir *gę̃sta* etc.). LKŽe ir tarminių žodynų duomenimis, lietuvių kalboje jų yra per tūkstantį: apie 500 intarpinių ir 600 *sta* kamieno veiksmažodžių. Kitose kalbose šios fleksinės klasės nėra tokios gausios: latvių kalboje intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių fiksuojama perpus mažiau, prūsų kalboje tėra keli (Pakalniškienė 1993, 1996: 83–86, 2000: 71–89; Rudzīte 1973: 187–197).

Intarpiniai veiksmažodžiai (ar plačiau – nazaliniai prezentai) – daugelyje indoeuropiečių kalbų fiksuojama fleksinė klasė, siekianti bendrosios indoeuropiečių epochos laikus (apie formaliosios struktūros ir semantikos raidą atskirose indoeuropiečių kalbose žr.: Kuiper 1937; Strunk 1967; Gorbachov 2007; Villanueva Svensson 2011: 33–58).

Lietuvių kalboje intarpiniai veiksmažodžiai esamajame laike turi intarpą *n* (prieš *p*, *b* – *m*) arbą ilgąjį šaknies balsį, o būtojo kartinio laiko šaknis trumpa, pavyzdžiui: *sniñga* – *snìgo*, *limpa* – *lìpo*, *lỹja* – *lìjo*, *bą̃la* – *bãlo*, *griũva* – *griùvo* ir pan. Latvių kalboje intarpas esamajame laike išnyko, su intarpu susidarę mišrieji dvigarsiai virto kitais garsais – dvibalsiais ar ilgaisiais balsiais, plg.: *ruodu* (**randu*) ‘randu’ – *radu*, *tieku* (**tenku*) ‘tenku’ – *tiku*, *mītu* (**mintu*) ‘gyvenu’ – *mitu*, *jūtu* (**juntu*) ‘juntu’ – *jutu* etc. Prūsų kalboje paliudyti tik du intarpiniai veiksmažodžiai: pr. *polīnka* ‘pasilieka’ (plg. lie. tarm. *liñka*), *syndens*, *sindats* ‘sėdintis’ (plg. s. sl. *sędǫ* ‘sėdu’).

Palyginti nedaug intarpinių veiksmažodžių yra ar buvo ir kitose indoeuropiečių kalbose. Paprastai jie atpažįstami gretinant esamojo ir būtojo laiko (ar kitų neprezentinių kamienų) formas, pavyzdžiui: gr. praes. πυνθάνομαι ‘klausinėju; mokausi...’ – aor. ἐπυθόμην, praes. λαμβάνω ‘renku’ – aor. ἔλαβον; lo. *tango* ‘liečiu’ – *tetigi*, *fundo*

‘lieju’ – *fūdi*; s. i. *muñcáti* ‘paleidžia, išleidžia’ – *ámok*, *chinátti* ‘pjauna’ – *áchidat*; air. *bongid* ‘laužo’, *dingid* ‘slegia, engia’, *dlongid* ‘skelia’, *cingim* ‘einu’; het. *harnik-* ‘griauti, naikinti’, *ninik-* ‘kelti’, *hunik-* ‘sužavėti, apkerėti’, *sarnik-* ‘atstatyti’, *istarnik-* ‘pakenkti, sužeisti’; toch. B *piṅk-* ‘piešti, rašyti’ etc. Dalis lietuviškų intarpinių veiksmažodžių turi formalių atitikmenų kitose indoeuropiečių kalbose, plg.: lie. dial. *liñka*, pr. *polīnka* ‘palieka’, s. i. *riṇákti,* lo. *linquo,* gr. λιμπάνω, arm. *lk’anem* (ide. **li-né-kᵘ-* ‘(pa)likti’) ir kt.

Kai kuriose kalbose intarpiniai veiksmažodžiai išnyko ar pakito dėl fonetinių arba morfologinių priežasčių. Senõsios slavų kalbõs intarpinių veiksmažodžių fiksuojama nedaug, pavyzdžiui: *bǫdǫ* ‘tampu, būnu’ – inf. *byti*, *obręštǫ* ‘randu’ – inf. *rěsti*, *sędǫ* ‘sėdu’ – inf. *sěsti*, *lęgǫ* ‘gulu’ – inf. *lešti* ir kt. Kai kurie jų intarpą apibendrino visose pagrindinėse formose, plg.: *blędǫ* ‘klaidžioju’ – inf. *blęsti*, *grędǫ* ‘žengiu’ – inf. *gręsti*, *zvęgǫ* ‘dainuoju, skambu’ – inf. *zvęšti*, *sęgǫ* ‘siekiu, prisiekiu’ – inf. *sęšti*, *prędǫ* ‘verpiu’ – inf. *pręsti*, *žęždǫ* ‘trokštu, geidžiu’ – inf. *žęděti*. Dar vienas pokytis slavų kalbų intarpinių veiksmažodžių raidoje – nazalinės priesagos *nǫ* pridėjimas, pavyzdžiui: *isęknǫti* ‘senka’, *sęgnǫti* ‘prisiekia’ etc. Formų su pridėtu nazaliniu sufiksu -άνω radosi senovės graikų kalboje, plg.: λιμπάνω ‘(pa)lieku’, πυνθάνομαι ‘klausinėju; mokausi...’, θιγγάνω ‘liečiu, tvarkau’ ir pan. Armėnų kalboje intarpiniai veiksmažodžiai, kaip jau minėtas *lk’anem*, perėjo į priesaginių klasę (Джаукян 1982: 178–179): *bekanem* ‘laužiu’ (plg. s. i. *bhanákti* ‘laužo’), *bucanem* ‘auginu, maitinu’ (plg.: s. i. *bhunkte* ‘valgo’, lo. *fungor* ‘vykdau’), *dizanem* ‘uždedu’ (plg.: gr. θιγγάνω ‘liečiu, tvarkau’, lo. *fingo* ‘liečiu, lipdau, kuriu’), *gtanem* ‘randu’ (plg. s. i. *vindáti*, av. *vinásti* ‘randa’), *hasanem* ‘pasiekiu’ (plg. lo. *nanciscor* ‘gaunu, randu’), *lizanem* (plg. lo. *lingo* ‘liežiu’), *mucanem* ‘įstatau, įvedu’ (plg.: s. i. *munákti* ‘išlaisvina’, lie. *muñka* ‘lupasi, neriasi, plinka, slenka, smunka (apie odą, plaukus)...’) (plačiau apie infiksinių veiksmažodžių pokyčius atskirose kalbose žr. Gorbachov 2007: 3–9).

Baltų kalbose su infiksiniais veiksmažodžiais glaudžiai susijęs *sta* kamienas laikomas šių kalbų inovacija (Schmid 1963; Kuryłowicz 1964; Kazlauskas 1968; Oettinger 1979; Karaliūnas 1987; Pakalniškienė 1993; Kaukienė 1994, 2002), tačiau esama bandymų sieti juos su ide. *sk*-veiksmažodžiais (Endzelynas 1957; Gorbachov 2014 ir kiti), germanų kalbų veiksmažodžiais (Stang 1942, 1966), slavų kalbų korespondencijomis ir medialinėmis indoeuropietiškojo dezideratyvo formomis (Villanueva Svensson 2010[1]).

1 Ten pat žr. išsamią apžvalgą apie formanto *sta* kilmės hipotezes.

Indoeuropiečių kalbų intarpiniams veiksmažodžiams būdingos specifinės formos ir turinio ypatybės. Šių veiksmažodžių šaknys yra nulinio laipsnio, šaknies finalėje būna tik sprogstamieji priebalsiai, veiksmažodžiai asmenuojami atematiškai. Daugelis jų yra aktyvaus veiksmo, terminatyviniai ir tranzityviniai (kauzatyviniai arba faktityviniai) (Delbrück 1897: 123, 127; Kuiper 1937: 102; Stang 1966: 336). Tačiau šiaurinėje indoeuropiečių kalbų grupėje – baltų, slavų, germanų kalbose – šie veiksmažodžiai „elgiasi“ priešingai: yra intranzityviniai, reiškia būseną ar procesą, priklauso tematiniam asmenavimo tipui, pavyzdžiui: lie. *limpa*, s. sl. *-lь(p)nǫti*, go. *-lifnan*[2] (Gorbachov 2007: 162–164). Toks neatitikimas kalbininkų vertinamas įvairiai: dažniausiai šiaurės indoeuropiečių nazalinių veiksmažodžių semantikos ir formaliosios struktūros ypatumai laikomi inovacija (Kuiper 1937; Stang 1942, 1966; Schmid 1963; Kuryłowicz 1964; Strunk 1967; Oettinger 1979; Karaliūnas 1987; Kaukienė 1994, 2002; Schmalstieg 2000 etc.), bet randasi hipotezių „šiaurės“ situaciją laikyti archaizmu (Gorbachov 2007: 202–219).

Tradiciškai lietuvių kalbos intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai laikomi pirminiais, neišvestiniais (LKG 2: 222–229; DLKG 2006: 285–286). Išskirtinis intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių produktyvumas lietuvių kalboje suponuoja santykinį šių fleksinių klasių „jaunumą“ ir skatina ieškoti tiriamųjų veiksmažodžių radimosi kelių. Sinchroniniuose ir diachroniniuose kalbotyros darbuose pažymima šių veiksmažodžių sąsaja (ppr. darybos požiūriu nevertinama) su bendrašakniais vardažodžiais ir veiksmažodžiais. Sistemiškesnis požiūris į šias sąsajas leidžia postuluoti išvestinį dalies intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių statusą (Skardžius 1943: 486–488; Kuiper 1937; Endzelīns 1951: 764–765; Hofmann 1956; Būga 1959: 431–469; Arumaa 1957: 118–149; Kazlauskas 1968: 319–323; LKG 2: 225; Темчин 1986: 29–34; Karaliūnas 1987; Pakalniškienė 1993, 2000: 71–89, 2018: 61–101, 2019: 8–36, 2020: 1–16; Palmaitis 1998; Valeckienė 1998: 27–28; Gorbachov 2007; Villanueva Svensson 2010: 204–233, 2011: 33–58, 2016: 37–59).

2 Baltų ir slavų bei germanų kalbų nazaliniai prezentai formaliai šiek tiek skiriasi: slavų ir germanų kalbose turimi ne infiksai, bet nazaliniai sufiksai, atliekantys tas pačias funkcijas kaip ir baltų kalbose. Be to, nazaliniai sufiksai neretai apibendrinami visai veiksmažodžio paradigmai. Bet tai atskirų kalbų raidos dalykai – infiksas ir nazaliniai sufiksai yra tos pačios kilmės (plačiau žr.: Gorbachov 2007: 166; Villanueva Svensson 2011: 36–40).

Tyrimo objektas, tikslas, uždaviniai

Lietuvių kalbos intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai nemažai tyrinėti sinchronijos ir diachronijos požiūriu. Jų vieta indoeuropietiškojo ir baltiškojo veiksmažodžio sistemoje vertinama įvairiai (plačią apžvalgą ir diskusiją žr. Gorbachov 2007). Istoriniuose ir tipologiniuose darbuose dažniausiai analizuojami pavieniai šio tipo veiksmažodžiai, priklausomai nuo tyrimo aspekto. Kompleksinių šios lietuvių kalbos fleksinės klasės tyrimų yra nedaug: minėtini morfologinės struktūros, leksinės ir gramatinės semantikos, morfosintaktikos tyrinėjimai lietuvių tarmėse (Pakalniškienė 1993; Balčiūnienė 2007, 2014), senuosiuose lietuvių raštuose (Mikašauskienė 2018).

Šioje studijoje tiriami XVI–XVII a. lietuvių raštijoje – Martyno Mažvydo, Jono Bretkūno tekstuose ir *Volfenbiutelio postilėje*, Mikalojaus Daukšos darbuose, *Knygoje nobažnystės* ir Konstantino Sirvydo veikaluose[3], reprezentuojančiuose tris to meto rašto variantus, – užfiksuotų intarpinių bei *sta* kamieno veiksmažodžių darybos klausimai.

Tyrimo **tikslas** – sinchroniniu ir diachroniniu požiūriu ištirti intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių nominacijos sistemą, fiksuojamą senosios lietuvių raštijos pradžioje.

Tikslo siekiama šiais uždaviniais:

1. Sudaryti pasirinktųjų XVI–XVII a. lietuvių raštų intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių korpusą.
2. Nustatyti motyvuotųjų ir nemotyvuotųjų leksemų santykį.
3. Sugrupuoti motyvuotuosius veiksmažodžius pagal darybos kategorijas į deverbatyvus ir denominatyvus.
4. Ištirti deverbatyvų ir denominatyvų nominaciją.
5. Aptarti motyvuotųjų veiksmažodžių vartoseną ir semantiką.
6. Įvertinti senojoje raštijoje užfiksuotų darybos tipų chronologiją.

Atliekant tyrimą naudotasi Lietuvių kalbos instituto sukurta *Senųjų raštų duomenų baze*, elektroninėmis senųjų tekstų konkordancijomis, Dominyko Urbo sudarytu

3 Jono Bretkūno *Biblija* 1985, 1986, 1590, *Giesmės Duchaunos* 1589, *Kancionalas* 1589, *Kolektos* 1589, *Postilė* 1591; Martyno Mažvydo *Katekizmas* 1547, *Giesmė šv. Ambražiejaus* 1549, *Forma krikštymo* 1559, *Paraphrasis* 1589, *Giesmės krikščioniškos* 1566, 1570; Mikalojaus Daukšos *Katekizmas* 1595, *Postilė* 1599; *Volfenbiutelio postilė* 1573; *Knyga nobažnystės krikščioniškos* 1653; Konstantino Sirvydo *Punktai sakymų* 1629, 1644, *Dictionarium trium linguarum* ~1620, 1642, 1677.

Martyno Mažvydo raštų žodynu (1998), Virginijos Vasiliauskienės ir Kristinos Rutkovskos kritiniais Konstantino Sirvydo *Punktų sakymų* leidimais (2015), Kazio Morkūno *Konstantino Širvydo „Punktų sakymų“ veiksmažodžių indeksu* (1980). Pavyzdžiai sukauptì rankiniu būdu: iš visų šaltinių išrinktos visos intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių formos[4], siekiant atskleisti veiksmažodžių vartosenos ypatumus.

Tiriamuosiuose raštuose užfiksuota 230 intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių[5]. Gausiausiai šie veiksmažodžiai paliudyti Sirvydo – net 176, Daukšos raštuose užfiksuoti 137, Bretkūno – 126, *Knygoje nobažnystės* – 90. Kur kas mažiau veiksmažodžių aptikta Mažvydo tekstuose – 53, mažiausiai *Volfenbiutelio postilėje* – 42. Leksinės įvairovės atžvilgiu išsiskiria Sirvydo žodynuose užfiksuoti veiksmažodžiai, kurių neribojo religinis žanras, – juose surašyti ne tik dvasinius, moralinius, percepcinius aspektus, bet ir įvairius fizinius, fiziologinius reiškinius žymintys veiksmažodžiai.

Tyrimo duomenimis, didžiausią analizuojamų raštų intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių dalį, apie 65 procentus, sudaro motyvuotoji leksika. Nustatyta, kad tiriamieji veiksmažodžiai priklauso keliems žodžių darybos tipams, eksplikuojantiems tris pagrindinius darybos požymius – darybos reikšmę, pamatinio žodžio leksinį gramatinį pobūdį ir darybos formantą (Urbutis 2009: 293–294). Deverbatyvai – vediniai iš veiksmažodžių – senojoje raštijoje (kaip ir visame lietuvių kalbos plote) sudaro didžiausią vedinių dalį – beveik 70 procentų, denominatyvai – vediniai iš būdvardžių ir daiktavardžių – per 30 procentų (Pakalniškienė 1993, 1995: 25–28, 2000: 71–89, 2018: 8–36, 2019: 61–101). Darybos reikšmės požiūriu skirtinos trys darybinės kategorijos – antikauzatyvai, terminatyvai ir fientyvai. Tačiau interpretuojant intarpinius ir *sta* kamieno veiksmažodžius kaip vedinius iš tos pačios šaknies *ia* kamieno bei priesaginių veiksmažodžių, kyla nemãža problemų. Pirmiausia, kas laikytina darybos formantu? Kokia darybos kryptis suponuotina?

Intarpinių ir *sta* kamieno denominatyvų daryba skaidresnė nei deverbatyvų. Daugelio vedinių iš vardažodžių reikšmę galima nusakyti darybos parafrazėmis, pavyzdžiui: *senti* ‘darytis senam’, *šašti* ‘šašams darytis, rastis’, leidžiančioms nustatyti darybo kryptį vardažodis → veiksmažodis. Darybos formantas yra galūnė. Keblesniais

4 Surinkta apie keturis tūkstančius formų.

5 Naudotasi Raimondos Mikašauskienės registru (Mikašauskienė 2018), įvairiopai tikslintu ir pildytu studijos autorės.

atvejais, kuomet galimas abipusis pamatavimas ir darybos kryptis neaiški, pavyzdžiui, *lõbti* (*lóbti*) ‘turtėti; sektis’ : lie. *lõbis* ‘turtas’, pasitelkiami papildomi kriterijai (plačiau žr. 1.2 skyrių). O intarpinių ir *sta* kamieno lietuvių kalbos deverbatyvų kaip išvestinių veiksmažodžių statusą pagrįsti nėra paprasta. Intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai paprastai skiriasi nuo *ia* kamieno veiksmažodžių šaknies apofonija, ir vokalizmo santykis yra relevantiškas bendriesiems darybinės balsių kaitos dėsningumas: *ei* → *i*, *au* → *u*, *eR* → *iR* ir t. t. (plačiau žr. Kazlauskienė 2012: 35–43). Antikauzatyvai ir terminatyvai priklauso specifinei fleksinei klasei, tad morfologiniu žymikliu iš dalies galima laikyti intarpą ir formantą *sta*. Taigi, fleksinės klasės keitimas ir šaknies apofonija[6], antikauzatyvinė ar terminatyvinė reikšmė laikytini darybos požymiais, kad ir neįprastais, netipiškais, leidžiančiais intarpinius ir *sta* kamieno veiksmažodžius laikyti išvestiniais. Papildomi kriterijai galėtų būti didesnis *ia* kamieno veiksmažodžių produktyvumas, denominatyvų išvestinis pobūdis ir diachroninė analizė.

Dabartinėje lietuvių kalboje šie darybos modeliai nebeproduktyvūs – keičiami ikoniškesniais priesagų ar sangrąžos vediniais, plg.: *blùsti* ir *blaũstis* (: *blaũsti*), *kìsti* ir *keĩstis* (: *keĩsti*); *màžti* ir *mažéti* (: *mãžas*), *draũgti* ir *draugáuti* (*draũgas*) etc.

Tyrimo metodologinės nuostatos

Šiuo tyrimu norima dokumentuoti intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių situaciją lietuvių raštijos pradžioje, siekiant atskleisti XVI–XVII a. fiksuojamą sinchroninį jų vaizdą, taigi remiamasi sinchroniniais tyrimo metodais. Analizuojami tik motyvuotieji veiksmažodžiai, t. y. tokie, kurie remiasi kitu ar kitais leksiniais vienetais. Motyvacija suprantama kaip lingvistinė ir mentalinė operacija, kurios rezultatas – *motyvema* – yra toks leksinis nominacijos vienetas, kurio onomasiologinė struktūra teikia informacijos apie įvardijamojo dalyko požymius (Lubienė 2015: 78). Motyvacijos požymį motyvemos onomasiologinėje struktūroje reprezentuoja *motyvatorius* – leksinis (darybos pamatas) ir struktūrinis (darybos formantas, plačiau žr.: Lubienė 2015; Блинова 2009: 5–12).

Toliau sinchroninės analizės rezultatai – nustatytieji darybos tipai – gretinami su kitų giminiškų kalbų atitinkamomis korespondencijomis, siekiant atskleisti intarpinių

6 Plg.: „Pagaliau dažnais atvejais darinį nuo pamatinio žodžio skiria šaknies balsių kaita, kuri taip pat gali būti žodžių darybos priemonė (plg. *kisti* ir *keisti*)“ (Paulauskienė 1994: 265).

ir *sta* kamieno veiksmažodžių nominacijos chronologiją. Tikimasi, kad nuoseklus sinchroninis ir diachroninis tyrimas teiks galimybių verifikuoti genetinių ir tipologinių tyrinėjimų hipotezes, įžvelgti bendrus ir besiskiriančius analizuojamų veiksmažodžių raidos etapus. Pavyzdžiui, Jaroslavo Gorbačiovo ir Migelio Vilanuevos Svensono darbuose įžvelĝiama lietuviškųjų veiksmažodžių bendrybių su slavų ir germanų kalbomis (Gorbachov 2007; Villanueva Svensson 2011, 2016): pateikiama baltų, slavų ir germanų kalbų nazalinių deverbatyvų ir denominatyvų pavyzdžių, gretinant juos formaliosios struktūros ir reikšmės požiūriu, atskleidžiama reliatyvi šių veiksmažodžių chronologija (plačiau žr. atitinkamuose skyriuose). Šios istorinės hipotezės paskatino imtis vidinės lietuvių kalbos intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių rekonstrukcijos ir taip patikslinti išorinės rekonstrukcijos rezultatus relevantiškais lietuvių ir kitų baltų kalbų faktais.

Kita tyrimo nuostata – tipologinių metodų taikymas, siekiant atskleisti universalius predikatinių situacijų požymius, reflektuojamus visose ar daugelyje pasaulio kalbų, nes predikatinę kiekvienõs kalbõs leksiką sudaro universãlios semantinės-gramatinės grupės.

Tipologiniuose darbuose daug dėmesio skiriama kauzatyvinėms ir antikauzatyvinėms strategijoms pasaulio kalbose (Недялков 1969; Nedyalkov, Silnitsky 1973; Haspelmath 1993, 2016; Nichols 1993; Nau, Pakerys 2016 ir kt.). Lietuvių kalbai būdingos visos universalios kauzatyvų / antikauzatyvų žymėjimo strategijos (Haspelmath 1993): kauzatyvinės (C), antikauzatyvinės (A) ir bekryptės – labilios (L), ekvipolentinės (E) bei supletyvinės (S), plg.: *ardýti* / *ìrti* (C), *kìšti* / *kýšoti* (A), *dègti* tr. ir intr. (L) (plačiau žr.: Arkadiev, Pakerys 2015; Nau, Pakerys 2016). Analizuojamieji lietuvių kalbos antikauzatyvai priklauso Martino Haspelmato ekvipolentiniam tipui, kurio darybos kryptis nėra aiški, todėl pasitelktini papildomi kriterijai: fonologinis ar morfologinis žymėtumas, veiksmažodžių produktyvumas – dažnesnės formos paprastai būna formaliai nežymėtos (Haspelmath 1993: 97–98). Suponuodamas ryšį tarp veiksmo spontaniškumo (ang. *spontaneity scale*) ir kauzacijos / antikauzacijos kodavimo, M. Haspelmatas suformulavo kauzacijos / antikauzacijos žymėjimo universalijas:

1. *The higher the noncausal meaning of a causal-noncausal pair is on the spontaneity scale, the longer and the more analytic any causative marker on the causal verb form will be.*
2. *The lower the noncausal meaning of a causal-noncausal pair is on the spontaneity scale, the longer and the more analytic any anticausative marker on the noncausal verb form will be* (Haspelmath 2016: 38).

Taigi, kauzatyvinė strategija taikoma, kai situacija yra spontaniška, nevalinga, o antikauzatyvinė – kai situaciją sukelia išorinės jėgos.

Deverbatyvų ir denominatyvų tyrimui pasitelkiama modifikuota Zeno Vendlerio *aspektinė predikatų klasifikacija* (1957), plėtota daugelyje darbų (Dowty 1979; Verkuyl 1993; Smith 1991; Падучева 1998, 2004, 2009; Татевосов 2010, 2015; Holvoet, Čižik 2004; Plungian 2010, 2011; Rothstein 2004 ir kt.). Svarbiausi šios klasifikacijos semantiniai požymiai – *statiškumas* vs. *dinamiškumas, duratyvumas* vs. *momentiškumas*, *neribiškumas* vs. *ribiškumas* – leidžia suskirstyti visą predikatinę bet kurios kalbos leksiką į keletą universaliųjų grupių[7], vadinamų semantiniais, arba akcionaliniais, predikatų tipais (ang. *actionality classes*)[8]:

1) *būsenos* predikatai (ang. *states*), arba statyvai, sudaro priešpriešą dinaminiams veiksmažodžiams: jie žymi stabilias situacijas, yra neribotos trukmės, ateliniai, neagentyviniai, nes „būsenos tęsimui paprastai nereikia jokių specialių subjekto pastangų ir energijos, jų subjektas esti patientas arba eksperienceris“ (Plungian 2010: 105), pavyzdžiui: *gyvénti*, *miegóti*, *mylėti*, *žinóti*;
2) *veiklos* predikatai (ang. *activities*) žymi dinamines situacijas, trunkančias neribotą laiką, taigi yra ateliniai. Jie gali būti agentyviniai, pavyzdžiui: *juõktis*, *veřkti*, *váikščioti*, ir neagentyviniai, pavyzdžiui: *dègti*, *šviẽsti*;

---

7 Populiari Z. Vendlerio klasifikacija, nors ir vertinama kaip tipologiškai relevantiška, kalbininkų yra įvairiai modifikuojama, nes akcionalumo manifestacija konkrečioje kalboje gali gerokai skirtis. Įvairuoja predikatinių situacijų resp. akcionalinių klasių nomenklatūra, pavyzdžiui: *states*, *events*, *processes* (Comrie 1976); *states*, *changes*, *actions*, *events* (Wierzbicka 1980: 181); *states*, *activities*, *accomplishments*, *semelfactives*, *achievements* (Smith 1997: 3); таксономические категории: *действие*, *деятельность*, *процесс*, *состояние*, *происшествие*, *тенденция*, *свойство*, *соотношение*, *предстояние*, *предрасположение* (Падучева 2004: 31); *total-statisch*, *relativ-statisch*, *temporär (activities)*, *total-terminativ*, *graduell-terminativ*, *inzeptiv-statisch*, *inchoativ* (Breu 2007: 123–166); *стативные глаголы*, *непредельные глаголы*, *сильные предельные глаголы*, *пунктивные глаголы* (Татевосов 2010: 30); panašiai grupuojami lietuvių kalbos veiksmažodžiai, plg.: *stative*, *processual*, *punctual*, *multiplicative*, *strong* and *weak telic*, o priešdėlių vediniams dar priskiriamos papildomos klasės: *limitative stative*, *limitative telic*, *weak inceptive-stative*, *punctual-ingressive*, *limitative processual*, *strong multiplicative* (Arkadiev 2011: 78) etc. Straipsnyje teikiama klasifikacija irgi šiek tiek skiriasi nuo vendleriškosios.

8 Studijoje laikomasi Vladimiro Plungiano, Rolando Mikulsko, Piotro Arkadjevo ir kt. požiūrio, kad vietoj veiksmažodžio gramatinių kategorijų terminų *veikslas*, *aspektas*, vok. *Aktionsart* tikslinga vartoti *akcionalumo*, *akcionalinės klasės* terminus (Plungian 2010; Arkadiev 2011; kitaip LKG 2: 8–46; Holvoet, Čižik 2004. Diskusiją žr.: Comrie 1976; Mikulskas 2013; Татевосов 2015; Горбова 2016).

3) *proceso* predikatai (ang. *accomplishments*) žymi dinamines kryptingas situacijas, implikuojančias natūralią baigtį ar kulminaciją, laipsnišką būsenos kaitą. Jos gali būti agentyvinės, pavyzdžiui: *rašýti láišką*, *įtìkinti*, arba neagentyvinės, pavyzdžiui: *bálti*, *griū́ti*, *tiřpti*;
4) *įvykio* predikatai (ang. *achievements*) suponuoja staigų perėjimą iš vienos būsenos į kitą: įvykio trukmė yra tokia maža, „kad įvykį galima tik konstatuoti *ex post*“ (Holvoet, Čižik 2004: 148). Dėl to jie dar vadinami momentiniais, punktyviniais ar semelfaktyviniais, pavyzdžiui: *atsidùrti*, *gáuti*, *pamèsti*, *pargriū́ti*.

Tipologiniuose įvairių kalbų denominatyvų tyrimuose analizuojami darybos būdai, formantai, semantinės kategorijos, produktyvumas, kognityviniai aspektai (Marchand 1969; Clark and Clark 1979; Kiparsky 1997; Stiebels 1998; Gerdts, Marlet 2008; Gottfurcht 2008 ir kt.[9]). Denominatyvinius veiksmažodžius Hansas Marchandas vadina kondensuotais suveiksmažodintais sakiniais, jo teigimu, tokių veiksmažodžių produktyvumą lemia kalbos ekonomijos dėsnis (Marchand 1969).

Įdomu tai, kad visose kalbose denominatyvinių veiksmažodžių yra gerokai mažiau nei deverbatyvinių (Haspelmath, Sims 2010).

9 Denominatyvinių veiksmažodžių tyrimų apžvalgą žr., pavyzdžiui, Gerdts, Marlet 2008.

1. DEVERBATYVAI – INTARPINIAI IR *sta* KAMIENO VEDINIAI IŠ VEIKSMAŽODŽIŲ

Daugelį lietuvių kalbos intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių galime istoriškai susieti su bendrašakniais *ia* kamieno veiksmažodžiais. Tokių porų formaliųjų ir semantinių santykių reguliarumas kalbininkų yra seniai pastebėtas (Endzelīns 1951: 764–765; Skardžius 1943: 464–486; Būga 1959: 431–469; Arumaa 1957; Stang 1942, 1966; Kazlauskas 1968: 319–323; LKG 2: 225; Темчин 1986; Karaliūnas 1987; Pakalniškienė 1993; Palmaitis 1998; Kaukienė 1994, 2002; Valeckienė 1998: 27–28; Villanueva Svensson 2010; Arkadiev 2008, 2013; Gorbachov 2007, 2014 ir kt.). Intarpinių resp. *sta* kamieno ir *ia* kamieno veiksmažodžių sąsaja interpretuojama įvairiai: siejama su indoeuropietiškojo veiksmažodžio raida – prezento ir aoristo priešpriešos leksikalizacija, aktyvo ir medijo formų substitucija, diateze ar pan. (plačiau žr.: Kuiper 1937; Kazlauskas 1968: 334–335; Stang 1942, 1966; Karaliūnas 1987: 66; Palmaitis 1998: 245–253; Arkadiev 2008, 2013; Villanueva Svensson 2011 ir kt.). Postuluojamos bendros šiaurės indoeuropiečių kalbų nazalinių veiksmažodžių darybos tendencijos: antikauzatyvai iš tranzityvinių veiksmažodžių ir inchoatyvai iš statyvinių ar duratyvinių veiksmažodžių. Gausiausiai šių vedinių esama baltų, kiek mažiau germanų kalbose; negausi slavų kalbų nazalinių deverbatyvų klasė laikoma netekusia daugelio šio tipo vedinių (plačiau žr.: Gorbachov 2007; Villanueva Svensson 2011: 33–58).

Tiriamųjų lietuvių kalbos veiksmažodžių porų resp. opozicijų gausa liudija šio reiškinio svarbą, formuojantis intarpiniams resp. *sta* kamieno veiksmažodžiams lietuvių kalboje, plg.: *Lietuvių kalbos žodyne* užfiksuota pusketvirto šimto opozicijų (Pakalniškienė 1993), susijusių dvejopais kategoriniais santykiais – *causativa* / *anticausativa* ir *durativa* / *terminativa*[10].

Terminai pasirinktì siekiant tiksliau apibūdinti opozicijos narių santykį. Terminas *kauzatyvas* yra įprastas ir aiškus, o kitas opozicijos narys lingvistinėje literatūroje vadinamas įvairiai – *antikauzatyvu*, *inchoatyvu*, *punktyvu*. Dažniausiai vartojamas terminas *inchoatyvas* nėra tikslus dėl to, kad nusako kitą predikatinės situacijos aspektą (ppr. veiksmo pradžią) ir priskiria predikatą vienai ar kitai akcionalinei klasei (Plungian

10 Pasviruoju brūkšniu studijoje žymima opozicija.

2011: 46, 182)[11]. Paprastai inchoatyviniai veiksmažodžiai (resp. *ingresyvai*, *inceptyvai*) yra teliniai ir priešinami neapibrėžtos trukmės, ateliniams veiksmažodžiams, taigi sudaro kitokio pobūdžio morfosemantines opozicijas lietuvių kalboje, t. y. *durativa* / *terminativa*. Su kauzatyvais siejamus intarpinius ir *sta* kamieno veiksmažodžius regisi tikslinga vadinti Vladimiro Nedjalkovo pasiūlytu terminu – *antikauzatyvais* (Недялков 1969; Nedyalkov, Silnitskij 1973), vėliau perimtu daugelio tyrėjų (Haspelmath 1993 ir kituose darbuose), ar *dekauzatyvais* (Geniušienė 1987). Antikauzatyvai pasaulio kalbose žymi būsenos kitimą ar neagentyvinį veiksmą (Haspelmath 1993: 90).

Opozicija *durativa* / *terminativa* remiasi veiksmo teliškumu, todėl ją galima vadinti įvairiai, pavyzdžiui, *atelica* / *telica*. Tokia priešprieša iškeliama daugelyje aspektologijos darbų. Jelena Padučeva siūlo terminą ang. *telic* versti *terminatyvinis*, o *atelic* – (potencialiai) neribinis, *neterminatyvinis* (Падучева 2009: 15–16). Akademinėje *Lietuvių kalbos gramatikoje* vartojami panašūs terminai – neapibrėžtos trukmės, duratyviniai, ir apibrėžtos trukmės, terminatyviniai, veiksmažodžiai (LKG 2: 15–18). Šiame darbe apsispręsta tiriamąją opoziciją vadinti *durativa* / *terminativa*, siekiant pabrėžti skirtį tarp opozitų, atstovaujančių skirtingoms akcionalinėms klasėms, diferencijuojamoms parametrų *neribiškumas* / *ribiškumas*. Todėl aktualizuotina dvinarė opozicija – *ateliniai veiksmažodžiai* vs. *teliniai veiksmažodžiai* (panašiai Smith 1997: 3; Rothstein 2004: 7; Падучева 2009: 5). Vediniai iš duratyvinių veiksmažodžių studijoje vadinami terminatyvais arba, akcentuojant išvestinį veiksmažodžių statusą, deduratyvais.

XVI–XVII a. lietuvių raštijoje užfiksuota per 100 intarpinių resp. *sta* kamieno ir *ia* kamieno veiksmažodžių porų. Nustatyta, kad senuosiuose tekstuose paliudytos tos pačios kaip ir visame lietuvių kalbos plote[12] fiksuojamos morfosemantinės koreliacijos – gausesnė opozicija *causativa* / *anticausativa* ir menkesnė *durativa* / *terminativa*.

11 Tačiau daugelis tyrėjų terminą *inchoatyvai* vartoja platesne – savaiminio veiksmo ar būsenos kitimo – reikšme.

12 Žr. Pakalniškienė 1993, 2000: 71–89.

1.1. ANTIKAUZATYVAI

Opozicijos *causativa* / *anticausativa* narių ryšiai apibūdinami kaip priežasties ir pasekmės santykiai: priežastiniu resp. kauzatyviniu *ia* kamieno veiksmažodžiu reiškiamas aktyvus veiksmas sukelia savaiminį veiksmą, reiškiamą intarpiniu ar *sta* kamieno veiksmažodžiu, pavyzdžiui: *smeĩgti* / *smìgti*, *veřsti* / *viřsti* ir pan. Semantiniu požiūriu kauzatyvinės / antikauzatyvinės koreliacijos yra universalios, tačiau narių žymėtumas, derivacijos pobūdis kalbose įvairuoja. Iš M. Haspelmato nustatytų trijų universalių tokių porų rūšių nagrinėjamosios priklauso *ekvipolentiniam* tipui (Haspelmath 1993: 91), neturinčiam eksplicitinių darybos afiksų: intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių santykiai su kauzatyvais reiškiami šaknies vokalizmo apofonija, o opozitai priklauso skirtingoms fleksinėms klasėms, plg. caus. *láužti*, *láužia*, *láužė* / anticaus. *lū́žti*, *lū́žta*, *lū́žo*. Tokių porų darybos kryptis sinchroniniu požiūriu nėra aiški, tačiau morfologinis žymėtumas[13] yra reguliarus bei skaidrus ir leidžia kelti hipotezę dėl darybinio antikauzatyvų kaip išvestinių veiksmažodžių statuso. Lietuvių kalboje ekvipolentinis žymėjimas ypač būdingas tam tikros leksinės reikšmės veiksmažodžiams, pavyzdžiui, LAUŽTI / LŪŽTI (Nau, Pakerys 2016: 106).

Nagrinėjamoji opozicija relevantiška, bet neidentiška platesnei universaliai sintaksinei tranzityvumo / intranzityvumo alternacijai: kauzatyviniai veiksmažodžiai yra tranzityviniai, o antikauzatyviniai – intranzityviniai, bet tranzityviniai veiksmažodžiai ne visada yra kauzatyviniai, o intranzityviniai – ne visada antikauzatyviniai (Haspelmath 1993: 90).

Kauzatyvinių ir antikauzatyvinių tos pačios šaknies veiksmažodžių porų formalioji raiška pasižymi „griežtomis“ fonologinėmis-morfologinėmis realizacijomis: kauzatyvai yra *ia* kamieno pagrindinio šaknies balsių kaitos laipsnio veiksmažodžiai, o antikauzatyvai – intarpiniai ir *sta* kamieno nykstamojo laipsnio veiksmažodžiai.

Kalbamajai opozicijai svarbi *aktantinė derivacija* (Plungian 2011: 40–50). Antikauzatyvams būdinga mažinamoji aktantinė derivacija, pašalinanti vieną pradinės situacijos aktantą. Dekauzatyvinės derivacijos metu „pradinė agentyvinė situacija (t. y.

13 Šiuo atveju tai nėra įprastas morfologinis žymėtumas: antikauzatyvai neturi eksplicitinių darybos formantų (priesagų), tačiau morfologiniu žymikliu galima laikyti priklausymą intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių klasei, turinčiai ikoniškas esamojo laiko formas (panašiai Nau, Pakerys 2016: 101, 12 išn.)

tokia, kuri kauzuojama dėl asmens valios ar aktyvios jėgos) paverčiama „nekauzuotąja“ situacija, „kuri išorinio agento (arba efektoriaus) neturi ir vyksta tarytum „pati savaime“; kitaip tariant, pradinis kauzuotosios situacijos patientas tampa vieninteliu situacijos dalyviu, atsakingu už jos vyksmą“ (Plungian 2011: 46). Toks *dekauzatyvinis* aktantinės derivacijos tipas pasaulio kalbose yra dažnas (ten pat).

1.1.1. Antikauzatyvų vartosena

Tiriamuosiuose raštuose užfiksuotos 66 kauzatyvų / antikauzatyvų opozicijos[14] (plg. visame lietuvių kalbos plote, LKŽe ir Kartotekos duomenimis, tokių porų fiksuojama netoli 200, žr. Pakalniškienė 1993, 1996: 83–86; dabartinėje lietuvių kalboje – apie 50, žr. Arkadiev 2013: 39–77). Nagrinėjamosios leksemos yra apofoniškai aktyvios: kauzatyvai turi pagrindinio, antikauzatyvai – nykstamojo laipsnio šaknis. Tačiau ne visos balsiokaitos eilės yra vienodai produktyvios. Gausiausias grupes sudaro dvibalsinės *CeiC-* / *CīC-* (18) ir dvigarsinės *CeRC-* / *CiRC-* (16) šaknies vokalizmo opozicijos, kiek mažiau fiksuojama *CauC-* / *CūC-* (11), *CeR-* / *CiR-* (9) apofonijos realizacijų. Periferiją sudaro balsinės *CeC-* / *CīC-* (6) bei dvibalsinės *Cau-* / *Cu-* (3), *Cei-* / *Ci-* (2) tipo opozicijos. Užfiksuota vienintelė neapofoninė opozicija. 1–8-oje lentelėse[15] pateikiamos senuosiuose raštuose užfiksuotos antikauzatyvinės opozicijos, sugrupuotos pagal balsių kaitą ir produktyvumą, nurodant antikauzatyvų pavartojimo dažnį[16], prezentinių ir neprezentinių formų bei priešdėlinių ir nepriešdėlinių veiksmažodžių santykį[17].

---

14 Opozitų kategorinės semantikos santykis *causativa* / *anticausativa* ne visais atvejais akivaizdus. Ankstesnių tyrimų duomenimis, nustatyta, kad istoriniu požiūriu jų santykį galima vertinti kaip tokį. Reikšmių kaita yra susijusi su daugeliu faktorių, vienas iš jų – metaforizacija (Pakalniškienė 1993, 1998: 55–58).

15 Opozicijų pavyzdžiai pateikiami pagal apofoninių eilių gausumą.

16 Jei veiksmažodžio forma paliudyta keliuose atitinkamo autoriaus darbuose, žymima tik autorystė, nenurodant konkrečių šaltinių: Mž – Mažvydas, B – Bretkūnas, D – Daukša, WP – *Volfenbiutelio postilė*, KN – *Knyga nobažnystės*, S – Sirvydo darbai.

17 Iš viso užfiksuotos 1 234 dekauzatyvų formos.

1 lentelė. **Apofonijos tipas *CeiC*- / *CĩC*-** (18)[18]

CAUS. TR ***ia*** / ANTICAUS. INTR ***n***, ***sta***	Antikauzatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
díegti, *díegia*, *díegė* ‘gelti; sodinti’ / *-dýgti*, *dýgsta*, *-dýgo*[19] ‘leisti daigą, želti’[20]	11×B, 9×DP, 4×KN, 1×SD	9	16	24 *iš-*, *už-*	1
giẽžti, *giẽžia*, *giẽžė* ‘ėsti, graužti, kutenti (gerklėje); gaižuliui būti’ / **gìžti*[21], **gỹžta*, *-gìžo* ‘imti rūgti’	1×SD	–	1	1 *ap-*	–
keĩsti, *keĩčia*, *keĩtė* ‘daryti kitokį, perdirbti, permainyti’ / **kìsti*, **kiñta*, *-kìto* ‘darytis kitokiam, keistis’	1×BB	–	1	1 *per-*	–
kléisti, *kléidžia*, *kléidė* ‘be reikalo leisti, eikvoti’ / *-klýsti*, *klýsta*, *-klýdo* ‘klaidą padaryti, apsirikti; pamesti tiesos kelią’	3×Mž, 5×B, 11×DP, 2×WP, 11×KN, 5×SD	3	34	36 *at-*, *ažu-*, *nu-*, *pa-*, *už-*	1
kreĩpti, *kreĩpia*, *kreĩpė* ‘sukti (į šalį); šalinti, tolinti, atgręžti’ / *-krỹpti*, *krỹpsta*, *-krỹpo* ‘linkti; prk. pagesti; prk. išklysti iš tiesos kelio’	10×B, 1×SD	1	10	10 *iš-*, *nu-*, *pa-*	1
liẽpti, *liẽpia*, *liẽpė* ‘dėti linų ar kanapių pluoštelį prie šakos (vijos, vielos) (virvę vejant, siūlą verpiant, pynę pinant); pridėti, pridurti’ / *lìpti*, *liñpa*, *lìpo* ‘kibti, klijuotis prie ko; prk. artimai susidraugauti; prk. būti priimtam, laikytis’	2×Mž, 10×B, 1×DP, 1×WP, 4×SD	12	6	7 *at-*, *pri(e)-*, *su-*	11

18 Visame lietuvių kalbos plote užfiksuota per 50 šios apofoninės eilės opozicijų (Pakalniškienė 1993). Išnašose ir toliau teikiama palyginamoji kiekybinė charakteristika (sąvoka *lietuvių kalba* čia vartojama kaip nežymėta chronologinė opozicija terminui *senoji lietuvių kalba*).

19 Priegaidės senuosiuose raštuose atspindimos menkai. Čia jos sužymėtos remiantis LKŽe.

20 Antikauzatyvų reikšmės nustatytos remiantis senųjų raštų tekstais ir LKŽe definicijomis.

21 Tiriamuosiuose raštuose nepaliudytos formos rekonstruojamos pagal reguliarų intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių modelį ir žymimos asterisku (LKŽe esant formų alternacijai, rekonstrukcijai pasitelkiama pirmoji, nes šis tyrimas neskirtas detaliai morfologinei intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių analizei).

miẽšti, *miẽšia*, *miẽšė* ‘daryti mišinį, maišyti; drumsti’ / *-mìšti*, **mỹšta*, *-mìšo* ‘jungtis draugėn, maišytis; prk. sutrikti’	2×BP, 1×DP, 1×SD	–	4	4 *in-*, *su-*	–
niẽkti, *niẽkia*, *niẽkė* (*níekti*) ‘nieku laikyti, niekinti; spausti, engti, vergti’ / *nỹkti*, *nỹksta*, *nỹko* ‘mažėti, gaišti, baigti egzistuoti’	3×Mž, 3×B, 6×DP, 3×WP, 6×KN, 2×SD	10	13	19 *iš-*, *nu-*, *per-*, *su-*	4
peĩkti, *peĩkia*, *peĩkė* ‘kapoti, kirsti; nepalankiai vertinti, kelti neigiamas savybes; niekinti, nevertinti’ / *pỹkti*, *pỹksta*, *pỹko* ‘jausti pyktį; prk. versti vemti, būti bloga, šleikštu’	9×B, 2×DP, 1×KN, 7×S	4	15	16 *pa-*, *už-*	3
riẽkti, *riẽkia*, *riẽkė* ‘pjauti nuo kepalo duonos ar pyrago riekę’ / *-rìkti*, *-riñka*, *-rìko* ‘klaidą padaryti, suklysti’	1×BB, 8×DP, 2×KN, 4×SD	9	6	15 *ap(si)-*, *pa(si)-*	–
skriẽsti, *skriẽdžia*, *skriẽdė* ‘sviesti, stumti’ / **skrìsti*, *skriñda*, **skrìdo* ‘judėti, oru’	1×DP, 1×KN, 14×SD	16	–	14 *ap-*, *at-*, *į-*, *iš-*, *nu-*, *per-*, *pra-*, *pri-*, *už-*	2
sliẽsti, *sliẽdžia*, *sliẽdė* ‘slystamai leisti žemyn’ / *-slýsti*, *slýsta*, *-slýdo* ‘šliuožti slidžiu paviršiumi’	1×Mž, 2×BB, 1×SD	2	2	3 *pa-*	1
stíegti, *stíegia*, *stíegė* ‘pratinti, junkyti’ / *-stìgti*, **stiñga*, **stìgo* ‘rimti, liautis’	1×BP	–	1	–	1
stiẽpti, *stiẽpia*, *stiẽpė* ‘stiebti, tempti’ / *-stìpti*, *stiñpa*, *-stìpo* ‘nustoti gyventi (apie gyvulius, paukščius, vabzdžius), dvėsti, gaišti; stingti, stirti’	1×BB, 6×SD	4	3	6 *pa-*	1
šiẽpti, *šiẽpia*, *šiẽpė* ‘šipinti’ / *šìpti*, *šiñpa*, *šìpo* ‘darytis neaštriam, bukti; prk. turėti daug rūpesčių, vargo’	2×DP, 5×SD	4	3	5 *at-*	2
tiẽkti, *tiẽkia*, *tiẽkė*; *teĩkti*, *teĩkia*, *teĩkė* ‘duoti, skirti’ / *tìkti*, *tiñka*, *tìko* ‘būti atitaikytam, tinkamam, geram; pritapti, priderėti; pasidaryti, nusiduoti, įvykti, atsitikti; suduoti, paliesti suduodant, pataikyti mušti; kliudyti...’	5×Mž, 65×B, 18×DP, 21×WP, 16×KN, 47×S	76	96	117 *ata-*, *in-*, *iš(si)*, *nusi-*, *pa-*, *pri(si)*, *su(si)-*, *už-*	55

veĩkti, *veĩkia*, *veĩkė* ‘imtis kokių veiksmų, daryti’ / *-vỹkti*, *vỹksta*, *-vỹko* ‘atsitikti, nutikti, pasidaryti; tapti tikrove, pildytis’	8×DP	1	7	7 *in-*	1
veĩsti, *veĩsia*, *veĩsė* ‘auginti, dauginti (augalus, gyvulius, paukščius)’ / *-vìsti*, *-vỹsta*, *-vìso* ‘veistis, daugintis’	3×B, 4×DP, 4×KN, 2×PS	2	10	12 *in-* ‖ *į-*, *pra-*, *už-*	–
	Iš viso	153	228	297	84

2 lentelė. **Apofonijos tipas *CeRC-* / *CiRC-*** (16)[22]

CAUS. TR ***ia*** / ANTICAUS. INTR ***n***, ***sta***	Antikauzatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
beñgti, *beñgia*, *beñgė* ‘baigti’ / *biñgti*, **biñgsta*, *biñgo* ‘dideliam darytis, įsigalėti; pradėkti dūkti, šėlti’	1×BB, 20×DP, 4×KN	–	25	20 *in-*, *pra-*	5
blę̃sti, *bleñdžia*, *bleñdė* ‘drumsti; maišyti; jaukti’ / **blį̃sti*, *blį̃sta*, **bliñdo* ‘drumstis, tirštėti; temti, niauktis’	2×SD	2	–	–	2
deĩbti, *deĩbia*, *deĩbė* (*délbti*) ‘žemyn leisti, narinti (akis, galvą)’ / **diĩbti*, *diĩbsta*, **diĩbo* ‘tykoti ko, taikyti kur; leistis akims žemyn’	1×SD	1	–	–	1
deñgti, *deñgia*, *deñgė* ‘dėti (ant ko), kloti (kuo)’ / **diñgti*, *-diñgsta*, *-diñgo* ‘nebebūti kur, prapulti; žūti’	1×B, 1×KN	1	1	2 *pa-*, *pra-*	–
deřgti, *deřgia*, *deřgė* (*dérgti*) ‘teršti, bjauroti; žodžiais bjauroti, plūsti, šmeižti, niekinti’ / *dìrgti*, **dìrgsta*, *-dìrgo* ‘tvirkti, gesti, dykti, lepti’	3×DP, 2×KN	–	5	5 *iš-*	–
grę̃žti, *grę̃žia*, *grę̃žė* ‘kreipti, sukti atgal’ / *grį̃žti*, *grį̃žta* ‖ *griñžta* WP, *grį̃žo* ‘ateiti atgal; atsigręžti į ką, pasigailėti ko’	6×Mž, 97×B, 73×D, 19×WP, 37×KN, 9×S	55	186	183 *at-*,	58
keřšti, *keřšia*, *keřšė* ‘kelti nesantaiką, kiršinti’ / *-kìršti*, *-kìršta*, *-kìršo* (*kiřšti*) ‘pykti’	4×B, 2×D, 1×WP	2	5	7 *in-* ‖ *į-*, *pa-*, *su-*	–

22 Plg. lietuvių kalboje – per 40 opozicijų (Pakalniškienė 1993).

kleḿpti, *kleḿpia*, *kleḿpė* ‘klampinti’ / *kliḿpti*, *kliḿpsta*, *kliḿpo* ‘smegti, grimzti klampioje vietoje; prk. į bėdą pulti, pražūti’	1×Mž, 1×BP, 1×DP, 1×SD	1	3	3 *in-*, *nu-*	1
leñkti, *leñkia*, *leñkė* ‘daryti nulinkusį, netiesų; žemyn leisti, sverti’ / *liñkti*, *liñksta*, *liñko* ‘svirti žemyn, leistis’	6×B, 3×D, 6×SD	8	7	12 *nu-*, *pa-*, *pri-*, *su-*	3
meřkti, *meřkia*, *meřkė* ‘dėti, nardinti į vandenį ar kokį kitą skystį’ / *-miřkti*, *-miřksta*, *-miřko* ‘būti panardintam į vandenį ar kokį kitą skystį, tūnoti vandenyje’	2×DP, 3×KN, 5×SD	3	7	10 *pa-*, *per-*, *su-*	–
smel̃kti, *smel̃kia*, *smel̃kė* ‘stelbti, gožti’ / **smil̃kti*, *smil̃ksta*, **smil̃ko* ‘pamažu, be liepsnos degti, rusenti’	1×SD	1	–	–	1
spreñgti, *spreñgia*, *spreñgė* ‘brukti, kišti, sprausti į tarpą’ / *-spriñgti*, *-spriñgsta*, *-spriñgo* ‘negalėti nuryti, užsiryti’	1×DP, 3×S	1	3	4 *pa-*, *už-*	–
sténgti, *sténgia*, *sténgė* ‘įtempti įdėgas, įsiręžti ką darant’ / **stìngti*, *-stìngsta*, *-stìngo* ‘vėstant, šąlant, džiūstant tirštėti, kietėti, tenėti’	2×SD	1	1	2 *su-*	–
tę̃sti, *tę̃sia*, *tę̃sė* ‘tempiant daryti ilgesnį, platesnį, didesnį’ / *-tį̃sti*, *-tį̃sta*, *-tį̃so* ‘tiestis, temptis į ilgį; drykti’	1×BB, 1×KN, 1×SD	1	2	3 *pra-*, *iš-*	–
tveñkti, *tveñkia*, *tveñkė* ‘daryti vandens telkinį, pildyti ką vandeniu’ / **tviñkti*, *tviñksta*, **tviñko* ‘tešmeniui didėti, pildytis pieno’	2×SD	2	–	–	2
veřsti, *veřčia*, *veřtė* ‘daryti, kad griūtų, parvirstų ant šono, griauti, mesti’ / *viřsti*, *viřsta*, *viřto* ‘svirti, linkti į kurią nors pusę; darytis kokiam, tapti kuo’	5×Mž, 38×B, 15×D, 5×KN, 9×S	27	45	69 *ap-*, *at-*, *iš-*, *pa-*, *per-*, *pra-*	3
	Iš viso	106	290	320	76

3 lentelė. **Apofonijos tipas *CauC*- / *CŭC*-** (11)[23]

CAUS. TR ***ia*** / ANTICAUS. INTR ***n***, ***sta***	Antikauzatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
blaũstis, *blaũsiasi*, *blaũsėsi* (*bláustis*)[24] 'niauktis, ūktis, blęstis; darytis mieguistam, darytis nesmagiam, suniurusiam' / **blùsti*, **blũsa*[25], *-blùso* 'nuliūsti, nusiminti, netekti vilties'	2×SD	–	2	2 *ap-*	–
daũbti, *daũbia*, *daũbė* 'duobti, skobti'; *duõbti*, *duõbia*, *duõbė* (*dúobti*) caus. dubti / **dùbti*, **dum̃ba*, *-dùbo* 'pasidaryti dubai, drevei'	1×BP, 1×SD	–	2	2 *iš-*	–
láužti, *láužia*, *láužė* 'lenkiant dalyti į gabalus, atskirti dalį nuo visumos' / *lū́žti*, *lū́žta*, *lū́žo* 'nuo lenkimo, spaudimo, smūgio trūkti į dalis; eižėti, plyšti'	3×B, 1×DP, 4×PS	5	3	6 *ažu-*, *nu-*, *pa-*	2
niáukti, *niáukia*, *niáukė* (*niaũkti*) 'debesimis supti, dengti, temdyti; prk. daryti susirūpinusį, nusiminusį, liūdną' / **niùkti*, **niuñka*, *-niùko* 'niurti, blaustis'	1×PS	–	1	1 *su-*	–
pláusti, *pláudžia*, *pláudė* 'leisti per vandenį, pilti vandeniu, skalauti' / *plū́sti*, *plū́sta*, *plū́do* 'tekėti, bėgti; atsirasti, kilti'	22×B, 13×D, 13×KN, 5×S	38	15	19 *ap(i)-*, *iš-*, *pa-*	34
ráugti, *ráugia*, *ráugė* 'įdėti raugo, užduoti, sutaisyti rūgti' / **rū́gti*, *rū́gsta*, *rū́go* (*rũgti*) 'darytis rūgščiam, fermentuotis; prk. būti prastai nusiteikusiam, suniurusiam, piktam, pykti'	2×BB, 1×DP, 3×SD	3	3	4 *ap-*, *į-*, *su-*	2

23 Plg. lietuvių kalboje – per 40 opozicijų (Pakalniškienė 1993).

24 LKŽe paliudytos tik sangrąžinės veiksmažodžio formos, neutralizuojančios tranzityvumą resp. kauzatyvumą, tačiau nesangrąžinės formos galėtų turėti kauzatyvinę reikšmę.

25 Esamojo laiko formos nepaliudytos. Remiantis panašios morfonologinės šaknies struktūros pavyzdžiais, rekonstruotina forma *blūsa* ar *blunsa*, plg. *Ugnis negęsanti amžinai degins* PS I 7.

raũkti, *raũkia*, *raũkė* ‘daryti, kad susitrauktų, užsivertų’ / **rùkti*, *-ruñka*, *-rùko* ‘pasidaryti raukšlėtam, susitraukti’	1×DP, 1×SD	1	1	2 *su-*	–
smaũkti, *smaũkia*, *smaũkė* ‘traukti aukštyn ar žemyn ką užmautą’ / **smùkti*, **smuñka*, *smùko* ‘nesilaikyti, slinkti žemyn kam pritvirtintam, uždėtam, užmautam’	1×BB	–	1	1 *nu-*	–
spráusti, *spráudžia*, *spráudė* ‘kišti, brukti į tarpą’ / **sprū́sti*, *-sprū́sta*, *-sprū́do* ‘išsivaduoti, išsigelbėti iš ko’	4×B, 2×S	2	4	6 *iš-*	–
tráukti, *tráukia*, *tráukė* ‘suėmus ar paėmus už ko jėga stengtis artinti savęs link, versti pajudėti savęs link, tempti, tęsti’ / *trùkti*, *truñka*, *trùko* ‘kurį laiką vykti (apie veiksmą, būseną); gaišti, delsti, susivėlinti ką daryti’	3×Mž, 9×B, 8×DP, 4×WP, 4×KN, 7×S	13	22	23 *ažu-*, *iš-*, *nu-*, *už-*	12
tráukti, *tráukia*, *tráukė* caus. trūkti / *trū́kti*, *trū́ksta*, *trū́ko* ‘atsiskirti, atsidalyti, pertrūkti į dvi ar daugiau dalių’	6×B, 8×DP, 3×KN, 3×SD	5	15	17 *ap-*, *ata-*, *iš-*, *nu-*, *per-*	3
	Iš viso	67	69	83	53

4 lentelė. **Apofonijos tipas *CeR-* / *CiR-*** (9)[26]

CAUS. TR ***ia*** / ANTICAUS. INTR ***n***, ***sta***	Antikauzatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
bérti, *bẽria*, *bérė* (*beřti*) ‘pilti kur (birius daiktus)’ / *-bìrti*, *bỹra*, *-bìro* ‘byrėti, bertis, kristi; suirti, sunykti’	3×DP, 2×SP	3	2	4 *pa-*, *už-*	1
délti, *dẽlia*, *délė* ‘dilinti’ / *dìlti*, *dỹla* B ‖ *dìlsta* SD, *dìlo* ‘nykti, dingti, mažėti; išsidėvėti’	2×B, 4×SD	4	2	5 *iš-*, *nu-*	1
kélti, *kẽlia*, *kélė* ‘imti, stumti ką aukštyn; dėti ką į aukštesnę vietą’ / **kìlti*, **kỹla*, *-kìlo* ‘keltis aukštyn’	1×BB, 1×SD	1	1	2 *pa-*	–

26 Lietuvių kalboje – 14 (Pakalniškienė 1993).

remˀti, *rẽmia*, *rẽmė* (*rémti*) ‘dėti ramstį, spirti’ / *rìmti*, *rìmsta*, *rìmo* ‘darytis ramiam, liautis jaudintis, rūpintis, baimintis’	13×B, 5×DP, 7×KN, 14×S	30	9	16 *nu-*, *pa-*	23
skélti, *skẽlia*, *skélė* ‘kirsti, dalyti pusiau, į dalis’ / **skìlti*, **skỹla*, *-skìlo* prk. ‘atsiskirti, atsimesti (skiriantis pažiūroms)’	1×DP	–	1	1 *at-*	–
svélti, *svẽla*, *svìlė* ‘svilinti’ / **svìlti*, **svỹla*, *-svìlo* ‘kepant skrusti, degti’	3×S	–	3	3 *ap-*, *pri-*, *prie-*	–
sveˀrti, *svẽria*, *svẽrė* ‘svoriu lenkti žemyn’ / *svìrti*, *svỹra*, *svìro* ‘žemyn linkti, svertis; tekti kam’	7×DP, 4×S	1	10	8 *už-*	3
treˀmti, *trẽmia*, *trẽmė* ‘varyti lauk, šalinti, stumti, blokšti’ / *-trìmti*, *-trìmsta*, *-trìmo* ‘bijoti, išsigąsti’	1×Mž, 1×BG, 2×DP, 1×WP, 2×KN	2	5	7 *nusi-*, *per-* *su-*	–
°žvelti, *žvelia*, *žvėlė* ‘lenkti’ / *-žvìlti*, **žvỹla*, *-žvìlo* ‘linkti, svirti, prk. būti linkusiam, ketinti ką daryti’	6×D, 3×KN	–	9	9 *pa-*	–
	Iš viso	41	42	55	28

5 lentelė. **Apofonijos tipas *Ce(ė)C-* / *CīC-*** (6)[27]

CAUS. TR ***ia*** / ANTICAUS. INTR ***n***, ***sta***	Antikauzatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
drẽksti, *drẽskia*, *drẽskė* ‘kuo nors aštriu kabinant ar braukiant daryti paviršiuje rėžius, brūkšnius, brėžti, rėžti’ / *-drìksti*, *-drỹksta*, *-drìsko* prk. ‘pasileisti, pagesti’	1×Mž, 4×B, 1×DP, 12×S	1	17	18 *iš-*, *nu-*, *su*	–
grẽsti, *grẽsia*, *grẽsė* ‘grasyti, baidyti, atpratinti’ / **grìsti*, **grỹsta*, *-grìso* ‘atsibosti, įkyrėti; nuprasti’	1×B, 1×DP	–	2	2 *nu-*	–

27 Lietuvių kalboje – 15 (Pakalniškienė 1993).

krẽsti, *krẽčia*, *krẽtė* ‘purtyti; purtant nuberti, numesti’ / *krìsti*, *kriñta*, *krìto* ‘staigiai leistis žemyn, pulti’	1×Mž, 4×B, 4×DP, 1×WP, 3×KN, 4×S	12	5	8 *ap-*, *at-*, *iš-*, *nu-*	9
plẽšti, *plẽšia*, *plẽšė* (*plẽšti*) caus. plyšti / *plýšti*, *plýšta*, *plýšo* ‘skilti į dalis, driksti, trūkti, sprogti’	10×B, 2×DP, 1×WP, 2×KN, 8×SD	8	15	16 *in-*, *per-*, *pra-*	7
slẽpti, *slẽpia*, *slẽpė* ‘dėti, laikyti ką kur, kad kiti nerastų, nepamatytų’ / *-slìpti*, **sliñpa*, **slìpo* ‘dingti, pasislėpti, pasišalinti’	2×DP	–	2	2 *pa-*, *pra-*	–
trẽkti, *trẽkia*, *trẽkė* ‘gadinti, dergti’ / *-trìkti*, **triñka*, *-trìko* ‘persileisti (apie vaisių); glumti, susipainioti’	2×BB	–	2	2 *pa-*, *su-*	–
	Iš viso	21	43	48	16

6 lentelė. **Apofonijos tipas *Cau-* / *Cu-*** (3)[28]

CAUS. TR ***ia*** / ANTICAUS. INTR ***n***, ***sta***	Antikauzatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
džiáuti, *džiáuna*, *džiióvė* ‘kabinti, dėti, kad džiūtų’ / *džiū́ti*, *džiū́sta*, *džiùvo* ‘darytis sausam, sausėti’	5×Mž, 11×B, 16×D, 2×WP, 7×KN, 27×S	29	39	53 *ap-*, *ažu-*, *in-*, *iš-*, *nu-*, *pa-*, *per-*, *su-*	15
griáuti, *griáuna*, *griióvė* ‘versti, ardyti; gadinti’ / *griū́ti*, *griũva* D, S ‖ *griũsta* S, *griùvo* ‘virsti, gulti (apie aukštą daiktą, gyvulį, žmogų...); irti (apie trobą, kalną); žlugti, nieku virsti’	3×Mž, 1×B, 14×D, 7×WP, 3×KN, 4×S	15	17	24 *ap-*, *pa-*, *pra-*, *per-*, *už-*	8
kliáuti, *kliáuja* ‖ *kliáuna* ‘sulaikyti, suturėti’ / *kliū́ti*, **kliũva*, *-kliùvo* ‘įsipainioti, įstrigti, patekti kur’	5×B, 1×DP, 2×KN, 1×S	–	9	8 *į-* ‖ *in-*	1
	Iš viso	44	65	85	24

28 Lietuvių kalboje – 15 (Pakalniškienė 1993).

7 lentelė. **Apofonijos tipas *Cei-* / *Ci-*** (2)[29]

CAUS. TR ***ia*** / ANTICAUS. INTR ***n***, ***sta***	Antikauzatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
líeti, *líeja*, *líejo* ‘pilti (skystį)’ / *lýti*, *lỹja*, *lìjo* ‘kristi lietui, būti lietui’	3×Mž, 4×B, 2×KN, 3×S	5	7	5 *nu-*	7
ríeti, *ríeja*, *ríejo* ‘pulti kandžiojant, pjauti’ / *-rýti*, *-rỹja*, *-rìjo* ‘sukramtytą maistą ar ką kita pro ryklę stumti į skrandį’	3×Mž, 4×BG, 17×DP, 2×WP, 21×S	16	31	47	–
	Iš viso	21	38	52	7

8 lentelė. **Neapofoninis tipas** (1)[30]

CAUS. TR ***ia*** / ANTICAUS. INTR ***n***, ***sta***	Antikauzatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
kaĩsti, *kaĩčia*, *kaĩtė* ‘šildyti’ / *kaĩsti*, *kaĩsta*, *kaĩto* ‘šilti, karštam darytis’	1×DP, 5×S	3	3	5 *ažu-*, *į-* ‖ *in-*, *su-*	1
	Iš viso	3	3	5	1

1–8 lentelėse atsispindi antikauzatyvų vartosenos polinkiai – dominuoja neprezentinės priešdėlinių veiksmažodžių formos: neprezentinės formos sudaro 50–70 procentų, o priešdėlinės leksemos – 60–88 procentus senuosiuose raštuose užfiksuotų formų (žr. 9 lentelę).

29 Lietuvių kalboje – 4 (Pakalniškienė 1993).
30 Lietuvių kalboje – 14 (Pakalniškienė 1993).

9 lentelė. **Prezentinių ir neprezentinių formų bei priešdėlinių ir nepriešdėlinių veiksmažodžių santykis** (proc.)

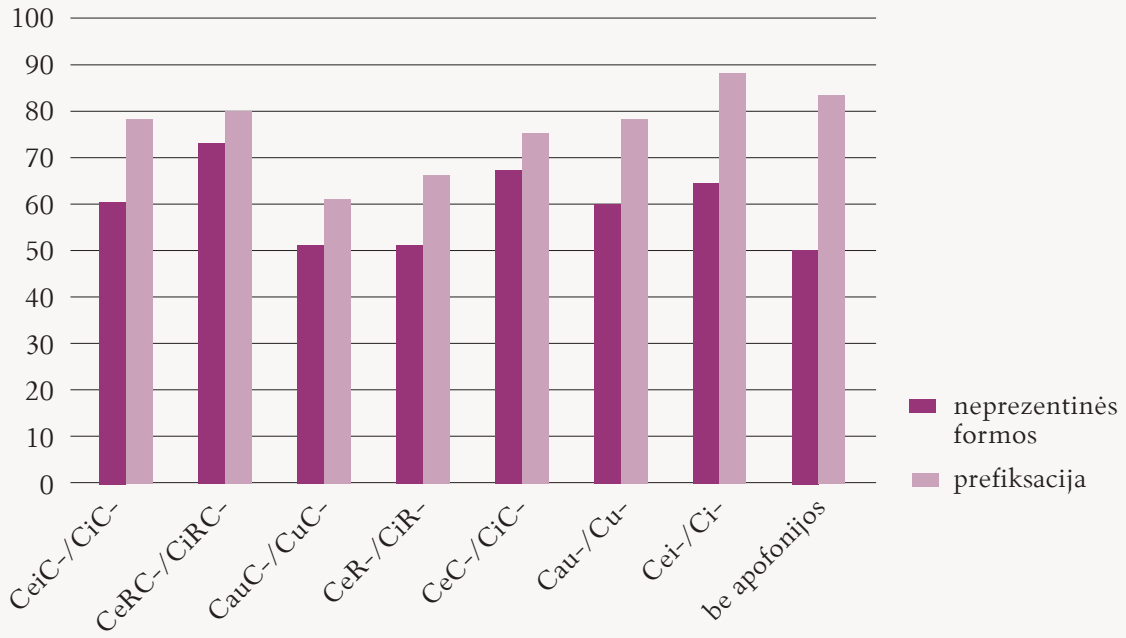

Atskirų formų vartosena yra susijusi su konkrečių veiksmažodžių inherentine reikšme ir akcionalumu, pavyzdžiui, veiksmažodžių *džiūti*, *griūti*, *grįžti*, *linkti*, *lipti*, *lyti*, *lūžti*, *nykti*, *plūsti*, *-rikti*, *ryti*, *skristi*, *-tikti*, *trukti*, *virsti* vartojama gana daug esamojo laiko formų, o veiksmažodžių *kristi*, *plūsti*, *rimti* prezentinės formos gerokai pranoksta neprezentines. Esamojo laiko formų preferencija eksplikuoja būsenos kitimo reikšmę, predikatinei situacijai yra būdingas teliškumas, bet neakcentuojamas kompletyvumas (proceso pabaiga), pavyzdžiui:

birti ‘byrėti, bertis, kristi’: *Teip yra Wießpatie: bet ir ßunitêlei êſt iżġ trupucżiú / kuríé bîra nůg ſkomiú Wießpatú iu* DP 113,33;

džiūti ‘lysti, menkėti’: *kas‖iam pirma patika, ♦ dzius wiſsas kunas ia, ir ‖ kaulai kure bua pridenkti atſidenks* WP 238r,26; *Diewas karaghimu makinna ßmagų, Jdant atkreiptų ghį nog ta ką dare, [...] ir wiſsemus kaulamus ia doſti dziuti* WP 238r,24; *[...] ir ßmones dzius delei baimes ir laukimo tu daiktu kurie ateis ant ßemes* BP I 14_{27}; *[...] bus źinkłay vnt saułes, [...] dźiustunt źmonemus nuog baymes* PS I 1; *żmóneś nůġ baimes teip’ didżiú / teip’ ſtębuklíngu ir nę paiúkuſiu dáiktu / nęmînta dżiut / ir ſâlpi turi* DP 7,19;

griūti ‘lėkti, veržtis, gausiai rinktis’: *[...] kaip wîlnios mâriu ant łuoto griutú: idánt nórinì tů budú ſupraſtûmbimę / io ġ múmus io apginímo ir pâßałpos priwału* DP 80,3;

kristi ‘staigiai leistis žemyn, pulti, birti’: *Ir lapai krint ant ßemes* Mž 62_{20}; 354_{12}; *Ligei kaip padziuſt ßoles / Ir lapai* || ♦ *krint ant ßemes* BG 96,2; *Ant’ antro ką bîło io ġ iau ſęnéi żmónes girtůię: atſakáu / io ġ wel ſęnęi żmónes pękłon’ kayp’ lietús krînta: o nôri wel ir tu ſu ięis?* DP 72,45; *Anai naßle teip ſiunkioſa metoſa kad bua dangus ußwertas puſkietwirta meta nekritta ant ßemes raſsa nei lietus lija* WP 194v,17;

linkti ‘svirti žemyn, leistis’: *O kaip iau keleſſi weias kokſai / tadda ana weio bijodamos po weiu linkſta* BP I 37_{4};

šipti ‘nuo rūgštumo darytis jautriam’: *Bęt’ kad ̇ mętas priéit’ waiſeus / ne rasí ant’ iu kíto niéko / tiektái bangíus káułus / nůġ kuríu dentes ßîmpa* DP 303,44;

skristi ‘lėkti oru, erdve (vėjo nešamam, paleistam ir pan.)’: *kibirkßtis* ♦ *ſkrinda* SD 48r II,21; *żieżirbas* ♦ *ſkrinda* SD 141r I,2;

virsti ‘svirti, linkti į kurią nors pusę’: *[...] ſchitai Pone laiwas muſu bewirſta iau / ſchitai niekas negal muſu gelbėti* BP I 202_{21}.

Prefiksacija esmingai keičia antikauzatyvų akcionalinę klasę: priešdėliniai veiksmažodžiai diferencijuoja predikatinę situaciją trukmės požiūriu, t. y. parodo dinaminio veiksmo fazes – pradžią (inchoatyvai), pabaigą (kompletyvai), atkarpą (limitatyvai) ar momentą (punktyvai). Erdviniai ir deiktiniai veiksmažodžių priešdėliai tokiuose veiksmažodžių vediniuose dažnai būna desemantizuoti, netekę pirminės veiksmo orientacijos reikšmės, t. y. tapę įvairių ribinių predikatinių situacijų rodikliais. V. Plungianas, atsižvelgdamas į tipologinių darbų tradiciją, siūlo juos vadinti *ribotuvais* (ang. *bounders*; kiti vadina *transformatyvais*, *telisizatoriais*, *perfektyvatoriais*) (Plungian 2011: 165).

Inchoatyvų, kompletyvų, limitatyvų ir punktyvų skirtis ne visada ryški. Daugeliu atvejų vienõs ar kitõs predikatinės situacijos dinamika turi kelis požymius: veiksmo pradžia ir momentiškumas, veiksmo pabaiga ir momentiškumas etc., – tai lemia konkrečių veiksmažodžio formų vartosena (esamasis / neesamasis laikas), prefiksacija ir inherentinė leksemų reikšmė. Punktyvai, pasak V. Plungiano, žymi bet kurią iš akimirkos stadijų – pradžią, pabaigą arba visą situaciją kaip akimirkos įvykį (Plungian 2011: 147). Tačiau paprastai vienas iš požymių būna ryškesnis, eksplikuojamas konteksto, laiko formų vartosenos ir konkrečių priešdėlių (apie priešdėlių suteikiamas reikšmes žr. Paulauskienė 1994: 272–278).

Antikauzatyvų predikatinės situacijos ne tokios įvairios kaip terminatyvų (žr. 1.2 skyrių). Skirtinos tik dvi grupės – kompletyvai ir limitatyvai. Daugiausia fiksuojama kompletyvų, žyminčių veiksmo ribos pasiekimą. Dažniausi priešdėlių *su-*, *pa-*, *iš-*, kitų priešdėlių vediniai retesni. Kai kurie priešdėliai – *at-*, *iš-*, *per-* – yra išlaikę erdvinės orientacijos reikšmę, plg.:

su-

sudriksti 'suplyšti, sudilti': *Szeme padrebeia / Baßniczios danktis ſudriſka / Daug akmenu perpliſcha* BG 101,22; *Szabangai iju tur ſudrikſti* Mž 339;

sugrįžti 'ateiti atgal': *Ir ghie kiele ta pacza hadina / ſugrißa ing Jeruſalem / ir rada wienolika ſuſirinkuſius* BP II 19_{10}; *Jordanas atgalias ſugrißa* Mž 462_{7}; *Iósephas ir ſu Mariá [...] io iéßkoio tarp padermes (arba gẽnczių) ir pažîſtamu / ir ne râde ſugrižo ing Ieruſâlem* DP 65,38;

sumirkti 'visam prisisunkti, prisigerti vandens, sušlapti': *ßitą Gegeono ſrůga wilnos / kuriii widui źiames ſauſos ſumirko* DP 505,34;

sumišti 'iš susijaudinimo nežinoti ką daryti, suglumti, sunerimti': *Tůgi ir wiſſa daugibe ßmoniu ſumiſcha / neſa kiek wienas girdeia / ließuwiu ſawa* BP II 144_{20}; *[...] ir nuſſiganda wiſſi ir ſumiſcha ir biloia tarp ſawes / kas tatai bus?* BP II 134_{6};

surukti 'pasidaryti raukšlėtam, susitraukti': *Drin' ſukio ſópulo anos zaizdó / ſurúko wiſſos gîſłos kúno Wießpatiés Chríſtaus / ir ſuſitesse anóſp' ßaliéſp' pramußtos rąkos io* DP 176,14;

pa-

padžiūti 'nuvysti, nudžiūti, žūti (apie augalus)': *[...] padziuſt ßales / ir lapai krint ant ßemes* Mž 62; *Teíp wiſsi mókſłei paſáulo ir kaciériu tiektái inġ ráwałą ir ßêką / kurſái wêikei padžîuſta ir apkrinta* DP 90,19; *Iei kas manimp né patêktú óran' bus ißmeſtas / kaip waſaróugis / ir padźius / ir ſurinks ii / ir inġ vgni immes / ir degs* DP 603,13∞;

palūžti 'įlūžti': *Tatay tieg turi paduxi vnt rumćio iż nindres pałaużto śito / kuris pałuża pigay ir perduria runku tam / kuris vnt io paſiremia* PS II 99; *Bet taſay rumtis io teyp siłpnas buwo / kad toygi naktiy pałużo* PS II 98;

papykti 'supykti, užsirūstinti': *O mokintinei Jana tikedami ſawa Miſtra eſſanti Meſſioſchumi [...] ir Kriſtu nůg Szidu milima ir garbinama papika / ir Kriſtui ta garbe pawideia* BP I 29_{14}; *[...] wireſnieghi Szidu ſchito delei / didei ant io papika ir rodas ghi thůiau butu ußmuſche* BP II 332_{21};

pažvilti ‘būti linkusiam, ketinti ką daryti’: *Antra ioġ ßitą paſiúntínimą nė kokíe nor ʒydai atâſiunte / bał Ieruʒalimiônis / tai êſt wîręuſias miêſtas ʒydu / ir aukßczęuſę rôdą anós lâudies wiſsós. Bał ir tů wêiu Iônas nei mażo nê pażwiło* DP 22,23;

iš-

išdygti ‘išleisti daigą, išaugti’: *[...] nórinł węikei iżdîgſta / beť wel ʒótag padżiûſta / iog ne túri drêgnumo / nei gilós żę{me}mes* DP 99,33; *Iei grúdas kwiéczio imęſtas bus żémen [...] tad̀ átnęßa wáiſiu gáuſú / iżdikſta ſu didemis nůmomis* DP 487,11;

išdžiūti ‘sulysti, sumenkti’: *Kunas mana ijau iſchdʒuwa / Ir iſchilſis labai trokſcht gerima* Mž 447;

išplūsti ‘ištekėti, išbėgti’: *Iudóßius [...] iżpażíno po akim’ iu nůdemę ſawą / ir nekâłtę W{í}eßpatiés / ir iż’ nuſsiminímo pakóręś ir pêrplißo puſeu ir ißpłûdo wiſſós îſcios io* DP 165,5; *Tréczia yra dídis anſai żékłas / ioġ iżġ kûno numîruſio iż płûdo krāuias ir wandů* DP 182,3;

į-

įkliūti ‘įsipainioti, įstrigti, patekti kur’: *Tadą̀ġ iůs iżtéſt iżġ úżtworiu / tadą̀ġ iůs iż erſkeczíu ißwílkł. Anł tworęą ikluwo / ir ne noř idánł iůs priwerſtú* DP 278,30; *inkluſi ing rankas Ponu* BP I 44$_{25}$;

įmišti ‘įsiterpti, įsimaišyti’: *pâlikůnis Abrômo Egiptê wergîſtęie vżtúrêti / bů ir immíßę tarp. páhoniu ißmôko weikałú ir darbú páhonißku* DP 94,35;

per-

perplyšti ‘suplyšti į dalis, perdriksti, perskilti’: *IR ßitái vżdągtis ba{ż}niczios perplißo inġ dwí dalí nůġ wirßáus neł ik ápaczei* DP 179,1; *Judoſchius [...] atſtoia ir paſſikore / ir perpliſcha puſiau / ir widurius ſawa padrebe* BP I 375$_{14}$; *Ir ſchitai / ußkaba baßniczioe perpliſcha / puſiau / nůg aukſchto ikki ßemes* BP I 391$_{14}$;

pertrūkti ‘trūkti pusiau’: *Iſchſpruda muſu duſche / Szebangs pertruka mes walni* BG 34,12;

ap-

apgriūti ‘suirti’: *Cerintus [...] piktai ape perſoną Cĥaus laike, ta pirtis apgrua, kaip raſcha Baßniczias Hiſtoria* WP 192r,20;

at-

atgrįžti ‘ateiti atgal, sugrįžti’: *A wienas iſch iu regedams / iog buwa pagilbens / atgrinßa ir garbinoia Diewa* BP II 383$_{7}$; *[...] o iei ka daugeſni iſch doſi uſmokeſiu taw / kada atgrinſchiu* BP II 375$_{14}$;

atskilti ‘atsiskirti, atsimesti (skiriantis pažiūroms)’: *O kití kurié nůġ tos parednós ſucceſsios arba paſiunt{í}mo atſtôie / kur nórinť ſuriktuś / túrime turėť vʒ nútaremus / arba kaíp Hęretikús / arba kaíp atſkíluſius* DP 302,13;

nu-

nugristi ‘nuprasti’: *[...] iei norimę po tieſai Chriſtu ſakioi / idanı ne wienu daiktu to paſaulo ne rupintumbimeś daugiaſn’: nei meiła gimditoiu ir artimuiu / nei baimę ʒmónıu nugriſtumbim* DP 512,15;

nurimti ‘nustoti judėti, triukšmauti; nutilti, apsiraminti’: *kuprotas kunas [...] nurimſta / ir śieśielis ne kruta* PS I 125;

pra-

pravisti ‘pasidauginti, pasiplatinti’: *Todrînaġ ia wel W. Chriſtus maʒînteła kâimene wadino beť wêikęi prawíſso ir prapłâto po wíſsa paſáuli* DP 87,43.

Judėjimo veiksmažodžiai dažnai turi deiktinius priešdėlius. Tokių daug pateikia Sirvydas, plg.:

perskristi ‘skrendant persigauti, perlėkti’: *[...] kaiṗ pâukßtis kuris pérſkrinda / kurió teipaiaġ / kêlo ne wiénós ʒimés ner’* DP 580,16; ***apskristi*** ‘skrendant aplėkti, apsukti ratu’: *apſkrindu* SD 101r I,28; ***atskristi*** ‘skrendant prisiartinti, atlėkti’: *atſkrindu* SD3 363; ***įskristi*** ‘skrendant patekti į vidų’: *iſkrindu* SD 195r I,14; *ilekiu / iſkrindu* SD3 482; ***išskristi*** ‘skrendant pasišalinti’: *ißſkrindu* SD 201r I (291r I),14; ***nuskristi*** ‘nulėkti mosuojant sparnais’: *nuſkrindu* SD 185v II,17; ***praskristi*** ‘skrendant pralėkti pro šalį’: *praſkrindu* SD3 352; ***priskristi*** ‘skrendant pasiekti, prisiartinti’: *priſkrindu* SD 148, I; ***užskristi*** ‘skrendant užlėkti ant viršaus, aukštyn’: *wʒlatam / ſubuolo, in altum euolo.* ⌊*vʒſkrindu*⌋ SD 205v I,4.

Limitatyvų užfiksuota gerokai mažiau, jie vartojami su priešdėliu *ap-*, pavyzdžiui:

apdriksti ‘apiplyšti, apirti, apskarti’: *Diewo tarnay łopinuoti / apdriſki / łetuoſe rubuoſe waykśćioia* PS II 36; *Grayćiaus priłeydʒia ſawiſp łapiniuotus / apdriſkusius ir nuogus / negi śilkays / aukſu / sidabru / brungieys akmenimis apreditus* PS I 45;

apgižti ‘kiek sugižti’: *apgiʒis alus* SD3 236;

aprūgti ‘pasidaryti kiek rūgščiam’: *Patôgi yra karalîſte dagú rûgßti / kuría ému ʒmoná / páſłepie triſé ketwircʒiůſe míłtu / net aṕrûgſta wiſsa biłôio Iéſus príeʒodʒiůſe miníoſṕ* DP 86,42;

apsvilti ‘kiek apdegti’: *iuodas buwo pats tikras apſwiłys ir apdegis welinas iż paćios peklos* PS I 287–288.

1.1.2. Semantika

Antikauzatyvų semantika gana vienalytė: dominuoja intranzityviniai, neagentyviniai veiksmažodžiai, reiškiantys nekontroliuojamus veiksmus. Subjektas dažniausiai esti nevalingas, nes žymi daiktus, gamtos reiškinius. Veiksmažodis *rýti* ‘sukramtytą maistą ar ką kita pro ryklę stumti į skrandį’ išsiskiria iš šio tipo antikauzatyvų veiksmo tranzityvumu ir valingumu. Dėl priešdėlių leksikalizacijos veiksmažodis *tìkti* ‘būti atitaikytam, tinkamam, geram; pritapti, priderėti; pasidaryti, nusiduoti, įvykti, atsitikti; suduoti, paliesti suduodant, pataikyti mušti; kliudyti...’ gali būti tranzityvus, reikšti valingą, kontroliuojamą veiksmą.

Prototipinė antikauzatyvų reikšmė – **struktūros kitimas**, arba **perstrukcija**, pavyzdžiui: *blį̃sti* ‘drumstis, tirštėti; temti, niauktis’, *dìlti* ‘nykti, dingti, mažėti; išsidėvėti’, *-diñgti* ‘nebebūti kur, prapulti; žūti’, *dùbti* ‘pasidaryti dubai, drevei’, *džiū́ti* ‘darytis sausam, sausėti’, *griū́ti* ‘virsti, gulti (apie aukštą daiktą, gyvulį, žmogų...), irti (apie trobą, kalną); žlugti, nieku virsti’, *kìsti* ‘darytis kitokiam, keistis’, *liñkti* ‘svirti žemyn, leistis’, *lū́žti* ‘nuo lenkimo, spaudimo, smūgio trūkti į dalis; eižėti, plyšti’, *rùkti* ‘pasidaryti raukšlėtam, susitraukti’, *plýšti* ‘skilti į dalis, driksti, trūkti, sprogti’, *-stìngti* ‘vėstant, šąlant, džiūstant tirštėti, kietėti, tenėti’, *trū́kti* ‘atsiskirti, atsidalyti, pertrūkti į dvi ar daugiau dalių’, *viřsti* ‘svirti, linkti į kurią nors pusę; darytis kokiam, tapti kuo’.

Kitų semantinių grupių antikauzatyvų esama labai nedaug. Keletas jų skirtini **judėjimo SG**, plg.: *-bìrti* ‘byrėti, bertis, kristi; suirti, sunykti’, *kìlti* ‘keltis aukštyn’, *krìsti* ‘staigiai leistis žemyn, pulti’, *lýti* ‘kristi lietui, būti lietui’, *plū́sti* ‘tekėti, bėgti; atsirasti, kilti’, *skrìsti* ‘judėti oru’, *-slýsti* ‘šliuožti slidžiu paviršiumi’. Paprastai antikauzatyvais reiškiamas judėjimas būna nekontroliuojamas, bet, priklausomai nuo subjekto agentyvumo, jis gali būti ir kontroliuojamas, pavyzdžiui: *kìlti*, *skrìsti*. Vienas kitas antikauzatyvas priklauso **psichinių-emocinių** ir **fiziologinių SG**, pavyzdžiui: *-kìršti* (*kiřšti*) ‘pykti’, *-klýsti* ‘klaidą padaryti, apsirikti; pamesti tiesos kelią’, *stìgti* ‘rimti, liautis’, *-vìsti* ‘veistis, daugintis’; **gamtos SG**, pavyzdžiui, *-dýgti* ‘leisti daigą, želti’, **cheminių procesų SG**, pavyzdžiui, *rū́gti* ‘darytis rūgščiam, fermentuotis’. Akcentuotina, kad pamatiniai šių veiksmažodžių kauzatyvai paprastai priklauso toms pačioms semantinėms grupėms.

Pažymėtina, kad nemenką veiksmažodžių dalį sudaro opozicijos, kurių nariai priklauso skirtingoms semantinėms grupėms: kauzatyvai dažniausiai priklauso **perstrukcijos SG**, reiškia mechaninį struktūros keitimą (ardymą, pjovimą, griovimą ir pan.), o antikauzatyvai įgyja metaforinių reikšmių, priskiriančių juos kitoms SG, pavyzdžiui, **psichinių-emocinių** ar **fiziologinių procesų**: *dilbti* 'tykoti ko, taikytis kur (leistis akims žemyn)' (plg. *delbti*, *délbti* 'žemyn leisti, narinti (akis, galvą)'), *dìrgti* 'tvirkti, gesti, dykti, lepti' (plg. *deřgti*, *dérgti* 'teršti, bjauroti'), *-drìksti* prk. 'pasileisti, pagesti' (plg. *drẽksti* 'kuo nors aštriu kabinant ar braukiant daryti paviršiuje rėžius, brūkšnius, brėžti, rėžti'), *-krỹpti* prk. 'pagesti; išklysti iš tiesos kelio' (plg. *kreĩpti* 'sukti (į šalį); šalinti, tolinti, atgręžti'), *-mìšti* prk. 'sutrikti' (plg. *miẽšti* 'daryti mišinį, maišyti; drumsti'), *pỹkti* 'jausti pyktį; prk. versti vemti, būti bloga, šleikštu' (plg. *peĩkti* 'kapoti, kirsti'), *-rìkti* 'klaidą padaryti, suklysti' (plg. *riẽkti* 'pjauti nuo kepalo duonos ar pyrago riekę'), *rìmti* 'darytis ramiam, liautis jaudintis, rūpintis, baimintis' (plg. *remti*, *rémti* 'dėti ramstį, spirti'), *trìkti* 'persileisti (apie vaisių); glumti, susipainioti' (plg. *trẽkti* 'gadinti, dergti'), *trìmti* 'bijoti, išsigąsti' (plg. *tremti* 'varyti lauk, šalinti, stumti, blokšti'), *-žvìlti* 'linkti, svirti, prk. būti linkusiam, ketinti ką daryti' (plg. °*žvelti* 'lenkti'). Antikauzatyvai gali įgyti ir **cheminių procesų** reikšmių, plg. *gìžti* 'imti rūgti' ir *giẽžti* 'ėsti, graužti' (plačiau žr. Pakalniškienė 1998: 55–58).

1.1.3. Opozicijos *causativa / anticausativa* korespondencijos kitose kalbose

Chronologiniu požiūriu daugelis aptariamųjų opozicijų laikytinos rytų baltų produktu – per 30 formaliai ir semantiškai analogiškų porų fiksuojama latvių kalboje, plg.:

CeiC- / CĭC- (6): la. *diêgt*, *diêdzu*, *diêdzu* 'dygsniuoti, daigstyti' / *dîgt*, *dîgstu*, *dîgu* 'dygti'; *kliêst*, *kliêžu*, *kliêdu* 'skleisti, berti' / *klîst*, *klîstu*, *klîdu* 'klysti, sklisti'; *rìekt*, *rìecu*, *rìecu* 'arti, plėšti; riekti (riekę)' / *rikt*, *rikst*, *rika* 'suklysti, apsirikti'; *stèigt*, *stèidzu*, *stèidzu* 'skubėti; skubinti, raginti' / *stigt*, *stìegu*, *stigu* 'klimpti, grimzti; dubti, smegti'; *stìept*, *stìepju*, *stìepu* 'stiepti, tempti, tęsti' / *stipt*, *stìpu* ‖ *stipstu*, *stipu* 'stingti'; *vèikt*, *vèicu*, *vèicu* 'padaryti, atlikti, nuveikti' / *vĩkt*, *vĩkstu*, *vĩku* 'klestėti, sektis';

CeRC- / CiRC- (6): la. curon. *blenst*, *blenžu*, *blendu* ‖ *blenzu* 'spoksoti, vėpsoti, žiūrėti' / curon. *blinst*, *blinstu*, *blindu* 'blausiai šviesti, žibėti; temti; švisti; įstrigti'; *grìezt*, *grìežu*, *grìezu* (*griêzt*) 'sukti, gręžti, versti' / **grīzt*, –, – 'suktis' ME I: 658 (plg. la. bk. *griezties*, *griežos*, *griezās* 'sukti(s)'); *lìekt*, *lìecu*, *lìecu* 'lenkti' / *lìkt*, *lìkstu*, *lìku* 'linkti,

darytis kreivam, kristi' (plg. bk. *liekties* 'lenktis, linkti'); *mèrkt*, *mèrcu*, *mèrcu* 'merkti, mirkyti' / *mìrkt*, *mìrkstu*, *mìrku* 'mirkti'; curon. *spreñgt*, *spreñdzu*, *spreñdzu* 'užrišti; veržti, spausti...' / curon. *spriñgt*, *spriñgstu*, *spriñgu* 'ryti; stingti'; la. *vèrst*, *vèršu*, *vèrtu* 'versti, kreipti, sukti' / *virst*, *virstu*, *virtu* 'virsti, kristi; tapti' ME IV: 614 (plg. la. bk. *vērsties*, *vēršos*, *vērtās* 'pasikeisti, pavirsti');

CauC- / *CŭC-* (8): la. *dùobt*, *dùobju*, *dùobu* 'skobti, duobti' / *dubti*, *dubu* ‖ *dùbu* ‖ *dùbstu*, *dubu* 'grimzti, dubti' ME I: 509; *laûzt*, *laûžu*, *laûzu* 'laužti, laužyti' / *lûzt*, *lûstu*, *lûzu* 'lūžti'; *plaûst*, *plaûžu*, *plaûdu* 'plauti, lieti, pilti; šlapinti; išplepėti' ME III: 327 / *plûst*, *plûstu*, *plûdu* 'tekėti, bėgti, plūsti, lietis; tvinti, sklisti'; *raûgti*, *raûdzu*, *raûdzu* 'raugti' ME III: 487 / *rûgt*, *rûgstu*, *rûgu* 'rūgti'; *ṛaûkt*, *ṛaûcu*, *ṛaûcu* 'traukti, raukti' / *ṛukt*, *ṛùku*, *ṛuku* 'rukti, mažėti, trauktis'; *spràust*, *spràužu*, *spràudu* (*spraûst*) 'smeigti, besti, durti' / *sprûst*, *sprûstu*, *sprûdu* 'būti suspaustam, įstrigti' ME III: 1026; *tràukt*, *tràucu*, *tràucu* (*traûkt*) 'plėšti, draskyti, traukti...' / *trũkt*, *trũkstu*, *trũku* 'plyšti, trūkti, dužti...' ME IV: 251–252;

CeR- / *CiR-* (5): la. *bērt*, *beru*, *bēru* 'berti, pilti' / *biřt*, *biřstu*, *biru* 'birti; kristi...'; *celît*, *ceļu*, *cêlu* 'kelti' / *cilît*, *cilîstu*, *cilu* 'kilti' ME I: 382 (plg. la. bk. *celties*, *ceļos*, *cēlās* 'keltis, kilti'); *remtieŝ*, *remjuos*, *rēmuos* (*remtiês*) 'remtis' ME III: 510 / *rìmt*, *rìmstu*, *rimu* (*rimt*, *rimt*) 'rimti, tilti'; *svelît*, *sveļu*, *svēlu* 'svilinti' / *svilît*, *svilîstu* ‖ *sviļu* ‖ *svęl*, *svilu* (*svìlt*, *svilît*) 'svilti'; *tremt*, *tremju* ‖ *tremu*, *tremu* 'trypti; vyti' / *trimt*, *trimstu*, *trimu*'?'[31];

CĕC- / *CĭC-* (2): la. *krèst*, *krešu* ‖ *krēšu*, *krētu* 'krėsti' / *krist*, *krìtu*, *kritu* 'kristi'; *plêst*, *plêšu*, *plêsu* 'plėšti; daužyti' / *plîst*, *plîstu*, *plîsu* 'plyšti; dužti; sprogti'[32];

Cau- / *Cu-* (3): la. *gṛaût*, *gṛaûju*, *gṛāvu* 'versti, griauti...' / *gṛût*, *gṛûstu*, *gṛuvu* 'griūti, virsti...'; *kļaût*, *kļaûju* ‖ *kļaûnu*, *kļāvu* 'glausti; lenkti' (ME II: 239) / *kļût*, *kļûstu*, *kļuvu* 'pasidaryti, tapti; įstrigti' ME II: 240–241; *žaût*, *žaûju* ‖ *žaûnu*, *žāvu* 'džiovinti' / *žût*, *žûstu*, *žuvu* 'džiūti';

Cei- / *Ci-* (1): la. *liêt*, *leju*, *lêju* 'pilti, lieti' / *lît*, *lîstu* ‖ *liju*, *liju* 'lietis, piltis, tekėti, sroventi; lyti'.

Keletas latviškų korespondencijų liudija tik vieną tikėtinos opozicijos narį – kauzatyvą arba antikauzatyvą. Tačiau antikauzatyvumas realizuojamas sangrąžinėmis

31 Ne visai aiški *sta* kamieno veiksmažodžio reikšmė, plg.: *man prāti dzīvi trimst* Plūd.; *gars man trima milzu cerībās* (ME IV: 237).

32 Trūkstant formų problemiška nustatyti dar vienos tikėtinos opozicijos la. inf. *grēst* 'grasinti' / prs. 3 *grīst* 'es wird ekelhaft?' realumą. Janis Endzelynas abejodamas gretina su lie. *-gristi* (ME I: 658).

formomis – latvių kaip ir lietuvių kalboje produktyvi refleksyvinė dekauzacijos strategija, plg.: *dergt*, *dęrdz*, *dęrdza* ‘kelti pasibjaurėjimą, pykinti’ / *dergties*, *dęrdzas*, *dęrdzās* ‘šlykštėtis’; *ņaukt*, *ņauku*, *ņaucu* ‘debesimis dengti, temdyti’ / *ņaûktiês* ‘debesimis dengtis’ ME II: 896; *slèpt*, *slèpju* ‖ *splepju*, *slèpu* ‘slėpti’ / *slēpties*, *slēpjos*, *slēpās* ‘slėptis, slapstytis, pasislėpti; slypėti’; *svèrt*, *sveru, svēru* (*sveřt*, *sveŕt* ‘sverti’ / *svērties*, *sveros, svērās* ‘svertis; svirti, krypti, linkti’; *šķelît*, *šķeļu*, *šķêlu* ‘skelti, skaldyti’ (*šķilt*, *šķiļu*, *šķīlu* ‘skelti ugnį’) / *šķelties*, *šķeļas*, *šķēlās* ‘skilti, skaldytis’; *viest*, *viešu*, *viesu* ‘veisti’ / refl. *vìestiês*, *vìešuôs*, *vìesuôs* ‘kilti, rastis; daugintis, veistis’. Keli latviški atitikmenys yra *sta* kamieno antikauzatyvai, plg.: *dilît*, *dilîstu* ‖ *dęlu*, *dilu* (*dìlt*, *dilĩt*) ‘dilti, susidėvėti, nykti’; *kàist*, *kàistu*, *kàitu* ‘liepsnoti, degti, kaisti’; kuron. *stiñgt* ‖ *stiñgt*, *stingstu*, *stingu* ‘stingti, stirti’; *tviñkt*, *tviñkstu*, *tviñku*; *tvìkt*, *tvìkstu*, *tvìku* ‘degti, kaisti’. Latvių kalboje vienas iš opozitų galėjo būti prarastas dėl įvairiausių (ekstra)lingvistinių faktorių (pavyzdžiui, dėl refleksyvinės antikauzacijos produktyvumo ir pan.).

Fragmentiški prūsų kalbos duomenys neleidžia opozicijos *causativa* / *anticausativa* patikimai skirti baltiškajai epochai: intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių prūsų šaltiniuose tėra keli – *polīnka* ‘palieka’, *sindats* ‘sėdintis’, *poprestemmai* ‘suprantame’, *wīrst* ‘tapti, virsti’. Pastarąjį galima sieti su lie. *virsti*, la. *virst* ir rekonstruoti analogišką opziciją kaip rytų baltų kalbose (taip PEŽ 4: 247–248), tačiau atitinkamo kauzatyvo prūsų kalboje nėra paliudyta (kaip ir kitų, paprastai kalbininkų rekonstruojamų prūsiškųjų veiksmažodžių su balsių kaita, pavyzdžiui: *pertraūki* ‘užtraukė (užvilko)’, **prakaist* iš *en prakāisnan* ‘prakaite’ (PEŽ 3: 341; LED: 467–468), **leitvei* (iš *izlīuns*) ‘išliejęs’ ir **lītvei* (iš *praliten*) ‘pralietas, prasiliejęs’ (PEŽ 2: 43, 3: 341–343), **dergtvei* ‘teršti, bjauroti; niekinti, neapkęsti’ iš *erdērkts* ‘apnuodytas, užterštas, subjaurotas’ (PEŽ 1: 283).

Slavų ir germanų kalbose fiksuojami pavieniai senojoje raštijoje paliudytų opozicijų *causativa* / *anticausativa* atitikmenys, pavyzdžiui: anticaus. s. sl. *pro-mъknǫti sę* ‘thread’ (: lie. *smùkti*, Villanueva Svensson 2011: 44), le. *za-strąć*, *-stręgę* ‘get stuck’ (: lie. *strìgti*, Villanueva Svensson 2011: 43); caus. sl. *cěditi* ‘strain, filter’, germ. **skītan* ‘defecate’ (: lie. *skiẽsti*, Villanueva Svensson 2011: 44). Tačiau analogiškų morfosemantinių koreliacijų, kad ir ne tokių produktyvių kaip rytų baltų, slavų ir germanų kalbose, esama, plg.: sl. **dušiti* / *vъz-dъxnǫti*, **plaviti* / *plynǫti* (Темчин 1986), **gubiti* / *gъbnǫti* (: *gaũbti* / *gùbti*, Villanueva Svensson 2011: 49), s. sl. *trežǫ* ‘tear, torment’ / *trъgnǫ* ‘yank, throw’ (Gorbachov 2007: 162), go. *brikan* ‘laužti’ / *us-bruknan* ‘sulūžti’, *giutan*

'pilti' / *us-gutnan* 'išsilieti', *dis-hniupan* 'plėšti' / *ga-hnupnan* 'plyšti', *ga-/us-lūkan* 'atidaryti, uždaryti' / *ga-/us-luknan* 'atsidaryti, užsidaryti', *fra-liusan* 'lose' / *fra-lusnan* 'get lost', *dis-skreitan* 'rend' / *dis-skritnan* 'perish, be rent in twain', *ga-tairan* 'break, destroy' / *ga-taurnan* 'stop, cease' ir pan. (Gorbachov 2007: 66, 162), s. isl. *rjúfa* 'laužti' / *rofna* 'lūžti' (: lie. *raũpti* / *rùpti*, Villanueva Svensson 2011: 49).

Apibendrinimas

Opozicija *causativa* / *anticausativa* gana gausiai paliudyta jau pirmuosiuose lietuvių raštuose – užfiksuotos 66 šio tipo koreliacijos (plg. dabartinėje lietuvių kalboje apie 50, visame lietuvių kalbos plote – apie 200). Daugiau nei 50 procentų užfiksuotų opozicijų atitikmenų esama ir latvių kalboje. Tai leidžia teigti, kad opozicijos *causativa* / *anticausativa* formavimasis skirtinas rytų baltų epochai, ir buvo itin svarbus intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių klasės produktyvumui. Atitinkamos, kad ir ne tokios gausios, korespondencijos slavų ir germanų kalbose suponuoja dar ankstesnę antikauzacijos chronologiją.

Opozicijų semantikos ir formaliosios struktūros reguliarumas leidžia traktuoti opozitų santykius kaip darybinius. Ypač tai pasakytina apie gausius „sunkių šaknų" opozicijų, pavyzdžiui, *CeRC-* / *CiRC-*, refleksus. Pirmųjų raštų opozitams būdinga šaknies balsių kaita: kauzatyvai yra pagrindinio, antikauzatyvai – nykstamojo laipsnio šaknies, paliudyta vienintelė neapofoninė opozicija. Lietuvių tarmėse ir dabartinėje kalboje neapofoninių porų fiksuojama gerokai daugiau, ir tai paremia antikauzatyvų kaip išvestinių veiksmažodžių statusą.

Intarpinių resp. *sta* kamieno veiksmažodžių neprezentinių formų ir priešdėlinių leksemų gausa liudija šios fleksinės klasės specifiką akcionalumo požiūriu: kompletyvinė ir limitatyvinė reikšmė, realizuojama atitinkamais priešdėliais, buvo svarbi intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių semantikos raidai.

1.2. TERMINATYVAI

Morfosemantinės opozicijos *durativa* / *terminativa* pavyzdžių senojoje raštijoje paliudyta 38 – gerokai mažiau nei opozicijos *causativa* / *anticausativa* realizacijų. Akcionalinės predikatų klasifikacijos pagrindu šiai veiksmažodžių koreliacijai atstovaujantys opozitai „išsidėlioja“ į akcionalines klases: vieną grupę sudaro b ū s e n o s ir v e i k l o s predikatai, ateliniai veiksmažodžiai, o kitą – p r o c e s a i ir į v y k i a i, teliniai veiksmažodžiai. Duratyviniai šios opozicijos veiksmažodžiai, tokie kaip *šaũkti*, *šviẽsti*, priešinami terminatyviniams veiksmažodžiams, turintiems inherentinį teliškumo požymį, pavyzdžiui: *sušùkti*, *prašvìsti*. Kiti semantiniai ir morfosintaktiniai parametrai, tokie kaip tranzityvumas, valentingumas, agentyvumas, tiriamosioms opozicijoms nėra esminiai: abu poros nariai gali būti intranzityviniai, avalentiniai, neagentyviniai arba tranzityviniai, valentiniai ir agentyviniai (plg. gausią darybinę opoziciją *causativa* / *anticausativa*, diferencijuojamą tranzityvumo ir dažniausiai agentyvumo požiūriu). Taigi, aktantinė abiejų opozicijos *durativa* / *terminativa* narių struktūra yra tapati (plg. kauzatyvus ir antikauzatyvus, turinčius skirtingą aktantinę kompoziciją).

Terminatyvai laikytini vediniais iš duratyvų, nors eksplicitinių darybos formantų nėra: fleksinės klasės keitimas ir šaknies balsių kaita yra implicitiniai šių vedinių darybos formantai[33].

1.2.1. Terminatyvų vartosena

Formalioji semantinės opozicijos *durativa* / *terminativa* raiška yra nevienalytė. Atelinį veiksmą visuomet žymi šakniniai ir priesaginiai veiksmažodžiai, o telinį – intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai. Dalis koreliacijų tiksliai atliepia opozicijos *causativa* / *anticausativa* morfo(no)loginį modelį: iš *ia* kamieno veiksmažodžių padaromi intarpiniai resp. *sta* kamieno veiksmažodžiai, paprastai su balsių kaita tarp opozicinių leksemų, plg.: *šviẽsti* ‘duoti, skleisti šviesą’ / *prašvìsti* ‘imti šviesti, sušvisti’, *šaũkti* ‘leisti iš gerklės stiprų balsą, rėkti, klykti’ / *sušùkti* ‘surikti, šūktelėti’, *veřkti* ‘ašaras lieti, kūkčioti iš susijaudinimo (ppr.

33 Tokia interpretacija teikiama ir kituose darbuose, pavyzdžiui: „Lithuanian *migti*, *minga* (prefixed variants also have present stem *-miega*) ‘fall asleep’ can be also interpreted as derived from stative *miegoti*, *miega* ‘sleep’ by assignment to a specific inflection class (that is, no derivational suffix is added)“ (Nau, Pakerys 2016: 101, 12 išn.)

iš skausmo, liūdesio, džiaugsmo)' / *pravirkti* 'imti verkti' (*durativa* / *terminativa*) ir *riẽkti* 'pjauti nuo kepalo riekę; arti, versti vagą' / *rìkti* 'klysti; irti, krikti', *raũkti* 'daryti raukšles, raukyti' / *rùkti* 'rauktis, trauktis, akti', *veřsti* 'guldyti, griauti ant šono, ant žemės...' / *viřsti* 'griūti, pulti...' (*causativa* / *anticausativa*). Tačiau daugiau fiksuojama porų, kurių duratyviniai nariai yra pirminiai ir antriniai priesaginiai veiksmažodžiai (tiksliau – veiksmažodžiai su kintamosiomis priesagomis[34]), pavyzdžiui: *kalbéti* 'žodžiu reikšti savo mintis, jausmus, išgyvenimus, šnekėti' / *prakalb̃ti* 'pradėti kalbėti', *girdéti* 'ausimis suvokti garsus' / *išgiřsti* 'suvokti garsą; patirti, sužinoti' etc. Vos porai šių koreliacijų būdinga kokybinė balsių kaita – dominuoja darybinės opozicijos be balsių kaitos.

10–13-oje ir 14–20-oje lentelėse pateikiamos senuosiuose raštuose užfiksuotos opozicijos *durativa* / *terminativa*, sugrupuotos pagal balsių kaitą ir produktyvumą, nurodant terminatyvų pavartojimo dažnį, prezentinių ir neprezentinių formų bei priešdėlinių ir nepriešdėlinių veiksmažodžių santykį[35], nes šie parametrai yra ypač aktualūs akcionalinių klasių specifikai. Siekiant nustatyti opozitų aktantinę kompoziciją, prie kiekvienos leksemos nurodomas tranzityvumas (TR, INTR).

1.2.1.1. Vediniai iš šakninių veiksmažodžių

Vediniai iš šakninių duratyvinių veiksmažodžių sudaro apie ketvirtadalį (10) visų tiriamuosiuose raštuose užfiksuotų terminatyvų. Beveik visoms darybinėms opozicijoms būdinga šaknies balsių kaita: dažniausia – dvibalsinė apofonija *CauC-* / *CŭC-* (6), *CeiC-* / *CiC-* (1), retesnė – dvigarsinė *CeRC-* / *CiRC-* (2) ir vienintelė pora, paliudyta SD, be balsių kaitos (žr. 10–13 lenteles).

10 lentelė. **Apofonijos tipas *CauC-* / *CŭC-*** (6)[36]

DUR. ***ia*** / TERM. ***n***, ***sta***	Terminatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
džiaũgtis, *džiaũgiasi*, *džiaũgėsi* INTR 'turėti smagumą, malonumą, linksmintis' / *-džiùgti*, **džiuñga*, *-džiùgo* INTR 'imti džiaugtis'	3×B, 10×DP, 4×WP, 2×KN	–	19	19 *pra-*	–

34 Dėl termino žr. Kaukienė, Pakalniškienė 2011: 113–114.
35 Iš viso užfiksuotos 2 305 formos.
36 Plg. visame lietuvių kalbos plote – 10 opozicijų (Pakalniškienė 1993: 147).

jaũsti, *jaũčia*, *jaũtė* TR ‘patirti jausmą; patirti pojūtį; numanyti, nuvokti’ / *-jùsti*, *-juñta*, *-jùto* TR ‘patirti dirginimus jutimo organais; numanyti, nujausti’	3×Mž, 33×B, 16×DP, 29×WP, 8×KN	22	65	87 *pa-*, *į-*	–
klaũpti(s), *klaũpia(si)*, *klaũpė(si)* INTR ‘keliais remtis žemės’ / *klùpti*, *klum̃pa*, *klùpo* INTR prk. ‘suklysti, nusidėti’	1×BP, 8×DP, 3×WP, 9×S	6	15	19 *pa-*	2
siaũsti, *siaũčia*, *siaũtė* INTR ‘išdykauti, dūkti’ / *-siùsti*, **siuñta*, *-siùto* INTR ‘įniršti, supykti’	10×B, 3×DP, 1×WP, 2×SD	–	16	16 *pa-*	–
snáusti, *snáudžia*, *snáudė* INTR‘būti apimtam snaudulio, pusiau miegoti’ / *snū́sti*, *snū́sta*, *snū́do* INTR ‘imti snausti; kiek užsnūsti; prk. numirti’	1×Mž, 1×BP, 6×DP, 3×WP, 1×KN, 5×S	7	10	16 *ap-*, *už-*	1
šaũkti, *šaũkia*, *šaũkė* TR, INTR ‘leisti iš gerklės stiprų balsą, rėkti, klykti’ / **šùkti*, **šuñka*, *-šùko* TR, INTR ‘surikti, šūktelėti’	2×BP, 17×DP, 4×WP, 10×KN, 10×S	–	44	44 *pra-*, *su-*	–
	Iš viso	35	169	201	3

11 lentelė. **Apofonijos tipas *CeiC-* / *CiC-*** (1)[37]

DUR. ***ia*** / TERM. ***n***, ***sta***	Terminatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
šviẽsti, *šviẽčia*, *šviẽtė* INTR ‘duoti, skleisti šviesą’ / **švìsti*, *-šviñta*, *-švìto* INTR ‘imti šviesti, sušvisti’	2×BB, 1×DP	1	2	1 *ap-*, *pa-*, *pra-*	–
	Iš viso	1	2	3	–

37 Lietuvių kalboje užfiksuotos 6 šios apofoninės eilės opozicijos (Pakalniškienė 1993: 139).

12 lentelė. **Apofonijos tipas *CeRC*- / *CiRC*-** (2)[38]

DUR. ***ia*** / TERM. ***n***, ***sta***	Terminatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
veřkti, *veřkia*, *veřkė* INTR ‘ašaras lieti dėl skausmo, nelaimės ir pan.’ / *-vìrkti*, **vìrksta*, *-vìrko* INTR ‘imti verkti’	1×Mž, 2×BP, 1×WP, 2×SD	–	6	6 *pra-*	–
žveĩgti, *žveĩgia*, *žveĩgė* INTR ‘kreipti akis, žiūrėti’ / *-žvìlgti*, **žvìlgsta*, *-žvìlgo* ‘trumpai pažiūrėti, pamatyti; prk. pasidomėti; numatyti’	2×Mž, 1×BB, 1×DP	–	4	4 *pa-*, *pra-*	–
	Iš viso	0	10	10	0

13 lentelė. **Neapofoninis tipas** (1)[39]

DUR. ***ia*** / TERM. ***n***, ***sta***	Terminatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
kvẽpti, *kvẽpia*, *kvẽpė* INTR ‘skleisti kvapą, kvepėti’ / **°kvėpti*, *-kvėpsta*, *-kvėpo* INTR ‘išsivadėti, prarasti kvapą’[40]	2×SD	1	1	2 *iš-*	–
	Iš viso	1	1	2	0

10–13-oje lentelėse atsispindi šių terminatyvų vartosenos polinkiai: dominuoja neprezentinės formos – jos sudaro 65–100 procentų, sistemiškai vartojami priešdėliniai veiksmažodžiai – siekia net 99–100 procentų senuosiuose raštuose užfiksuotų formų[41] (žr. 14 lentelę).

38 Lietuvių kalboje – 4 (Pakalniškienė 1993: 145).

39 Lietuvių kalboje – 7 (Pakalniškienė 1993: 152).

40 Sirvydo žodyno forma *iʒkwepſtu*, sprendžiant iš mutatyvinės reikšmės (plg. *wywietrʒeíe & wywietruie / infipidus fio*), galėtų suponuoti savarankišką paradigmą **kvėpti*, *kvėpsta*, *kvėpo*. Tokia LKŽe nefiksuojama, tačiau keli sakiniai, pavyzdžiui: *Nukvėpęs alus tavo* J; *Čia krėnos jau suvisu nukvėpusios* Krkl; *Nukvėpęs alus – nusalęs, nuvėsęs* Šts; *Kad nenukvėptų sula, reik apsėti avižoms* Ggr; *Nepalikiat par naktį atidarytų butelių, o nukvėps alus, ir nėkas nebnorės jo gerti* Rt, drauge su LKŽe antraštiniame žodyje pateikiamomis *o* kamieno būtojo laiko formomis leistų rekonstruoti *sta* kamieno veiksmažodį, žymintį telinį veiksmą ir sudarantį opoziciją su duratyviniu *ia* kamieno veiksmažodžiu (plačiau žr. Pakalniškienė 1993: 193).

41 Iš 219 pavartotų formų tik 3 yra nepriešdėlinės (!).

14 lentelė. **Vediniai iš šakninių veiksmažodžių. Prezentinių ir neprezentinių formų bei priešdėlinių ir nepriešdėlinių veiksmažodžių santykis** (proc.)

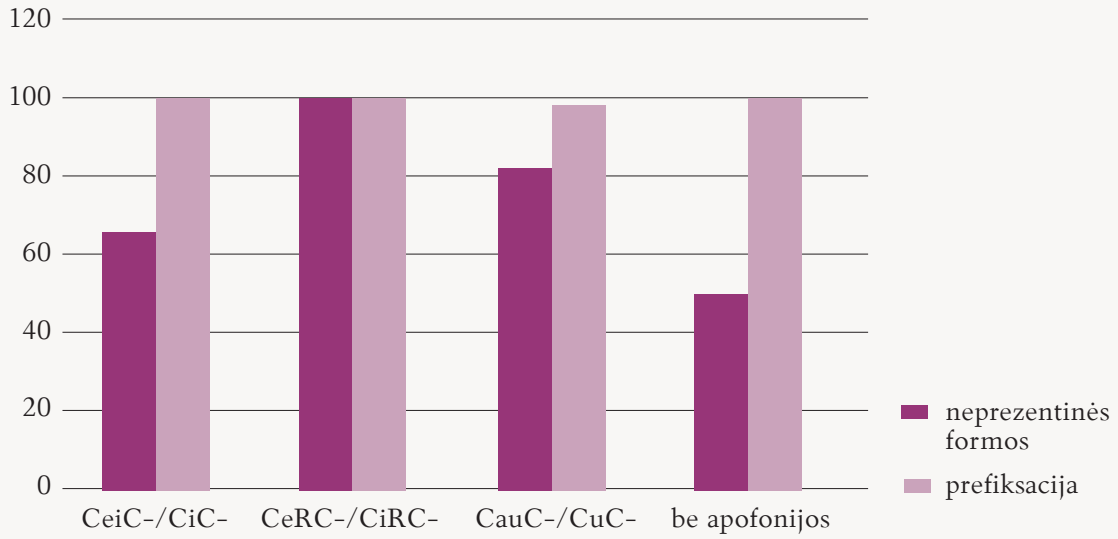

1.2.1.2. Vediniai iš kintamųjų priesagų veiksmažodžių

Daugiausia senosios raštijos terminatyvų, per 70 procentų, yra padaryti iš kintamųjų priesagų veiksmažodžių (28). Diachroniškai žiūrint pamatiniai priesaginiai veiksmažodžiai yra nevienodo darybinio statuso: veiksmažodžiai su priesaga *-ėti*, *-a*, *-ėjo* laikytini pirminiais (Jakulis 2004), su kitomis kintamosiomis priesagomis – antriniais. Tačiau tiriamajai opozicijai tai nėra svarbu: visais atvejais semantinis santykis tarp opozitų yra tas pats: intarpiniai resp. *sta* kamieno veiksmažodžiai žymi telinį, priesaginiai – atelinį veiksmą.

Veiksmažodžiai grupuojami pagal pamatinio žodžio morfologinę struktūrą ir balsių kaitos (ne)buvimą: vediniai iš priesagų *-ėti*, *-i*, *-ėjo* (14); *-ėti*, *-a*, *-ėjo* (10); *-ėti*, *-ia*, *-ėjo* (1); *-oti*, *-o*, *-ojo* (2); *-yti*, *-o*, *-ė* (1).

Vediniai iš priesagos *-ėti*, *-i*, *-ėjo* veiksmažodžių

Kiekybiniu požiūriu dominuoja terminatyviniai vediniai iš priesagos *-ėti*, *-i*, *-ėjo* duratyvų (14). Tokį darybinį produktyvumą galėjo lemti ryški pamatinių veiksmažodžių statyvinė reikšmė ir pragmatinis akcionalinės klasės, eksplikuojančios teliškumą, poreikis. Visi terminatyviniai vediniai pasidaryti be balsių kaitos, ir tai liudija jų inovacinį pobūdį.

15 lentelė. **Neapofoninis tipas** (14)[42]

DUR. *-ėti*, *-i* / TERM. ***n***, ***sta***	Terminatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
bodéti(s), *bódi(si)*, *bodéjos(si)* INTR 'jausti kam priešišką jausmą, nemėgti, nekęsti, vengti' / *-bósti*, *-bósta*, *-bódo* INTR 'nuobodu pasidaryti; įgristi, įkyrėti'	12×B, 4×D, 1×KN, 14×SD	11	20	31 *nu(si)-*, *į-*	–
budéti, *bùdi*, *budéjo* INTR 'būti negulus, nemiegoti' / *-bùsti*, *-buñda*, *-bùdo* INTR 'nustoti miegoti, žadintis iš miego; prk. kilti, rastis'	2×Mž, 18×B, 5×DP, 3×SD	7	21	28 *pa-*	–
girdéti, *gir̃di*, *girdéjo* TR, INTR 'ausimis suvokti garsus' / *-gir̃sti*, *-gir̃sta*, *-gir̃do* TR, INTR 'suvokti garsą; patirti, sužinoti'	17×Mž, 35×B, 49×D, 14WP, 21×KN, 10×SD	6	140	146 *iš-*	–
ilséti(s), *ìlsi(si)*, *ilséjo(si)* INTR 'pavargus nuo darbo stovėti, sėdėti ar gulėti; po darbo būti nieko neveikiant, kad vėl sugrįžtų jėgos; taisytis po ligos' / *il̃sti*, *il̃sta*, *il̃so* INTR 'vargti, silpti, netekti jėgų'	3×Mž, 24×BB, 7×DP, 9×WP, 6×KN, 6×SD	24	31	52 *ap-*, *iš-*, *nu-*, *pa-*, *pri-*, *at-*	3
liūdéti, *liū̃di*, *liūdéjo* INTR 'būti liūdnam, prislėgtos nuotaikos, sielvartauti' / *-liū̃sti*, *-liū̃sta*, *-liū̃do* INTR 'darytis liūdnam, nelinksmam'	42×DP, 6×KN, 18×S	5	61	66 *nu-*	–
myléti, *mýli*, *myléjo* TR, INTR 'jausti meilę, prisirišimą, palankumą' / TR, INTR *-mìlti*, *-mìlsta*, *-mìlo* 'imti mylėti; pasigailėti'	65×Mž, 91×B, 54×D, 43×WP, 38×KN, 5×S	99	197	296 *su(si)-*, *pa-*	–
spindéti, *spiñdi*, *spindéjo* INTR 'skaisčiai šviesti, žibėti, žėrėti' / **spįsti*, **spįsta*, *-spìndo* INTR 'imti šviesti, nušvisti, suspindėti'	1×Mž	–	1	1 *į-*	–

42 Plg. lietuvių kalboje – 29 opozicijos (Pakalniškienė 1993: 195).

stebétis, *stẽbisi*, *stebéjosi* INTR ‘reikšti nuostabą’ / *-stèbti*, **stem̃ba*, *-stẽbo* INTR ‘imti stebėtis’	14×DP, 2×SD	–	16	16 *nu-*	–
tyléti, *tỹli*, *tyléjo* INTR ‘neišduoti garso’ / *-tìlti*, *-tỹla* ‖ *tìlsta*, *-tìlo* (*-tilĩti*) INTR ‘darytis tyliam, tylesniam; liautis kalbėti, rėkti, triukšmauti; nustoti siausti, šėlti (apie gamtos reiškinius, stichiją)’	5×BB, 3×DP, 3×KN, 21×S	14	19	32 *nu-*, *ažu-*, *pa-*	1
tingéti, *tìngi*, *tingéjo* INTR ‘bodėtis darbu, veikimu, nepaslinkti’/ **tìngti*, *tìngsta*, *-tìngo* INTR ‘darytis nepaslankiam, tingiam’	1×BG, 2×S	2	1	1 *ap-*	2
turéti, *tùri*, *turéjo* TR ‘būti savininku, valdyti; paėmus laikyti’ / **tùrti*, *-tùrsta*, *-tùro* INTR ‘praturtėti’	5×SD	3	2	5 *pra-*	–
veizdéti, *véizdi*, *veizdéjo*; *véizdėti* DP; *vyzdéti*, *vỹzdi*, *vyzdéjo* TR / INTR ‘žiūrėti, žvelgti’ / *-výsti*, *-výsti*, *-výdo* TR ‘pamatyti; suprasti’	15×Mž, 62×B, 143×D, 18×WP, 60×KN, 3×SD	11	290	301 *iš-*, *už-*	–
véldėti, *véldi*, *véldėjo* (*veldéti*) TR ‘turėti savo valdžioje’ / *°-vilsti*, *-vilsta*, *-vildo* TR ‘pasiekti, užvaldyti, įgyti, veldėti; prk. apimti, apsėsti’	2×BB, 13×DP, 1×KN	3	13	16 *ap-*, *pa-*	–
žydéti, *žỹdi*, *žydéjo* INTR ‘būti išsiskleidusiam (apie žiedą), būti su žiedais’ / *-žýsti*, *-žýsta*, *-žýdo* INTR ‘imti žydėti, skleisti žiedus’	5×DP, 3×WP, 1×KN, 3×S	3	9	12 *pra-*, *ap-*	–
	Iš viso	188	821	1 003	6

Vediniai iš priesagos *-ėti*, *-a*, *-ėjo* veiksmažodžių

Vediniai iš šios priesagos duratyvų taipogi produktyvūs. Daugumą sudaro neapofoninės darybos opozicijos (8), du terminatyvai pasidaryti su balsių kaita[43] – toks darybinis modelis laikytinas archajiškesniu, juolab kad greta *a* kamienio veiksmažodžių fiksuojamos ir atematinės (senesnės) esamojo laiko formos.

43 Plg. lietuvių kalboje – 76 opozicijos (Pakalniškienė 1993, 160).

16 lentelė. **Neapofoninis tipas** (8)

DUR. ***-ėti***, ***-a*** / TERM. ***n***, ***sta***	Terminatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
derė́ti, *dẽra*, *derė́jo* TR, INTR ‘tartis, sutartį daryti, lygti’ / **dérti*, **dérsta*, *-dẽro* TR, INTR ‘suderėti, susitarti’	1×DP	–	1	1 *su-*	–
judė́ti, *jùda*, *judė́jo* INTR ‘keisti savo padėtį vietoje, krutėti; keisti vietą, slinkti kuria nors kryptimi’ / **jùsti*, *-juñda*, *-jùdo* INTR ‘imti judėti’	2×BB	1	1	2 *su-*	–
kalbė́ti, *kal̃ba*, *kalbė́jo* TR, INTR ‘žodžiu reikšti savo mintis, jausmus, išgyvenimus, šnekėti’ / **kal̃bti*, **kal̃bsta*, *-kal̃bo* TR, INTR ‘pradėti kalbėti’	3×DP	–	3	3 *pra-*	–
mokė́ti, *móka*, *mokė́jo* TR, INTR ‘sugebėti ką daryti, išmanyti’ / *-mókti*, *-móksta*, *-móko* TR, INTR ‘mokantis įgyti išmanymo bei įgūdžių’	5×Mž, 29×B, 17×DP, 8×KN, 2×SP	2	59	61 *iš-*, *pri-*	–
skelė́ti, *skẽla*, *skelė́jo* INTR ‘būti skolingam’ / **skìlti*, **skỹla*, *skìlo* INTR ‘patekti į skolą, įsiskolinti’	1×BP, 2×DP	–	3	2 *ap-*	1
smirdė́ti, *smìrda* ‖ *smìrdi*, *smirdė́jo* INTR ‘skleisti blogą kvapą, dvokti’ / **smìrsti*, *-smìrsta*, *-smìrdo* INTR ‘pradėti smirdėti, darytis smirdinčiam’	1×BP, 2×DP, 4×SD	2	5	7 *pa-*	–
žadė́ti, *žãda*, *žadė́jo* TR, INTR ‘manyti ką daryti, ketinti, norėti; pranešti apie būsimą savo veiksmą’ / **žàsti*, *-žañda*, *-žãdo* TR, INTR ‘prakalbėti, pratarti’	6×S	5	1	6 *iš-*, *pra-*	–
žibė́ti, *žìba*, *žibė́jo* INTR ‘švytėti atmušama šviesa, blizgėti, spindėti; švytėti savo šviesa; skaisčiai šviesti’ / *-žìbti*, *-žim̃ba*, *-žìbo* INTR ‘imti žibėti; prk. sublizgėti’	5×DP, 6×SP	1	10	11 *pra-*	–
	Iš viso	11	83	93	1

17 lentelė. **Apofoninis tipas *CieC*- / *CĭC*-** (2)

DUR. ***-ėti***, ***-a*** / TERM. ***n***, ***sta***	Terminatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
giedóti, *gíeda* ‖ *giésti*, *giedójo* TR, INTR ‘dainuoti, dainą ar giesmę traukti; čiulbėti, rėkti (apie paukščius)’ / *-gýsti*, **gýsta*, *-gýdo* TR, INTR ‘imti giedoti’	2×BP, 5×DP, 4×KN	–	11	11 *pra-*	–
miegóti, *miẽga* ‖ *miẽgti*, *miegójo* INTR ‘būti miego būsenos’ / *-mìgti*, *-miñga*, *-mìgo* INTR ‘pradėti miegoti; prk. numirti’	3×Mž, 5×B, 4×DP, 6×WP, 2×KN, 6×S	1	25	26 *pa-*, *už-*, *ažu-*	–
	Iš viso	1	36	37	–

Vediniai iš priesagos *-ėti*, *-ia*, *-ėjo* veiksmažodžių

M. Daukšos *Postilėje* užfiksuotas vienintelis terminatyvas, pasidarytas iš retos priesagos *-ėti*, *-ia*, *-ėjo* duratyvinio veiksmažodžio su balsių kaita.

18 lentelė. **Apofoninis tipas *CeC*- / *CiC*-** (1)[44]

DUR. ***-ėti***, ***-ia*** / TERM. ***n***, ***sta***	Terminatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
kvepéti, *kvẽpia*, *kvepéjo* INTR ‘būti malonaus kvapo, dvelkti maloniu kvapu’ / **kvìpti*, **kviñpa*, *-kvìpo* INTR ‘pradėti kvepėti, paskleisti kvapą’	1×DP	–	1	1 *pa-*	–
	Iš viso	0	1	1	0

Vediniai iš priesagos *-oti*, *-o*, *-ojo* veiksmažodžių

Tik du vediniai išvesti iš priesagos *-oti*, *-o*, *-ojo* veiksmažodžių, tačiau terminatyvo *(-)pažinti* dažnumas senojoje raštijoje pralenkia visus deduratyvus dėl priešdėlių gausos ir kai kurių iš jų leksikalizacijos ir, suprantama, dėl religinio teksto pobūdžio.

44 Plg. lietuvių kalboje ta pati vienintelė opozicija (Pakalniškienė 1993: 189).

19 lentelė. **Neapofoninis tipas** (2)[45]

DUR. ***-oti***, ***-o*** / TERM. ***n***, ***sta***	Terminatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
bylóti, *bỹlo*, *bylójo* TR, INTR ‘kalbėti, šnekėti, sakyti’ / *bìlti*, *bìlsta*, *-bìlo* INTR ‘pratarti, prakalbėti’	1×BB, 5×DP	1	5	5 *pra-*	1
žinóti, *žìno*, *žinójo* TR ‘turėti žinių, nusimanyti’ / *-žìnti*, *-žį́sta*, *-žìno* TR ‘turėti žinių apie ką; mokėti išskirti iš kitų; palaikyti ryšius, santykius; nustatyti tapatybę; išsakyti nuodėmes; atvirai papasakoti, išsakyti; laikytis įsitikinimų...’	53×Mž, 257×B, 143×D, 223×WP, 197×KN, 50×S	368	555	923 *api-*, *apsi-*, *iš(si)pa-*, *pa(si)-*, *pri(si)-*, *pripa-*	–
	Iš viso	369	560	928	1

Vediniai iš priesagos *-yti*, *-o*, *-ė* veiksmažodžių

Iš šio tipo priesaginių veiksmažodžių užfiksuotas vienintelis vedinys su balsių kaita.

20 lentelė. **Apofoninis tipas *CauC-* / *CuC-*** (1)[46]

DUR. ***-yti***, ***-o*** / TERM. ***n***, ***sta***	Terminatyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
klausýti, *klaũso*, *klaũsė* INTR ‘vykdyti kieno įsakymą, paliepimą, norą, valią’ / *-klùsti*, *-klũsa*, *-klùso* INTR ‘paklausyti, pasidaryti klusniam’	9×B, 9×DP	1	17	18 *pa-*	–
	Iš viso	1	17	18	–

21-oje lentelėje aiškiai matyti, kad ir šio darybos modelio terminatyvų dažniausiai vartojamos neprezentinės formos – jos sudaro 60–70 procentų, o jei neskaičiuotume itin specifinės semantikos ir vartosenos veiksmažodžių *-milti* ir *-pažinti* esamojo

45 Plg. lietuvių kalboje fiksuojamos 5 opozicijos (Pakalniškienė 1993: 206).
46 Plg. lietuvių kalboje – 1 opozicija (Pakalniškienė 1993: 206).

laiko formų[47], neprezentinių formų procentas šokteltų iki 94. Tiriamųjų terminatyvų sistemiškai vartojamos priešdėlinės leksemos – jos sudaro net 99 procentus senuosiuose raštuose užfiksuotų formų[48].

21 lentelė. **Vediniai iš kintamųjų priesagų veiksmažodžių. Prezentinių ir neprezentinių formų bei priešdėlinių ir nepriešdėlinių veiksmažodžių santykis** (proc.)

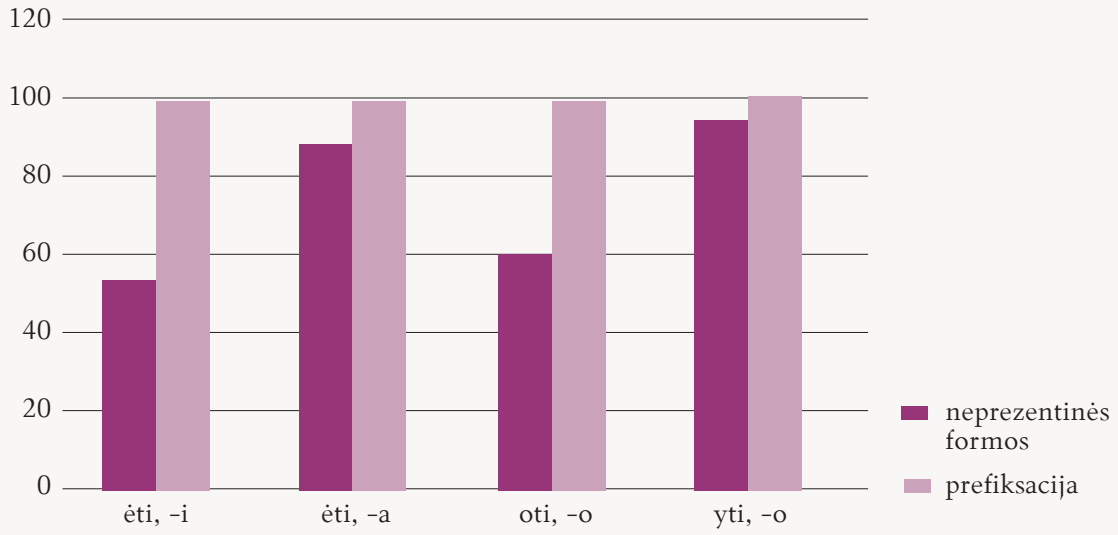

Panašius rezultatus rodo eksperimentinis dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžių tyrimas aspektualumo ir akcionalumo požiūriu (Arkadiev 2011). Remdamasis Sergejaus Tatevosovo metodologija (Татевосов 2010, 2015) ir apklausų rezultatais, Piotras Arkadjevas nustatė, kad lietuviškojo veiksmažodžio akcionalinė sistema skiriasi nuo tipiškos europietiškosios (*Standard Average European*, ten pat) ir slaviškosios (*Slavic-type system*, ten pat), be to, lietuvių kalbos akcionalinė sistema yra gerokai sudėtingesnė ir turtingesnė. Čia apsiribosime kiekybiniu P. Arkadjevo eksperimento ir lietuvių senosios raštijos tyrimo rezultatų sugretinimu. Lietuvių senojoje raštijoje

47 Neprezentinių formų statistiką iškreipia leksemos *-milti* ir *-žinti*, kurių réikšmės religinio žanro tekste yra labai specifinės, lemiamos įvairių priešdėlių leksikalizacijos. Pavyzdžiui, *su(si)milti* vartojamas skolintine reikšme 'pasigailėti' (plg. le. *zmilować się*), šio veiksmažodžio esamojo laiko dalyvių formos dažnai vartojamos kaip Dievo epitetas. Veiksmažodžio *-pažinti* vartojamos tik priešdėlinės formos, keičiančios ne tik akcionalinę klasę, bet ir leksinę reikšmę, plg.: *api-*, *apsi-*, *iš(si)pa-*, *pa(si)-*, *pri(si)-*, *pripa-*.

48 Iš 2 088 pavartotų formų tik 8 yra nepriešdėlinės (!).

dominuoja terminatyvinių, arba telinių, veiksmažodžių priešdėlinės formos (99 proc.). Tokią pat situaciją rodo ir eksperimento rezultatai: iš 120 priešdėlinių veiksmažodžių daugiausia yra telinį veiksmą reiškiančių leksemų – 110, apie 92 proc.[49]

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne ir *Tekstyne* tokių porų priskaičiuota apie 70 (Arkadiev 2013), tačiau ne visi autoriaus teikiami pavyzdžiai yra relevantiški[50]. P. Arkadjevas pagrįstai mato šios opozicijos santykinį naujumą ir sąsają su kauzatyvine / inchoatyvine (Arkadjevo terminais) opozicija, kurios leksikalizacija (daryba) lėmė intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių formos ir turinio homogeniškumą – savaiminio (nekontroliuojamo) veiksmo, būsenos ar jos kitimo reikšmę, intranzityvumą, o priešdėliai ir atitinkamos laiko formos keitė akcionalinę klasę.

Ankstesnio tyrimo duomenimis (Pakalniškienė 1993), visame lietuvių kalbos plote opozicijų *durativa* / *terminativa* fiksuojama gerokai daugiau – 150 koreliacijų: 32-ų opozicijų intarpiniai ir *sta* kamieno terminatyvai yra pasidaryti iš šakninių *ia* kamieno veiksmažodžių, o 118-os opozicijų atitinkami terminatyvai – iš kintamųjų priesagų veiksmažodžių (palyginamoji kiekybinė charakteristika pateikta išnašose ties atitinkamomis senųjų raštų opozicijomis). Darybiniai modeliai ir intarpinių resp. *sta* kamieno veiksmažodžių vartosena visoje lietuvių kalboje atliepia senųjų raštų situaciją: daugiausia fiksuojama priešdėlinių veiksmažodžių neesamojo laiko formų, eksplikuojančių teliškumą.

Predikatinių terminatyvais reiškiamų situacijų dinamika itin turtinga – jie gali žymėti inchoatyvinį, kompletyvinį, limitatyvinį ar punktyvinį veiksmą. Didžiausią terminatyvų grupę sudaro inchoatyvai, veiksmo pradžios reikšmę turintys veiksmažodžiai (dar vadinami *ingresyvais*, *inceptyvais*). Inchoatyvinė reikšmė, kaip minėta,

---

49 Straipsnyje skiriama daugiau akcionalinių klasių – *punctual*, *strong telic*, *limitative telic*, *weak inceptive-stative*, *punctual ingressive*, *weak telic*.

50 Antai koreliacija *subilsti* / *belsti* skiriasi ne tik akcionalumu, bet ir agentyvumu, todėl *subilsti* poruotinas su *bildėti*, o šiedu galėtų sudaryti priešpriešą *anticausativa* / *causativa* su *belsti*. Tas pat pasakytina ir apie *sutviksti* / *tviskėti* (ne *tvyksėti*, kuris yra interjekcinės kilmės) bei *tvieksti* santykius. Veiksmažodis *pražvingti* sudaro akcionalinę porą su *žvengti*, o *žvingauti* yra iteratyvinis vedinys iš *žvengti*. Ankstesni tyrimai rodo, kad intarpiniai ir *sta* kamieno terminatyvai gali būti padaromi iš veiksmažodžių su kintamosiomis priesagomis (kitaip – iš mišriojo tipo veiksmažodžių), bet ne iš veiksmažodžių, turinčių priesagas visose pagrindinėse formose (Pakalniškienė 1993). Todėl *pagarsti*, *pakvailti*, *aplėsti*, *aptamsti*, *pagrožti*, *įdrąsti*, *sulysti*, *sublogti* vargiai darybiškai sietini su bendrašakniais priesaginiais veiksmažodžiais *pagarsėti*, *pakvailėti* ir t. t.: abu veiksmažodžiai interpretuotini kaip savarankiški vediniai iš atitinkamų vardažodžių – būdvardžių ir daiktavardžių (Pakalniškienė 2000: 71–89).

paprastai neatsiejama nuo punktyvinės[51]. Dažniausi priešdėlių *pra-*, *pa-*, *už-*, reti – priešdėlių *ap-*, *į-*, *su-* vediniai, plg.:

pra-

prabilti 'pratarti, prakalbėti': *żôdis Diéwo ſtoios manesṗ / naſrai Wießpatiés prabîło* DP 303,1; *per nużêminta ir iżtiſsa nůdemíu pasîſâkima ♦ prabíłome / ir ‖ ſuderêiome nůġ tieſós ſu Wießpatimí ſawů* DP 124,14;

pradžiugti 'imti džiaugtis': *praſidziuga tada Paſiuntinei / iſchwide Wieſchpati* BP II 42_3; *Beť Żydai kodrin' nuſimíne / kuríe gęręus iżġ tos nouiiinós pradżíugtis turéio?* DP 60,22; *O Herodas ißwîdes Ieſu pradżiúgoś łabái* DP 164,27;

pragysti 'imti giedoti': *Vżtiêſa ſakáu taw Pêtre ioġ ßia nákti / neg gaidís du kartú pragís / tris kartus manés vżgîſsieś* DP 148,28; *Ir íßéio Petras óran' iż pałôczeus / ir gaidîs pragîdo* DP 159,2; *po pirmo uſſiginimo / kaip ghis iſcheia dwarop pragjda gaidjs* BP I 372_{12};

prakalbti 'pradėti kalbėti': *ANuo metu: buwo Ieſus ißmetineies Wełinuwa ir tóii bů nežadžiá. Ir kad ißtreme wêlinuwa prakâłbo nežadžiá ir / ſtebêioś miníos* DP 117,33;

prašukti 'surikti, šūktelėti': Ir *Elſbieta ſtoioſi Dwaſes Schwentos pilnai ir praſchukka didzu balſu* BP II 258_4; *Cżę iau Wießpatis Iéſus pergałetas / o tikrái ſawůiu żodżiú ůżmintas / ne gałêio iau toleus vżturéť iśćiu miełaßirdúmo ſáwo / bęť mėiligai atgrężeś ioſṗ / praßúko tais żodżeis* DP 116,18;

prašvisti 'imti šviesti, sušvisti': *Ir toliau prisakė Raguelas, idant duobę vėl pripildytų ik neprašvintant* BB Tob 8,20 (LKŽe);

praturti 'praturtėti': *praturſtu / prałobſtu* SD3 20, 522; *praturſtu / praturau* SD3 20;

pravirkti 'imti verkti': *Jobs (išgirdęs) prawirka* Mž 433_{17}; *kurſai waikas [...] pametens ſawa miela matutti nepravirtktu?* BP II 518_7;

pražasti 'prakalbėti, pratarti': *Tadugi bežadis pražado anuos żodżius piłnus gayliſtos ßydißkos* PS II 75; *pražundu/ pramenu* SD3 200;

pražibti 'imti žibėti; prk. sublizgėti': *Ir teyp ne ſtebukłas buwo kad pražibo kunas io* PS II 35; *weydas pražibo kayp ſaułe a rubay balti tapo kaip ſniegas* PS II 25;

---

51 Tai pažymima ir akademinėje *Lietuvių kalbos gramatikoje*: kai kurie priešdėlių vediniai žymi pagrindinio žodžio reiškiamo veiksmo pradžią, kai kurie – veiksmo momentiškumą, sunku atskirti (LKG 2: 19, 287, 294).

pražysti ‘imti žydėti’: *Iżġ ánros ßaliés / erßkeczéi ir úſnes teip’ grażéi pražîſta / żîdi / kad̀ téip’ paródżeś / kaip’ turêtu pâti ſókorą / o rażinkás waisíť* DP 303,42; *Ką kíto praßau żîmino rigßte Aarono / kuríii ſausá budamá pražîdo / tiektái téipaieġ Maríią Mêrgą kurí pradêio wîro ne pażínuś* DP 398,22;

pa-[52]

pabusti ‘nustoti miegoti, žadintis iš miego; prk. kilti, rastis’: *Kaip antai ßmogus uzmiggens ir atſijlſejiens / kaip pabunda / ſilingenſis ira* BP II 519$_{26}$; *pabuſkij wieſchpatie weikijaus ſpauſk ſylas neprietelaus* Mž 400$_{12}$; *taſsai te paiunť ir te pabunḋ / idánť páſkui to butú budrêſnis / ir pilnęſnis ir iżtikimęſnis W. Díewui ſawám’* DP 392,29;

pakvipti ‘pradėti kvepėti, paskleisti kvapą’: *iiſsái blúzniie Tráicę ßwęnczéuſią / ir wâgia pirm’ àmżinumą ſûnui Diéwo iżġ tu teſ{í}p’ pakwípuſiu biaurûiu waiſiu iu môkſło ne wárgei pażiſi pránaßus wílanczius* DP 304,37;

pamigti ‘pradėti miegoti’: *Ir kad̀ vżtrúko apżadétinis / apſnûdo wiſſós / ir pamigo* DP 569,32;

pamilti ‘imti mylėti’: *kurſai mil mane ßadį maną ſaugaija, tų ir tewas mana pamiles, ir iap attaiſime ir giwenimų ſaw Jame padarriſime* WP 3v,5;

pasmirsti ‘pradėti smirdėti, darytis smirdinčiam’: *kita maita tur walkioties biaurus / paſmirdens / kaip io kits ßmogus ne po akimis nekencz* BP I 189$_{17}$;

su-

sujusti ‘imti judėti’: *Anis ‖ ußa kaip ‹Marios→› Marias ‹ſuiuduſios→› ♦ ſuiduſias* BB Jer 6,23; *Iſch io Maces Iures umai ‖ ‹liuloij→› ſ[liuloij]ſuiund* BB Job 26,12;

už-

užmigti ‘pradėti miegoti’: *Bet kartais ſawa wale důſt awims eiti kur norinczíams / kartais nůg iu iſch lauko atſtoj / kartais ußming* BP II 59$_{20}$.

Kiti priešdėliai suteikia papildomų reikšmių: *į-* turi veiksmo intensyvumo atspalvį ir erdvinės orientacijos požymį, *ap-* rodo veiksmo vietą, plg.:

apšvisti ‘imti šviesti, sušvisti’: *ßitái Aṅgełas Wießpatíes ſtóios pas iůs / ir ßwieſûmas Díewo (tay yrá dídis) apßwíto apſukúi iůs / ir iżgándoś iżgąſciu didżíu* DP 41,16;

į-

įbosti ‘įkyrėti, įgristi’: *boſtu mi vnt tawis / boſtus eſsi / iboſta man* SD3 164; *ibodau* SD3 164;

52 Apie priešdėlio *pa-* reikšmes dabartinėje lietuvių kalboje plačiau žr. Galnaitytė 1958: 101–122.

įjusti ‘pajausti, patirti’: *Saldibe tawa ijuſſim* Mž 345$_{3}$;

įmigti ‘kietai užmigti’: *imigo* SD3 385;

įspįsti ‘imti šviesti, nušvisti, suspindėti’: *Ir ispinda nauias ſchwieſumas / kurio tamſa negal aptemti / Bet wernai wis tur ßibeti* Mž 154$_{4}$.

Punktyvai žymi momentinį, akimirkos veiksmą, tarsi koncentruojamą viename taške. Tokie veiksmažodžiai dažnai turi ir veiksmo pradžios, kartais – pabaigos reikšmę[53], todėl juos sunku atskirti nuo inchoatyvų ir kompletyvų. Daugiausia tokių veiksmažodžių pasidaroma su priešdėliais *iš-*, *pa-*, *su-*, plg.:

iš-

išgirsti ‘suvokti garsą; patirti, sužinoti’: *ſwêtimo bâłſo ne pažiſta / ir łabái kad ii iž-gîrſta tur vž nútarema ir bêga po akim io* DP 248,22; *ſchaukſma iju aſch iſchgirdau* Mž 350$_{7}$; *ipatei kad iſchgirda karalu iſch gimines ßidų nauiei ußgimuſį, kadel ghiſsai ganna driſus ‹←driſs› galleija būti* WP 51v,7;

išvysti ‘pamatyti; suprasti’: *Duſaughima iju iſchwidau* Mž 350$_{6}$; *ßabąnguſu tus ſugawai kurius ſpendent iſchwidai* Mž 400$_{6}$; *Iſchkele ghis akkis ſawa / Abrahama ♦ iſ-chwida / ‖ Ir Laſaru io prieglopſtij* BG 122,13; *kadáġ mažeuſią / kaip kriſłali akiié / tůíáu paíuſt’ turêio: kitámp žmógup mažéuſias nůdemes ißwîſta* DP 287,4; *Weižděkiġ koksái ténai bus pagědinimas piktûîu / o palinkſminimás gěrûiu: kad’ gěriéii pawižděs / ir pakěłs gáłwas ſáwás / ir yßwis ioġ íau âr=tinas atpirkímas / ir pagârbinimás iu* DP 15, 15–17; *Iźwiſkig ir tu kaypo turi biaurus rubus dušios tawos* PS II 170;

iššasti ‘prakalbėti, ištarti’: *Teypagi prieß ßwentuoſius ne iźžūda ie mažo žodeło / kuris turetu žeyſti iu garbu ir ßłowi* PS II 55; *iźžundu źodi* SD3 180;

pa-

pajusti ‘patirti dirginimus jutimo organais; numanyti, nujausti’: *ſchwents Jons … pona ſawa paiuta* Mž 179$_{12}$; *newienas ſutwerimas Diewo tiek nekencž / kiek ßmogutelis tur kenteti / kaip ir tatai koßnas ant ſawa paties kuno paiuntam* BP II 508$_{23}$;

su-

sušukti ‘surikti, šūktelėti’: *Néſſą pírmiéus ſußúko wiſſa râtha žałniéru / kaip’ bútu ant’ kokiós Komedíos / idant’ kiekwíenaś paſſótintu akis ſawas iž Wießpatiés gałwôkarto / ir idánt’ íiemus padetú io apiiůkt* DP 169,32.

---

53 Plg. LKG 2: 278, 296–297.

Kompletyvai žymi veiksmo ribos pasiekimą, jiems būdinga natūraliõs veiksmo baigties, rezultatinė reikšmė. Tokią reikšmę įgyja įvairių priešdėlių – *ap-*, *at-*, *į-*, *iš-*, *nu-*, *pri-*, *su-*, *už-* – vediniai, pavyzdžiui:

ap-

apžysti 'nustoti žydėti': *apiʒ́iſtu / ʒidet palauiu* SD 113r I,14;

at-

atilsti 'pavargti, nusilpti, netekti jėgų': *atiłſtu* SD 204r I,4;

iš-

iškvėpti 'išsivadėti, prarasti kvapą': *wywietrzeię & wywietruię / inſipidus fio. iʒ́kwepſtu* SD 204r II,21;

išmokti 'mokantis įgyti išmanymo bei įgūdžių': *Baymes iſſmokſime regiedami kaypo Diewas niekami ne kaltu Sunu ſawo iʒ́dawe unt bayſios kunčios ir ſmerties del ſwetimu nuſideimu* PS II 128; *Czę turí krikſſczionié / ko iſſmóki ir kû káltintiś / ir kû pałixmintiś* DP 178,28; *Paſkui tai / kad' iau ſunus ir pâlikûnis Abrômo Egiptê wergîſtęie vʒ́túrêti / bû ir immíſſę tarp. páhoniu iſſmôko weikałú ir darbú páhoniſſku* DP 94,35;

nu-

nubosti, nusibosti 'nuobodu pasidaryti; įgristi, įkyrėti": *Todelei nei tingekem nei nuſſiboſkem ape Waiſiu Uſſgimimo Kriſtaus ſchû kartu klauſiti* BP I 70$_{13}$; *Anis nenuboſta klauſiti Diewo ſodſſio* BP I 165$_{24}$; *[...] ape kitus io ſtebuklingus darbus nenuboſkem klauſiti* BP I 292$_{14}$; *Nubôs iiémus giwatá / paláus wíſsos dûmos / wéikałai / ir praktîkos / kuriomís nu paſáulis / ír per prâſſmatu páinioias* DP 14,47; *nuboſt* SD3 362; *nuboſtu* SD 113v II,12;

nuilsti 'nuvargti, nusilpti, pridusti': *Nûilſau duſaughimu mana* Mž 513$_{13}$; *nuiłſtu / priilſtu* SD3 463;

nuliūsti 'pasidaryti liūdnam, nusiminti': *Neſſą nulûſta vʒ́ nûdemes teiṗ vʒ́ ſawas / kaiṗ vʒ́ ſwêtimas / nulûſta iʒ́g abîdos díewo / vʒ́ práilginimą garbés karalîſtes Diewo* DP 213,44;

nutilti 'liautis kalbėti, rėkti, verkti, triukšmauti ir pan.': *kaip' awinêlis nutíło ties tû kuris ii kêrpa ir ne praʒ́iôio naſrú ſawú* DP 147,5; *Gentié / kaiṗ czę iieiéi / ne turêdamas rûbo ſwodbos? O iiſsái nutíło* DP 350,43∞;

pa-

paklupti prk. 'suklysti, nusidėti': *ʒ́mógus wíſsadós gréiczeus pakłûmpa kałbéiimę / o neġ darbé.* DP 364,40; *To tiektâi weiʒ́dékíme / idánt ‖ ſirdiié ne ♦pakłuptúmbim'* DP 82,6;

paklusti ‘paklausyti, pasidaryti klusniam’: *móte kłauſo wîro ſáwo / ir wîras mȯtęręs ſawós gęráí ródiianczios miełai pakłuſa* DP 464,49; *Ewá / kuri pakurſtimo Szatonȯ pakłuſo / ſopuli gimdimo / ir ſentencia mirimo nupełne* DP 491,19; *Chriſtus iſſêio iżġ pasáulo gírion’ álkinoś / ir ne wiename dáiktę węlino ne pakłúſso ir wíſsadós iam’ żodżíú Díéwo g{î}neś* DP 107,35;

pasiusti ‘įniršti, supykti’: *O kazġ yrá teip’ paśiutés / idanì turétu turét’ nopîkantoie tikrús ſawús ſánarius?* DP 529,53;

pažinti (ką) ‘suprasti’: *żmôgui pażinì pâty ſawé* DK 112,9;

pri-

priilsti ‘privargti, netekti kvapo, uždusti’: *prijłſtu* SD3 356;

primokti ‘išmokti’: *Pone Kriſtau gelbek idant ape ſchůs daiktus / kaip pareitis kalbeti ir primokti galetumbim* BP II 33_2; *Jei ne gali wiſſa koſani atminti alba atſekti / alba wiſſu poteru wienu kartu primokti* BP II 357_{25};

su-

suderti ‘suderėti, susitarti’: *Teip Phariżeußai ir Saduceußai nórint’ búwo pértraukti pátis prieß ſawę / bęt’ ſudêro ír ſulîgo ant’ apráißimo ir nużúdimo Pówiło S* DP 344,3;

susimilti ‘pasigailėti’: *Åtłáiſkiġ tad’ || mań kurís eſsí izganîtoiu || mânú / o* (Išganytojau) ♦ *ſuſimilk ant’ nuſſidêiuſios dûßios manós* DK 140,17; *Maldas muſu wargu prijmk / Ir ant muſu tu ♦ ſuſſimilk* BG 7,18; *Pirmiauſei neſanga kan kalba: ſuſsimilk ant manens Diewe, pagal didzia ſuſsimilima tawa, czia ghis ir gaileſsi didei ſawa ta ſugreſchima* WP 101r,4.

Limitatyvams skirtini vos keli „veiksmo mažybės“ reikšmę turintys priešdėlių vediniai. *Lietuvių kalbos gramatikoje* jie vadinami *veiksmo galo deminutyviniais veiksmažodžiais* (LKG 2: 71), rodančiais „ribotą, nedidelį pagrindiniu žodžiu žymimo veiksmo kiekį“ (LKG 2: 273). Tokių veiksmažodžių reikšmė suponuoja predikatinės situacijos kvantifikatorių „šiek tiek, truputį“, realizuojamą priešdėliu *ap-* ar *pa-*, plg.:

apilsti ‘pavargti, šiek tiek pailsti’: *Gelbek Wieſchpatie / neſſa apilſa ſchwentaſis* Mž 528_3;

apsnūsti ‘kiek užsnūsti’: *Atſtôkiteś / néſaġ ßítoii męrgá ne númire / bęt’ apſnûdo: o ánis apiůke ii* DP 371,6; *idánì kad gîrdime ioġ apſnûdo ne maż apé tatài ne abeiotumbime* DP 549,39; *Kad kalti ira Miśios kłauſit / tuometu kartays apſnuſta* PS II 62;

apsipažinti ‘kiek sueiti į santykius, ryšius, susipažinti’: *Obeznać ſię gdźie,*

Cognoſcere & viciſim cognoſci, aſſueſcere domeſticis, *apſipažint* SD3 229[54];

aptingti 'pasidaryti tingiam, tingokam': *Schunis iam io wotis laiße / Ir neaptinga tame / Iſch alkims / introſchkums / muka / Make aukſchtin dangu ſchaukt ia* BG 121,21;

pažvilgti 'trumpai pažiūrėti, pamatyti': *Nęs paßwilga ant pakarniſtes mergaites ſava* Mž 488_8; *Paßwilk ant muſu werkſma* Mž 426_2.

Ne visi tiriamieji intarpiniai ir *sta* kamieno terminatyvai to meto raštijoje paplitę vienodai. Beveik pusė jų (16) fiksuojami visuose trijuose rašto variantuose: *-bosti*, *-busti*, *-girsti*, *ilsti*, *klupti*, *-migti*, *-milti*, *-mokti*, *-siusti*, *-smirsti*, *snūsti*, *-šukti*, *tilti*, *-vysti*, *-žinti*, *-žysti*, o veiksmažodžiai *su(si)milti*, *išvysti* ir *pa(si)*, *pripa-*, *iš(si)pa-*, *ap(si)pažinti* vartojami itin dažnai visuose tekstuose. Nemažai intarpinių ir *sta* kamieno leksemų (9) paliudyta vakariniame, Prūsų Lietuvos, ir viduriniame variantuose, pavyzdžiui: *-bilti*, *-džiugti*, *-gysti*, *justi*, *-klusti*, *skilti*, *-švisti*, *-vilsti*, *-žvilgti*. Viduriniame ir rytiniame raštų variantuose užfiksuoti trys intarpiniai resp. *sta* kamieno vediniai: *-liūsti*, *-stebti*, *-žibti*. Du terminatyvai *tingti*, *-virkti* paliudyti priešinguose nesusisiekiančiuose arealuose – Prūsų Lietuvos ir rytiniame variantuose. Kiti intarpiniai ir *sta* kamieno terminatyviniai vediniai fiksuojami paskiruose rašto variantuose: vakariniame *justi* (*junda*) (BB), *spįsti* (Mž); viduriniame *-derti* (DP), *-kalbti* (DP), *-kvipti* (DP); rytiniame *-kvėpti* (SD), *-turti* (SD), *-žasti* (SD, PS). Daukšos žodį esant galėtume įtarti *-derti* (LKŽe užrašyta tik iš DP ir Slnt). „Egzotiškieji" Sirvydo veiksmažodžiai, LKŽe duomenimis, vartojami įvairiose tarmėse: *-žasti* užrašytas iš pietryčių aukštaičių (Armoniškės, Rodūnia, Varanavas, Punskas, Paringys), *-turti* – iš įvairių vietų (Alsėdžiai, Šiluva, Šiauliai, Joniškis, Ėriškiai, Veliuona, Seredžius).

1.2.2. Semantika

Tiriamųjų terminatyvų reikšmės gana įvairios, tačiau galima įžvelgti tam tikrų dėsningumų. Pirmiausia į akis krinta šių veiksmažodžių preferencija agentyvumo požiūriu – dominuoja agentyviniai terminatyvai, tačiau veiksmo atlikėjas gali būti ir valingas, kontroliuojąs veiksmą, ir nevalingas, patiriantis veiksmą.

54 Dėl limitatyvinės reikšmės plg. *Pirmą sykį susieję giminės apsipažìno* J; *Aš jau buvau apsipažìnęs su visais* Rš; *Aš pas jus kap apspažinaũ, apsbuvau, tai kap namie* Ml; *Apsipažinsit abu (piemenys), ir karvės tegu apsibado* J.Balt (LKŽe).

Didžiausią dalį sudaro **psichinių-emocinių procesų / įvykių SG**, plg.: *į-*, *nu(si)bosti* 'nuobodu pasidaryti; įgristi, įkyrėti'; *paklupti* prk. 'suklysti, nusidėti'; *paklusti* 'paklausyti, pasidaryti klusniam'; *nuliūsti* 'darytis liūdnam, nelinksmam'; *pa-*, *su(si)milti* 'imti mylėti; pasigailėti', *pri-*, *išmokti* 'mokantis įgyti išmanymo bei įgūdžių'; *pasiusti* 'įniršti, supykti'; *nustebti* 'imti stebėtis'; *aptingti* 'darytis nepaslankiam, tingiam'; *api-*, *apsi-*, *iš(si)-*, *pa(si)-*, *pri(si)-*, *pripažinti* 'turėti žinių apie ką; mokėti išskirti iš kitų; palaikyti ryšius, santykius; nustatyti tapatybę; išsakyti nuodėmes; atvirai papasakoti, išsakyti; laikytis įsitikinimų...'. Tokios reikšmės lemia ir kitus semantinius bei morfosintaksinius parametrus. Šios SG veiksmažodžiai yra agentyviniai, subjektas paprastai esti žmogus, tačiau jis veiksmo nekontroliuoja, tik patiria tam tikrą būsenos pokytį, taigi yra percipientas[55]. Dauguma šių deduratyvų yra intranzityviniai, o kelių tranzityvinių veiksmažodžių tranzityvumas neatitinka prototipinių savybių: subjektas yra nevalingas, objektas nepatiria poveikio. Lingvistinėje literatūroje tokie veiksmažodžiai vadinami žemojo laipsnio tranzityvais (Hopper, Thompson 1980: 251–299), plg.: *pamilti*, *išmokti*, *pažinti*.

Tiriamuosiuose tekstuose fiksuojama nemažai **garsų** (daugiausia kalbėjimo) **SG** veiksmažodžių, pavyzdžiui: *prabilti*, *pragysti*, *prakalbti*; *pra-*, *sušukti*; *ažu-*, *pa-*, *nutilti*; *pravirkti*; *iš-*, *pražasti*. Šios SG veiksmažodžiai yra agentyviniai, jų atliekamas veiksmas dažniau intencionalus, nukreiptas į objektą, tačiau, kaip ir psichinės-emocinės SG veiksmažodžiai, jie objekto nepaveikia, plg.: *iʒʒundu ʒodi* SD3 180; *praźado anuos źodźius* PS II 75.

Percepcijos SG skirtini keli deduratyvai: *išgirsti*; *pa-*, *įjusti*; *iš-*, *užvysti*; *pa-*, *pražvilgti* 'trumpai pažiūrėti, pamatyti; prk. pasidomėti; numatyti'. Percepcijos veiksmažodžiai suponuoja agento poziciją, tačiau subjektas yra nevalingas – jis patiria veiksmą, išskyrus intencionalų veiksmažodį *pažvilgti*. Pastarasis yra intranzityvinis, visi kiti – žemojo laipsnio tranzityvai.

Fiziologinių procesų SG priklausantys veiksmažodžiai yra agentyviniai ir intranzityviniai, subjektui būdinga eksperiento funkcija, plg.: *pabusti*; *ap-*, *už-*, *snūsti*; *į-*, *pa-*, *užmigti*; *ap-*, *at-*, *iš-*, *nu-*, *pa-*, *priilsti*.

---

55 Čia vartojami terminai *percipientas* – vidinės psichinės, emocinės būsenos patyrėjo funkcija, *eksperientas* – išorinės, fizinės būsenos patyrėjo ir suvokėjo funkcija (tradiciškai laikoma patiento funkcija), *patientas* – fiziškai ar kitaip aktyviai veikiamo daikto funkcija.

Keletas terminatyvų sudaro **socialinių-posesinių santykių SG**: *suderti* ‘suderėti, susitarti’; *apskilti* ‘patekti į skolą, įsiskolinti’; *praturti* ‘praturtėti’; *ap-*, *pavilsti* ‘pasiekti, užvaldyti, įgyti, veldėti; prk. apimti, apsėsti’. Visi veiksmažodžiai yra agentyviniai, tačiau skiriasi subjekto valingumu: veiksmažodžių *suderti* ir *ap-*, *pavilsti* agentas yra valingas, o veiksmažodžių *apskilti*, *praturti* subjektas patiria nekontroliuojamą veiksmą, yra percipientas arba eksperientas.

Kitą grupę sudaro neagentyviniai terminatyvai, kurių subjektas yra nevalingas, neaktyvus, nes žymi negyvus daiktus, reiškinius. Todėl šie veiksmažodžiai yra intranzityviniai, jų subjektas esti patientas. Galima skirti tokias semantines grupes: **odoracijos**, plg.: *iškvėpti* ‘išsivadėti, prarasti kvapą’, *pakvipti*, *pasmirsti*; **šviesos pokyčių**, plg.: *įspįsti* ‘imti šviesti, nušvisti, suspindėti’; *ap-*, *pa-*, *prašvisti*; *pražibti*; **gamtos procesų**: *ap-*, *pražysti*; **judėjimo**: *sujusti*. Leksinė terminatyvų semantika šiek tiek turi įtakos konkrečių priešdėlių pasirinkimui. Antai garsų veiksmažodžiai dažniausiai prisijunga priešdėlį *pra-* (*prabilti*, *pragysti*, *prakalbti*, *prašukti*, *pravirkti*, *pražasti*). Galima manyti, kad priešdėlis yra išlaikęs pirminės erdvinės reikšmės požymių: garsas išeina iš subjekto, įveikdamas tam tikrą ribą (***pro*** lūpas, ***pro*** burną, ***pro*** dantis), ir sklinda percipiento link. Taip šiuos priešdėlinius veiksmažodžius interpretuoja ir Norbertas Ostrovskis, dar pridėdamas vaizdžią schemą (Ostrowski 2004: 55–59):

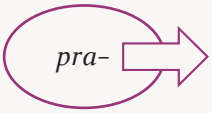

Percepcijos SG veiksmažodžiai dažniau įgyja priešdėlį *iš-* (*išgirsti*, *išvysti*), lyg ir eksplikuojantį deiktinę priešdėlio reikšmę – poveikį subjektui, percipientui, ***iš*** išorės (taip pat žr. Ostrowski 2004: 55–59):

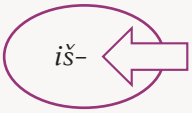

Socialinių ir posesinių santykių SG veiksmažodžių priešdėliai nurodo įvairius subjektų ir objektų santykius, kylančius iš erdvinių priešdėlių reikšmių. Pavyzdžiui, *su-* rodo tarpusavio veiksmą (*suderti*), *ap-* žymi ko nors apsupimą, apdengimą iš visų pusių (*apvilsti*).

Paralelių galima įžvelgti šviesos pokyčius ir gamtos procesus reiškiančiuose įvairių priešdėlių vediniuose. Antai terminatyvai su priešdėliu *pra-* (*prašvisti*, *pražibti*,

pražysti) eksplikuoja reiškinio radimąsi, pradžią (N. Ostrovskio žodžiais, subjektą padaro pastebimą aplinkoje, ten pat), o priešdėliai *ap-*, *į-* rodo erdvinę orientaciją, plg.: *apšvisti* (***apie*** ką nors), *įspįsti* (***į*** kokį nors objektą).

Fiziologinių procesų SG veiksmažodžiai vartojami su daugeliu priešdėlių, kurie kvantifikuoja jais žymimus procesus, plg.: *ap-* rodo nedidelį veiksmo intensyvumą, ribotą trukmę (*apsnūsti*, *apilsti*), *į-* žymi veiksmo intensyvumą, pasinėrimą į kokią nors būseną (*įmigti*), kiti – tik veiksmo pradžią ar pabaigą.

Iš tiriamųjų terminatyvų prefiksacijos specifiškumu ir vartojimo dažnumu išsiskiria idiomatinis priešdėlinis (!) veiksmažodis *pažinti*, kurio skirtingi priešdėliai *api-*, *apsi-*, *iš(si) -*, *pa(si)-*, *pri(si)-*, *pri-* keičia leksinę reikšmę, akcionalinę klasę ir aktantinę struktūrą.

Žiūrint terminatyvų santykio su pamatinių žodžių, fiksuojamų senojoje raštijoje, semantika, akivaizdu, kad pamato ir vedinio reikšmių ryšiai yra labai nevienodi. Visi analizuojami opozitai diferencijuojami, kaip minėta, teliškumo požymio. Tačiau, jei pamatiniai veiksmažodžiai vartojami su priešdėliais, opozicija *durativa / terminativa* dažnai neutralizuojama, plg.: *Tu mus didžiai pamylėjai* (‘pamilai’) Mž 419; *Ir kasg neįmylėtųs Viešpaties!* DP 237; *Teip Dievas įsimylėjo to pasaulio, jog sūnų savą vienatinį davė* DP 144; *Meile amžinąja numylėjau* (‘pamilau’) *tavę* DP 508; *Užusimylėjau prisakymų tavo labiaus, negi aukso* PS I 354; *Angels josp prakalbėjo* Mž 164_{15}; *Nusistebėkime ant stebuklingos išminties Dievo* DP 183; Ir anys *nusistebėjo*, jog ji teip graži buvo BB Jdt 10,8; *Regintiemus ir nusistebintiemus apaštalams* BP II 109; *Nes ákłas prawiʒdêio / kûrcʒes ‖ iʒgîrdo / neʒadʒiá ♦ prabíło / węlino apſêſtas bû ißłûſûtas* DP 119,16 ir pan.

Savitą santykį regime tarp poros *šviesti / švisti* narių. Priklausomai nuo veiksmažodžio *šviesti* reikšmės, galimos dvejopos koreliacijos: reikšme ‘duoti, skleisti šviesą’ susidaro opozicija *durativa / terminativa*, o reikšme ‘teikti kam šviesumo, daryti, kad kam būtų šviesu, žibinti’ susidaro opozicija *causativa / anticausativa*, plg.: *Viešpatie, manęs neapleisk, smūtkūsu mane apšviesk* Mž 400; *Šventa dvasia, peršviesk mūsų ūmą (protą) ir atverk mūsų ausis* BP I 254; *Savąja vėl išminčia ir mokslu tiesos pasaulį àpšvietė* DP 56. Manytina, kad tokie atvejai liudija abiejų opozicijų ryšį, tiksliau, opozicijos *durativa / terminativa* ištakas.

1.2.3. Opozicijos *durativa / terminativa* korespondencijos kitose kalbose

Prefiksinė telisizacija, arba perfektyvacija, drauge su fleksinės klasės keitimu ir šaknies apofonija, kaip matome, fiksuojama jau pirmuosiuose senuosiuose raštuose; ji „tebeveikia“ visose tarmėse ir dabartinėje lietuvių kalboje. Paralelių esama kitose baltų, slavų ir germanų kalbose (apie prefiksinio perfektyvo tipologiją žr. Arkadiev 2015). Tačiau daugelis tiriamųjų opozicijų laikytinos lietuvių kalbos naujadarais, nes etimologinių atitikmenų kitose kalbose esama itin mažai.

Latvių kalboje fiksuojama vos viena kita (4) formaliai ir semantiškai analogiška pora, plg.: la. *dzìrdêt*, *dzìržu*, *dzìrdēju* ‘girdėti’ / *-dzìrst*, *-dzìrstu*, *-dzìrdu*; *iz-* ‘išgirsti’; *jàust*, *jàušu*, *jàutu* (‖ *jaûst*, *jaũst*); *sa-*, *iz-* ‘(nu)jausti, (pa)justi’, refl. / *just*, *jùtu*, *jutu*; *sa-*, *iz-*, *nuo-* ‘justi’, refl.; *klàusît* ‖ *klaũsīt*, *klàusu*, *klàusīju* ‘klausyti’ / *klust*, *klusu* ‖ *klustu*, *klusu* ‘nutilti, nurimti; tylėti’ (galima darybiškai sieti ir su la. *klusêt*, *klusu* ‖ *klusẽju*, *klusẽju* ‘tylėti’)[56]; *zinât*, *zinu*, *zināju* ‘žinoti’ / *-zĩt*, *-zĩstu*, *-zinu*; *at-*, *ie-*, *pa-* ‘pažinti, pripažinti...’. Kai kurių latvių kalbos veiksmažodžių vartosena rodo, jog tokiõs ryškiõs akcionalinės skirties tarp opozitų kaip lietuvių kalboje nėra, pavyzdžiui, latvių bendrinės kalbos žodyne *Latviešu literārās valodas vārdnīca* veiksmažodis *izdzirst*, *-dzirstu*, *-dzirdu* aiškinamas veiksmažodžiu *izdzirdēt*. Tačiau tarmėse aspektinės reikšmės yra išlaikytos, įprastos, plg. latg. *jis izdzierst, pa ļaudim izdzierst, dreiži izdzierda*[57].

Kelias ekvivalentiškas opozicijas (8) liudija tik istoriniai žodynai – dabartinėje latvių kalboje belikęs vienas kuris opozicijos narys ar net vartojamos kitos leksemos, plg.: la. arch. *bādêt* ‘Ekel od. Grauen empfinden, lästig fallen’ ME I: 270 / *-bâst*, *-bâstu*, *-bâdu* ‘pabosti, nubosti’; *at-*, *nuo-*; refl. ME II: 760, EH I: 134 (dabartinėje latvių kalboje abiem reikšmėmis vartojamas veiksmažodis *apnikt*); *mâcêt*, *mâku*, *mâcēju* ‘mokėti, žinoti’ / *mākt* ‘lernen, können’ ME II: 579–580 (la. bk. vietoj *-mākt* ‘išmokti’ sakoma *izmācīties*, *iemācīties*); *miegât*, *mieguôt*, *mìeguôtiês* ‘Schläfrigkeit spüren; schlafen, schlummern’ ME II: 652, EH I: 824 / *-migt*, *-mìegu* (**-mìgu* ME II: 624, 625), *-migu*; *aiz-*, *ie-* ‘užmigti, įmigti’ (la. bk. greta *miegāt* vartojami ir *gulēt*, *dusēt*); *smirdêt*, *smirdu*, *-ēju* ‘smirdėti’ / *smirst*, *smirstu*, *smirdu*; *sa-* ‘susmirsti’ ME III: 966; EH II: 539 (la. bk. vietoj *smirst* vartojamas junginys *sākt smirdēt*); *spīdēt*, *spīd*, *spīdēja* ‘spindėti, blizgėti, žvilgėti’ / *spīst*, *spīstu*, *spīdu* ‘spįsti’ ME III: 1004 (K. Miūlenbachas nurodo, kad *spīstu*, *spīdu* = *spîdêt* ‘scheinen, leuchten,

56 Dėl šių lietuviškų ir latviškų opozitų reikšmių santykio, istorijos žr. Karaliūnas 1987: 40–42.
57 Labai dėkoju už šią pastabą gerbiamai recenzentei Lidijai Leikumai.

glänzen': *saule spīst* Stelp); *šàust*, *šàušu*, *šàutu*; *šaûst* 'siausti' ME IV: 8 / arch. *šust*, *šùtu*, *šutu* 'dūkti, šėlti, siusti' ME IV: 107 (la. bk. *plosīties*, *trakot*, *ālēties*, *draiskoties* LLVV, LLV); *zibêt*, *zibu*, *zibēju* 'žibėti, spindėti' / *zibt*, *zìbu* ‖ *zìbstu* ‖ *zibstu*, *zibu* 'žibėti, spindėti' ME IV: 718 (vietoj antrojo opozicijos nario bk. vartojama *iezibēties*); *ziêdêt*, *ziêdu* ‖ *ziêžu*, *ziêdēju* 'žydėti' / *saziest*, *saziest*, *sazied* 'pražysti, sužydėti' ME III: 797.

Keletą lietuviškųjų opozicijų latvių kalboje atliepia tik vienas iš opozitų, dažniausiai duratyvinis, plg.:

duratyvai: *sàukt*, *sàucu*, *sàucu* 'šaukti'; *snaũst*, *snaũžu*, *snaũdu* 'snausti'; *dziêdât*, *dziêdu*, *dziêdāju* 'dainuoti, giedoti'; arch. *judêt* ME II: 115; EH I: 566 'judėti' (la. bk. *kustēties* 'judėti'); *mĩlêt*, *mĩlu* ‖ *mĩlēju*, *mĩlēju* 'mylėti' ME II: 644; arch. *stebêtiês*, *stebuôs*, *stebẽjuõs* 'stebėtis' ME IV: 103, EH II: 575 (la. bk. *brīnīties* 'stebėtis'); *turêt*, *turu*, *turēju* 'turėti'; *vīdêt*, *vīdu*, *vīdēju*; *viedêt*, *viedu* ‖ arch. *viedēju*, *viedēju* 'matyti, įžiūrėti, sužiūrėti';

terminatyvai: *bust*, *bùdu* ‖ *būstu*, *budu* 'busti' ME I: 356 (bk. *mosties*, *at-*, *pamosties* '(pa)busti', atelinis veiksmas reiškiamas kitais veiksmažodžiais ar žodžių junginiais – *būt nomodā*, *negulēt* 'budėti'); *klupt*, *klùpu*, *klupu* 'klupti'; *kvêpt*, *kvêpstu*, *kvêpu* 'smilkti, rūkti (pvz., apie žibalinę lempą, žvakę)'[58].

Iš latviškųjų atitikmenų matyti, kad akcionalumo raiška dabartinėje latvių kalboje yra kiek kitokia nei lietuvių kalboje: telinis veiksmas formalizuojamas duratyvinių veiksmažodžių prefiksacija, dažniausiai drauge su sangrąža, plg.: *iemīlēt* 'pamilti', *iesaukties* 'sušukti', *aizsnausties*, *iesnausties* 'užsnūsti'; *iedziedāties* (*par putniem*), ir perifrastinėmis fomomis, pavyzdžiui: *sākt dziedāt* 'pragysti'; *sakustēties*, *iekustēties* ir *sākt kustēties* 'sujusti'; *izmācīties*, *iemācīties* 'išmokti'; *iezibēties* 'sužibti'; *uzziedēt* ir *sākt ziedēt* 'žysti' ir pan. Tačiau kelios adekvačios latviškos poros *durativa* / *terminativa* rodo bendras rytų baltų kalbų tendencijas diferencijuoti veiksmažodžius teliškumo požiūriu tuo pačiu būdu kaip ir lietuvių kalboje[59].

---

58 Šį veiksmažodį galima laikyti lie. °*iškvėpti*, *iškvėpsta*, *iškvėpo* 'išsivadėti, prarasti kvapą' SD atitikmeniu, tačiau lietuvių ir latvių veiksmažodžiai gali būti ir paraleliai susiformavę abiejose kalbose. Mat lie. *kvẽpti*, *kvẽpia*, *kvẽpė* 'skleisti kvapą, kvepėti', su kuriuo siejamas lie. °*iškvėpti*, *-sta*, *-o*, latviško atitikmens neturi (la. *smaržot* 'skleisti kvapą, kvepėti'). Terminatyvine reikšme latvių kalboje irgi vartojama kitos šaknies leksema *atvadēties*, *novadēties* (plg. lie. *nusivadėti*).

59 Tokių latvių kalbos opozicijų tyrimas esmingai papildytų baltų veiksmažodžių akcionalinių klasių tyrinėjimus, tačiau bent kiek išsamesnio registro kol kas nesama. Paprastai operuojama pavieniais pavyzdžiais, pavyzdžiui: *bijât*, *bijāju* (duratyvas) / *bîtiês*, *bîstuôs* (terminatyvas, inchoatyvas) (Villanueva Svensson 2008: 175–199).

Prūsų kalbos šaltiniuose analogiškų opozicijos *durativa* / *terminativa* refleksų nėra – paliudytas tik vienas kuris iš dviejų tikėtinų veiksmažodžių, dažniau duratyvai, pavyzdžiui:

duratyvai: inf. *billīt*, praes. 3 sg., pl. *billā* ‖ *billē* 'byloti'; inf. *klausīton*, praes. 1 pl. *klausēmai* 'klausyti'[60]; inf. *milijt*, praes. 3 sg., pl. *milē* 'mylėti'; partic. praes. act. nom. sg. masc. *skellānts* 'skolingas (esantis skolingas); kaltas (esantis kaltas)', pr. *turrītwei*, praes. *turri* 'turėti';

terminatyvai: praet. 3 sg., pl. *ismigē* 'užmigo', partic. praet. act. nom. sg. masc. *enmigguns* 'įmigęs'[61]; pr. praet. 3 sg. *widdai* 'išvydo, pamatė'; inf. *ersinnat*, praes. 1 pl. *ersinnimai* 'pažinti', inf. *posinnat*, praes. 1 sg. *posinna* 'pripažinti'. Pažymėtina, kad formalieji veiksmažodžio lie. *žinóti*, la. *zināt* ekvivalentai pr. *ersinnat* 'pažinti', *posinnat* 'pripažinti' prūsų tekstuose vartojami terminatyvine reikšme, taigi semantiškai atitinka lie. *pažìnti*, la. *pazīt*. Prūsų kalbos faktai gali rodyti, kad kalbamoji akcionalinė opozicija ėmė formuotis rytų baltų laikais[62].

Keletas tiriamõsios opozicijos atitikmenų fiksuojama slavų ir germanų kalbose, pavyzdžiui: s. sl. *bъděti*, *bъdi-* 'budėti' / *vъz-bъ(d)nǫti*, *vъzbъ(d)ne-* 'pabusti' (: lie. *budė́ti* / *bùsti*)[63], s. r. *mьžati* 'snausti' / *mьgnuti* 'mirktelėti' (: lie. *miegóti* / *mìgti*; Villanueva Svensson 2011: 49), s. r. *svьtěti* 'šviesti' / *svь(t)nuti* 'švisti' (: lie. *šviẽsti* / *švìsti*).

Esama ir pavienių lietuviškųjų opozitų atitikmenų – duratyvų arba terminatyvų, plg.: s. sl. *smьrděti*, **smьrždǫ* 'smirdėti' (: lie. *smirdė́ti*); r. *очнуться* (: lie. *justi*); ukr. *tjàknuty* 'touch' : s. isl. *þiggja*, s. ang. *þicgan* 'receive' (: lie. *tèkti*; Villanueva Svensson 2011: 51), s. sl. *viděti* 'matyti, pastebėti' (: lie. *vydė́ti*, *veizdė́ti*, dar plg. lo. *videō*, *vidēre* 'matyti', s. i. *vindáti* 'randa', av. *vīnastī* 'randa'); s. sl. *znati*, *znajǫ* 'žinoti' (: lie. *žinóti*).

---

60 Vytautas Mažiulis rekonstruoja pr. verb. **paklus-* 'imti klausyti, darytis klusniam' iš adj. nom., acc. sg. n. *poklusman* 'paklusniai' (PEŽ 3: 311–312).

61 Pr. *meicte* interpretacija neaiški: gali būti inf. arba praes. 3 sg., pl. (PEŽ 3: 122).

62 Kitaip Migelis Vilanueva Svensonas: "This fact may point to an exclusively East Baltic origin of the inchoative, specially considering the great productivity of *sta*-presents in Lithuanian and Latvian, but since *sta* presents are so sparsely attested in Old Prussian in any case a secondary loss in this language cannot be absolutely excluded either" (Villanueva Svensson 2008: 176).

63 Sinchroniniu požiūriu įžvelgtina opozicija *durativa* / *terminativa*, tačiau intarpinis veiksmažodis gali būti archajiškesnis, plg. atitikmenis ide. kalbose: s. air. *ad-boind* 'pranešti', *ussbond* 'atsisakyti', gr. πυνθάνομαι 'learn, hear of' (plačiau apie šį ide. veiksmažodį žr. Villanueva Svensson 2011: 46–47).

Analogiškų opozicijų (neužfiksuotų lietuvių senojoje raštijoje) slavų ir germanų kalbose esama daugiau, pavyzdžiui: s. sl. *sěděti*, *sědi-* 'sėdėti' / *sěsti*, *sęde-* 'sėsti' (: pr. *sindats* 'sėdintis'), *sъpati* 'miegoti' / *u-sъ(p)nǫti* 'užmigti'; go. *bi-leiban* 'stay' / *af-lifnan* 'be left over', go. *wakan* 'be awake' / *ga-waknan* 'wake up', s. isl. *sofa* 'sleep' / *sofna* 'fall asleep', germ. **hnīpan* 'be sad' / **hnīpnan* 'grow sad', germ. **blīkan* 'shine, be bright' / **bliknan* 'grow bleak, become pale', germ. **belgan* 'swell with anger, be enraged' / **bulgnan* 'swell up', germ. **wīkan* 'turn, yield, move aside' / **wiknan* 'start giving in, grow weak' (Villanueva Svensson 2010: 222, 2011: 39; Gorbachov 2007: 67–70; Темчин 1984).

Apibendrinimas

XVI–XVII a. lietuvių raštijoje užfiksuotos beveik keturios dešimtys opozicijų *durativa* / *terminativa*. Nustatyti du darybiniai modeliai: terminatyviniai vediniai iš a) šakninių *ia* kamieno veiksmažodžių ir b) iš kintamųjų priesagų veiksmažodžių. Pirmasis modelis tiksliai atliepia opozicijos *causativa* / *anticaustiva* formaliąją raišką – darybai būdinga šaknies balsių kaita: pamatiniai *ia* kamieno veiksmažodžiai turi pagrindinio laipsnio šaknį, o intarpiniai ir *sta* kamieno vediniai – nykstamojo. Antrojo, triskart gausesnio, modelio vediniai atitinka formaliuosius ir semantinius pirmojo modelio terminatyvų ir antikauzatyvų parametrus, bet darybos pamatas – jau kito struktūrinio tipo – kintamųjų priesagų veiksmažodžiai, ir balsių kaita šiai darybinei opozicijai nebūdinga. Tokie požymiai rodo, kad antrasis modelis yra inovacinis.

Tiriamųjų opozitų reikšmės kontrastuoja ribiškumo požiūriu: pamatiniai šakniniai ir kintamųjų priesagų veiksmažodžiai reiškia duratyvinį, neimplikuojantį ribos veiksmą, o intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai žymi telinį, dažniausiai inchoatyvinį ir punktyvinį veiksmą, taigi atliepia proceso ir įvykio akcionalines klases. Ypatingas vaidmuo žymint šias predikatines situacijas tenka prefiksacijai: priešdėliniai veiksmažodžiai sudaro 99 procentus terminatyvinių vedinių. Veiksmažodžių priešdėliai atlieka ne tik gramatines ribotuvų (telisizatorių ar perfektyvatorių) funkcijas – neretai būna išlaikyta ir leksinė reikšmė, eksplikuojanti erdvinę orientaciją (pavyzdžiui, *į-* rodo veiksmo intensyvumą, pasinėrimą į kokią nors būseną arba vietą, *su-* – tarpusavio veiksmą, *pra-* – veiksmą, nukreiptą į išorę, ir pan.). Terminatyvų teliškumą paryškina dominuojančios neprezentinės veiksmažodžių formos (per 90 procentų).

Predikatinių situacijų dinamiką atskleidžia konkrečių veiksmažodžio formų (esamasis / neesamasis laikas), priešdėlių ir inherentinių leksemų reikšmių rinkiniai. Semantinių situacijų centrą sudaro inchoatyvai (ypač su priešdėliais *pa-*, *pra-*) ir punktyvai, periferiją – kompletyvai ir limitatyvai, tačiau skirtis tarp šių grupių ne visada aiški, jų ribos yra difuziškos.

Terminatyvų semantikos specifiškumą rodo gausios agentyvinės predikatinės situacijos (šiaip jau nebūdingos intarpiniams ir *sta* kamieno veiksmažodžiams). Šie semantiniai vaidmenys sietini su leksine terminatyvų reikšme, mat didžiausią jų dalį sudaro psichinių-emocinių procesų / įvykių, garsų, percepcijos, fiziologinių procesų, socialinių-posesinių santykių semantinių grupių veiksmažodžiai, kurių subjektas yra gyva būtybė, dažniausiai žmogus. Subjekto veiksmai gali būti valingi, tuomet turima agento funkcija, ir nevalingi, tuomet subjektas patiria nekontroliuojamą veiksmą, yra percipientas arba eksperientas. Dauguma šių deduratyvų yra intranzityviniai, o keli tranzityviniai veiksmažodžiai neeksplikuoja prototipinio tranzityvumo, nes subjektas dažnai būna nevalingas, o objektas nepatiria poveikio.

Kitų semantinių grupių – odoracijos, šviesos pokyčių, gamtos procesų – veiksmažodžiai yra neagentyviniai, jų subjektas yra nevalingas, neaktyvus, nes žymi negyvus daiktus, reiškinius. Todėl šie veiksmažodžiai yra intranzityviniai, jų subjektas esti patientas.

Šios koreliacijos opozitai nediferencijuojami aktantinės kompozicijos požiūriu. Paprastai abu poros nariai būna intanzityviniai arba, retai, tranzityviniai; agentyviniai arba, rečiau, neagentyviniai.

Opozicijos *durativa* / *terminativa* ištakos sietinos su opozicijos *causativa* / *anticausativa* susiformavimu rytų baltų kalbose. Šioje opozicijoje „subrendo“ homogeniška intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių klasė su savita semantika, eksplikuojančia procesą ar įvykį. Šis morfologinis-semantinis modelis buvo pritaikytas naujai opozicijai, diferencijuojamai nebe kauzatyvumo, o teliškumo, baltų, slavų ir germanų kalbose. Galima manyti, kad morfosemantinės opozicijos *durativa* / *terminativa* ištakos siekia šiaurės indoeuropiečių kalbų bendrystę, tačiau ypač produktyvus šis modelis tapo lietuvių kalboje, – kitose baltų, slavų ir germanų kalbose ekvivalentiškų porų fiksuojama palyginti nedaug. Be to, slavų ir germanų kalbų atitinkamos koreliacijos galėjo susiformuoti ir atskirose šių kalbų grupėse ar kalbose, įsigalėjus terminatyvinei nazalinių veiksmažodžių reikšmei.

2. DENOMINATYVAI – INTARPINIAI IR *sta* KAMIENO VEDINIAI IŠ VARDAŽODŽIŲ

Intarpiniai ir *sta* kamieno denominatyvai vadinami *fientyviniais*[64] (plg. lo. *fieri* 'rastis, atsitikti, darytis, tapti'). Lingvistinėje lietuvių literatūroje apie tokius vedinius rašoma nedaug. *Lietuvių kalbos gramatikoje* teigiama, kad pirminiai veiksmažodžiai[65] yra iš nieko nepadaromi (LKG 2: 218–219), nors toliau rašoma, kad kai kuriuos iš jų „galima susieti su tos pačios šaknies vardažodžiais ar veiksmažodžiais, tačiau labai retai galima įrodyti jų antrinę darybą" (LKG 2: 219, 227), ir pateikiama keletas pavyzdžių. Aldona Paulauskienė fragmentiškai aptaria įvairių struktūrų veiksmažodžių darybą ir darybinę reikšmę, tačiau visai nemini intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių (Paulauskienė 1994). Jonas Kazlauskas pateikia intarpinių resp. *sta* kamieno veiksmažodžių ir vardažodžių darybinių opozicijų, pabrėždamas vėlyvą tokį darybos būdą (Kazlauskas 1968: 319). Bene daugiausia denominatyviniams veiksmažodžiams dėmesio yra skyręs Pranas Skardžius, *Lietuvių kalbos žodžių daryboje* pateikęs jau didesnį galimų darybinių opozicijų sąrašą (Skardžius 1943). Minėtini Eriko Hofmano straipsnis *Die baltischen Verba mit Nasalinfix*, kuriame teigiama, jog intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai dažnai būna būdvardinės kilmės[66] (Hofmann 1956), Francisko B. J. Keiperio studija *Die Indogermanischen Nasalpräsentia* su trumpomis pastabomis apie galimą denominatyvinę lietuvių kalbos intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių kilmę (Kuiper 1937). Intensyviau tyrinėjami dabartinės lietuvių kalbos priesaginiai denominatyvai (Pakerys 2004, 2005, 2006, 2011; Pakerys, Rimkutė, Utka 2012).

Diachroniniuose tyrimuose lietuvių kalbos intarpiniai ir *sta* kamieno denominatyvai gretinami su slavų bei germanų kalbų veiksmažodžiais ir suponuojamas šiaurės indoeuropiečių – baltų, slavų, germanų – nazalinių denominatyvų sluoksnis (Gorbachov 2007; Villanueva Svensson 2016: 37–59). Archajiškais laikomi nulinio šaknies

64 Pasirinktas terminas, kurį tokia reikšme vartoja intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių tyrėjai (Gorbachov 2007; Villanueva Svensson 2016). Lingvistinėje literatūroje terminai *fientyvas*, *fientyvinis* vartojami įvairiomis reikšmėmis (pavyzdžiui: „Bedeutung: Eintritt des Subjekts in einen neuen Zustand" (LIV: 25), dar kitaip Palmaitis 1998 ir kiti)).

65 Klaidinantis terminas, suponuojantis, kad šakniniai veiksmažodžiai esti tik neišvestiniai žodžiai.

66 Deja, straipsnyje yra nemãža netikslumų ar net klaidų interpretuojant atskirų veiksmažodžių darybą.

laipsnio denominatyvai, darybiškai siejami ir su nulinio, ir su pamatinio šaknies balsių kaitos laipsnio vardažodžiais, plg.: lie. *taukaĩ* : *tùkti*, s. sl. *slěpъ* 'aklas' : *o-slьpnǫti* 'akti', s. isl. *rauðr* 'raudonas' : *roðna* 'rausti' ir pan. Darybinis modelis tebėra išlikęs dabartinėse slavų kalbose (plg.: ček. *slepý*, *o-slnout(i)*, *suchý* : *schnout(i)*, *mráz* 'šaltas' : *mrznout(i)* 'šalti', le. *suchi* : *schnąć*, *mróz* : *marznąć*, r. *sux(oj)* : *soxnut'*, *moróz* : *mërznut'*, sr.-kr. *sûh* : *sàhnuti* (*sȁhnem*), *mrȁz* : *mȑznuti* (*se*) (pavyzdžiai iš Gorbachov 2007: 25), s. isl. *blautr* 'weak' : *blotna* 'grow weak', s. isl. *heitr* 'hot' : *hitna* 'become hot', s. isl. *hvítr* 'white' : *hvitna* 'turn white', s. isl. *starkr* 'rigid, sturdy' : *storkna* 'coagulate' etc. (pavyzdžiai iš Villanueva Svensson 2016: 39)). Pagrindinio šaknies balsių kaitos laipsnio fientyvai, kopijuojantys pamatinio vardažodžio vokalizmą, laikomi inovacija, plg. baltų ir gotų kalbų vedinius: lie. *šlãpias* → *šlàpti*, *šlam̃pa*; *ìlgas* → *ìlgti*, *ìlgsta*; la. *slapjš* 'šlapias' → *slapt*, *slùopu* 'šlapti', *iĩgs* 'ilgas' → *iĩgt*, *iĩgstu* 'ilgti'; go. *hails* 'sveikas' → *ga-hailnan* 'sveikti'. Taigi, lietuvių bei latvių kalbose fiksuojamos tos pačios inovacijos, kaip ir slavų bei gotų kalbose, o lietuvių kalboje, V. Gorbačiovo ir M. Vilanuevos Svensono teigimu, esą paveldėtų archajiškų deverbatyvų ir denominatyvų, išlikusių iki šių dienų.

Ankstesnio tyrimo duomenimis (Pakalniškienė 2000: 71–89), lietuviškieji denominatyvai (per 200 leksemų) sudaro net penktadalį visų lietuvių kalbos intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių: itin produktyvi intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių daryba iš būdvardžių (užfiksuota apie 130 opozicijų), beveik perpus mažiau vedinių iš daiktavardžių (apie 70 opozicijų). Tokia veiksmažodžių daryba itin būdinga lietuvių kalbai, nes latvių kalboje analogiškų darybinių opozicijų fiksuojama daug mažiau – apie 50 (Hauzenberga-Šturma 1970: 181–187), o prūsų kalboje nė vienos. Dabartinėje lietuvių kalboje ir tarmėse denominatyvai kopijuoja pamatinio žodžio šaknį, t. y. dauguma intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių yra pagrindinio laipsnio šaknies (Pakalniškienė 2000: 71–89).

Šių veiksmažodžių darybos reikšmė yra 'darytis, tapti tokiu ar tuo, įgyti / patirti tai, kas pasakyta pamatiniu žodžiu'. Fientyvinę semantiką pastiprina dominuojančios būtojo laiko, dažniausiai priešdėlinių veiksmažodžių, formos. Beveik visų veiksmažodžių reikšmę galima nusakyti darybos parafrazėmis, pavyzdžiui: *màžti* 'darytis mažesniam', *šlàpti* 'darytis šlapiam', *sénti* 'darytis senam, senesniam', *lýsti* 'darytis liesam', *šàšti* 'šašams darytis, rastis'. Tačiau toli gražu ne kiekviena darybos opozicija yra aiškios krypties, ypač problemiškas veiksmažodžių ir daiktavardžių darybos santykis – įmanomas abipusis pamatavimas, plg.: *dùlkti* 'dulkėti, kilti, darytis dulkėms; apkristi

dulkėmis...'[67] : *dùlkė* 'labai smulkus krislelis, dalelytė, nuotrupa...', *gésti* 'gėdintis, drovėtis, nedrįsti' : *géda* 'negarbė, sarmata...', *lõbti* 'turtėti; sektis' : lie. *lõbis* 'turtas', *stõkti* 'stokoti' : lie. *stokà* 'trūkumas, nepriteklius', *vaĩgti* 'dėl fizinės ar protinės įtampos imti netekti jėgų, ilsti, silpti' : *vaĩgas* 'vargingas gyvenimas, vargimas; nuvargimas, nuovargis; bėda, rūpestis'. Todėl pasitelkiami papildomi – dažnumo, kiekybinis, opozicijos narių darumo – kriterijai (Urbutis 2009: 116–125), analogija, t. y. semantiškai analogiškos poros su formaliai išreikšta darybos kryptimi: antai darybinėse opozicijose *mìnkštas* : *miñkšti*, *saũsas* : *sùsti*, *sẽnas* : *sénti* darybos kryptį paremia opozicijos *mìnkštas* → *minkštéti*, *saũsas* → *sausėti*, *sẽnas* → *senéti*. Neaiškiais atvejais remiamasi diachronija – pateikiami veiksmažodžių ir vardažodžių atitikmenys kitose kalbose, lyg ir paremią kryptį vardažodis → veiksmažodis (konkrečių atvejų intepretaciją žr. prie atitinkamų veiksmažodžių).

Keletas senųjų raštų veiksmažodžių neturi fientyvinės reikšmės – jie reiškia būseną, taigi laikytini statyvais, ypač kai vartojamos nepriešdėlinės esamojo laiko formos, plg.: *Kada ius Stonawiczioia este, tada szibba kaip sparnai karweliu, kurie kaip auksas ir sidabras skaista* BB Ps 68,14; *Diewas ßmogumi paſtoiens / ant ßemes wargſta / kencz dide muka* BP I 71_{8}; *Teipo ir tu mielas brolau / ſchitai iau kiek metu wargſti / meldies Diewa / o ghis tawe ikſcholei negelbeia* BP I 284_{19}; *Eîkite manéſp̓ wiſsí kuríe wârgſtáte / ir ęſté apſúkinti / o aß ius ātwéſiſsiu* DP 32,4.

Vienintelį netipišką šios vieningos darinių grupės veiksmažodį *žū́ti* 'žuvis gaudyti, žvejoti, žuvauti' darybos reikšmės požiūriu reikėtų laikyti nereguliariu, neatitinkančiu semantinės kategorijos, vediniu. Šio veiksmažodžio „keistumas" gali būti suprantamas kaip archajiškos darybos, neišplitusios intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių vedyboje, reliktas.

Pamatiniai žodžiai yra konkretieji ir abstraktieji būdvardžiai ir daiktavardžiai, iš kurių afiksinės nominacijos būdu – paradigmacija – sudaromi fientyviniai ar, rečiau, statyviniai veiksmažodžiai. Be to, verbalizacijos procese svarbus vaidmuo tenka pagalbinėms darybos priemonėms – šaknies balsių kaitai bei intarpui ir formantui *sta*, kurie, kaip ir veiksmažodžių priesagos, priskiria veiksmažodį atitinkamai darybos kategorijai – kauzatyvams, iteratyvams, perfektyvams, inchoatyvams, fientyvams ir t. t.

67 Galima darybiškai sieti ir su *dulkéti*, tuomet susidarytų opozicija *durativa* / *terminativa*.

2.1. DENOMINATYVŲ VARTOSENA

Denominatyviniai veiksmažodžiai padaromi iš būdvardžų (deadjektyvai) ir daiktavardžių (desubstantyvai). Tiriamuosiuose senuosiuose raštuose užfiksuoti 49 denominatyvai.

2.1.1. Deadjektyvai

Didžiausią denominatyvų dalį sudaro deadjektyvai – net 76 procentus, užfiksuoti 37 veiksmažodžiai. Deadjektyvų šaknies struktūros įvairovė yra lemiama pamatinių žodžių, o šaknų „sunkumas“ liudija vėlyvą darybą.

Deadjektyvai pateikiami grupuojant pagal šaknies vokalizmą: pirmiausia pateikiami trumposios šaknies pagrindinio ir nykstamojo laipsnio deadjektyvai. Toliau ilgosios šaknies veiksmažodžiai grupuojami pagal šaknies centrą – su ilguoju balsiu, dvibalsiu ir dvigarsiu[68].

Trumposios šaknies deadjektyvų užfiksuota devyni[69]. Tik vienas veiksmažodis gali liudyti archajiškąją balsių kaitą – *sùsti* : *saũsas*.

22 lentelė. ***CaC***-, ***CeC*** (5)[70]

BŪDVARDIS : VEIKSMAŽODIS	Fientyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
bãlas ‘baltas’, *báltas* ‘t. p.’[71] : **bálti*, *-bą̃la*, *-bãlo* ‘darytis baltam, baltėti’	5×BP, 2×SD	3	4	7 *iš-*, *pa-*	–
mãžas : **màžti*, *-mą̃ža*, **mãžo* ‘darytis mažesniam, mažėti’	1×DP	1	–	1 *iš-*	–

68 Kadangi denominatyvinių veiksmažodžių su šaknies balsių kaita vos keli, lentelėse nebežymima *apofoninis / neapofoninis tipas*.

69 Lietuvių kalboje užfiksuoti 33 trumposios šaknies deadjektyvai (Pakalniškienė 2000: 71–89).

70 Lietuvių kalboje – 11 (Pakalniškienė 2000: 71–89).

71 Žodžių daryboje pasitaiko atvejų, kai pamatinio žodžio kamienas būna ilgesnis nei vedinio: „Pamatinį kamieną, neapimantį pamatinio žodžio leksinio kamieno priesagos, gali turėti ne tik veiksmažodžio, bet ir kitų kalbos dalių dariniai [...], ne iš veiksmažodžių imti pamatiniai kamienai tik apyrečiai pasitaiko be priesagų, esančių pamatinių žodžių leksiniuose kamienuose, plg. [...] *bál-ti (bál-tas, -à)*“ (Urbutis 2009: 239–240).

platùs : *-plàsti*, **plañta*, *plãto* ‘platėti’	1×Mž, 10×D, 1×KN	–	12	11 *iš-*, *nu-*, *pra-*	1
šlãpias : *-šlàpti*, *šlam̃pa*, **šlãpo* ‘daryti šlapiam, drėkti, mirkti...’	1×KN, 3×SD	2	2	3 *su-*	1
sẽnas : *-sénti*, *-sénsta*, *-sẽno* ‘darytis senam’[72]	3×Mž, 3×B, 2×DP, 2×KN, 3×S	4	9	13 *pa-*	–
	Iš viso	9	28	35	2

23 lentelė. ***CiC-***, ***CuC-*** (4)[73]

BŪDVARDIS : VEIKSMAŽODIS	Fientyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
pigùs ‘mažos kainos, nebrangus; lengvas atlikti, paprastas, nesudėtingas; menkavertis, prastas’, *pìgas* ‘t. p.’ : **pìgti*, *-piñga* ‖ *-pìgsta* SD, *-pìgo* ‘eiti pigyn’	1×BP, 4×SD	4	1	5 *at-*	–
plìkas ‘neturintis natūralios dangos (plaukų, vilnų, plunksnų, augmenijos, lapų); neprisidengęs drabužiu, neapsirengęs, nuogas’ : **plìkti*, *pliñka*, **plìko* ‘netekti natūralios dangos (plaukų, vilnų, plunksnų, augmenijos, lapų); netekti dangos, darytis neapdengtam; prk. darytis neturtingam, nusigyventi’	6×SD	6	–	3 *api-*, *nu-*	3
žìlas : *žìlti*, *žỹla* ‖ *žìlsta*, *žìlo* ‘darytis žilam’	3×SD	3	–	–	3
saũsas : **susti*, *-sũsa*, **sùso* ‘aptekti niežais; džiūti, nykti; menkėti; blukti; sausėti...’[74]	1×SD	1	–	1 *į-*	–
	Iš viso	14	1	9	6

72 LKŽe pateikia ir gretutinę esamojo laiko formą *sẽna*, tačiau ji priskirtina veiksmažodžio *senéti*, *senéja* ‖ *sẽna* ‖ *sẽni*, *senéjo* paradigmai; Sirvydo žodyne užrašytos formos *ażufiſenu* SD 212r I,3; *paſenu* SD 128r I,26 skirtinos šiai paradigmai.

73 Lietuvių kalboje – per 20 deadjektyvų (Pakalniškienė 2000: 71–89).

74 Sinchroniškai žiūrint, Sirvydo veiksmažodžio pamatinis žodis (kaip rodo lotynų ir lenkų kalbų atitikmenys) gali būti *susas* ‘stiprus niežėjimas; niežintis išbėrimas; niežai’, tačiau šis daiktavardis yra retas, LKŽe pateikti keli pavyzdžiai. Nepalyginamai dažnesnis, vartojamas visame lietuvių kalbos plote, būdvardis *saũsas*, galėjęs būti pamatu ne tik veiksmažodžiui *susti*, bet ir daiktavardžiui *sùsas*, ypač 2-ąja reikšme ‘nykimo, džiūvimo liga...’.

Ilgosios šaknies deadjektyvų užfiksuota dvigubai daugiau – 28 veiksmažodžiai.

Su ilguoju šaknies balsiu rasta 10 veiksmažodžių[75]. Vienas fientyvas pasidarytas su balsių kaita – *lýsti* : *líesas*.

24 lentelė. ***CėC***-, ***CoC***-, ***CīC***-, ***CūC***- (10)

BŪDVARDIS : VEIKSMAŽODIS	Fientyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
vėsùs : **vésti*, *-vésta*, *-véso* 'darytis vėsiam, šaltesniam'	3×D, 2×SD	2	3	5 *at-*, *už-*	–
stropùs 'rūpestingai, kruopščiai dirbantis, uolus; greitas, vikrus; stiprus, tvirtas, žvalus' : **strõpti*, *strõpsta*, **strõpo* 'stiprėti, darytis žvalesniam'	1×SD	1	–	–	1
blyškùs 'išblyškęs, išblukęs, su šviesiu atspalviu' : **blỹkšti*, *-blỹkšta*, *-blỹško* (*blýkšti*) 'balti (ppr. apie veidą)'	6×BB, 5×SD	2	9	11 *iš-*	–
dỹkas 'išdykęs, pasileidęs' : *dỹkti*, *-dỹksta*, *-dỹko* 'tvirkti, pasileisti'[76]	2×DP, 6×SD	5	3	8 *iš-*	–
grýnas 'be priemaišų, švarus; nuogas, plikas; tuščias, neturtingas, vargingas' : **grynti*, –, *-gryno*[77] 'vargti'	6×DP, 1×SD	–	6	6 *nu-*, *pa-*	–
lýgus : *-lýgti*, *-lýgsta*, *-lýgo* 'tartis dėl kainos; derėtis dėl užmokesčio; lažybų eiti, lažintis'	1×BP, 7×DP, 4×KN, 1×SD	5	8	13 *pri-*, *su-*	–
líesas : **lýsti*, *lýsta*, **lýso* 'darytis liesam, liesėti'	1×SD	1	–	–	1

75 Plg. lietuvių kalboje – 30 vedinių (Pakalniškienė 2000: 71–89).

76 LKŽe pateikiami net trys homonimai, kurių reikšmės labai artimos ir lengvai susiejamos. Galbūt reikėtų teikti vieną veiksmažodį su keliomis reikšmėmis, plg. 1 *dỹkti* 'dusti, trokšti, ilsti; labai norėti, trokšti; darytis grynam, tikram', 3 *dỹkti* 'darytis laukiniam, apsileisti, gesti; išsigimti, sulaukėti', pastarasis gali ir nebūti skolinys iš slavų kalbų. Tas pats pasakytina apie tris LKŽe pateikiamus būdvardžius homonimus: 1 *dỹkas* 'tuščias, be nieko; veltui duodamas, nemokamas; beprasmiškas, nereikalingas, nenaudingas', 2 *dỹkas* 'išdykęs, pasileidęs', 3 *dỹkas* 'laukinis, nekultivuotas; atšiaurus, šiurpus'. Man rodos, jų reikšmės nesunkiai viena iš kitos išvedamos.

77 LKŽe esamojo laiko forma nepaliudyta ir paradigmoje neužrašyta. Sistemiškai žvelgiant turėtų būti *sta* kamieno forma.

ryškùs ‘labai aiškus, raiškus, gerai pastebimas’ : *-rýkšti*, *-rýkšta*, *-rýško* ‘išryškėti, išeiti aikštėn, pasireikšti, atsirasti’[78]	1×Mž, 3×DP	1	3	4 *iš(si)-*, *už-*	–
drū́tas ‘storas (apie apvalų); turintis daug jėgos, stiprus...’ / **drū́sti*, *-drū́sta*, **drū́to (drũsti)* ‘drūtėti’	2×SD	2	–	–	2
kũdas ‘liesas, sudžiūvęs, sumenkęs’[79] : **kũsti*, **kũsta*, *-kũdo* ‘liesėti’	1×BP	–	1	1 *pa-*	–
	Iš viso	19	33	48	4

25 lentelė. ***CaiC***, ***Cei / ieC***, ***CuoC*** (7)[80]

BŪDVARDIS : VEIKSMAŽODIS	Fientyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
baisùs : **baĩsti*, *baĩsta*, **baĩso* ‘pradėti, būti, darytis baisu’[81]	2×SD	2	–	–	2
láibas, *laĩbas* ‘siauras skersmeniu, plonas; aukštas (apie balsą)...’ : **láibti*, *láibsta*, **láibo* ‘eiti laibyn, laibėti’	2×SD	2	–	–	2
skaistùs, *skaĩstas* ‘žibantis, spindintis; kuris ryškios spalvos; šviesus, rausvas, gražus, malonus (apie veidą)...’ : **skaĩsti*, *skaĩsta*, **skaĩsto* ‘blizgėti, spindėti, šviesti; *rausti* (iš gėdos, pykčio, susijaudinimo)’	1×BB	1	–	–	1
kíetas ‘atsparus kito kūno spaudimui, nesuspaudžiamas, nesumaigomas; pršn. minkštas; prk. griežtas, rūstus; negailestingas, nejautrus’ : **kíesti*, *kíesta*, *-kíeto* ‘kietėti; prk. būti, pasidaryti nejautriam, abejingam’	1×Mž, 1×BB, 4×SD	3	3	5 *su-*, *už-*	1

78 Vojcechas Smočynskis teikia priešingą darybos kryptį, pasiremdamas N. Ostrovskio hipoteze apie veiksmažodžio sąsają su šaknimis *rėž-*, *ryž-* (žr.: SEJL: 1030; Ostrowski 2004).

79 Skolinys iš br. *худы*, le. *chudy*.

80 Lietuvių kalboje – 27 (Pakalniškienė 2000: 71–89).

81 LKŽe veiksmažodžio reikšmė nurodyta ‘pradėti būti, darytis baisu’ ir pateikiamas pavyzdys iš Sirvydo *bayſtu* SD3 263. Tačiau iš Sirvydo žodyne pateiktų atitikmenų kitose kalbose suponuotina reikšmė ‘baisėti, darytis baisiam’.

líesas : **líesti*, *líesta*, *líeso* ‘liesėti, lysti, džiūti’	1×BB, 4×SD	3	2	2 *pa-*	3
sveĩkas : *sveĩkti*, *sveĩksta*, *sveĩko* ‘gyti, sveikėti’	2×BP, 2×DP, 1×WP, 15×S	7	13	18 *pa-*	2
júodas / **juõsti*, *juõsta*, *juõdo (júosti)* ‘juodam darytis’	3×SD	2	1	2	1
	Iš viso	20	19	27	12

26 lentelė. ***CaRC***, ***CeRC***, ***CiRC***, ***CuRC*** (11)[82]

BŪDVARDIS : VEIKSMAŽODIS	Fientyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
baĩksvas ‘balkšvas’[83] : **baĩksti*, *baĩksta*, **baĩsko* ‘balti, balsti’	3×SD	3	–	–	3
kaĩtas ‘ką bloga padaręs, nusikaltęs, nusidėjęs, nusižengęs; turintis (ką daryti)’ : **kaĩsti*, **kaĩsta*, *-kaĩto* ‘kaltam darytis, nusidėti’	2×DP	–	2	2 *nu-*	–
kartùs ‘gailaus, aštraus skonio; prk. skaudus, nemalonus; sunkus’ : **kar̃sti*, *kar̃sta*, *kar̃to* ‘darytis karčiam, gižti; prk. pasidaryti nepatenkintam, blogai nusiteikusiam’	6×SD	5	1	4 *su-*	2
pálšas, *paĩšas* ‘kuris šviesiai pilko plauko; šviesiai žalas, gelsvas; neryškios spalvos, nublukęs’ : **pálšti*, *-pálšta*, *-pálšo (paĩšti)* ‘darytis palšam, pilkėti, blukti, šviesėti’	3×SD	1	2	3 *iš-*	–
geĩtas, *geltónas* : **geĩsti*, *geĩsta*, **geĩto* ‘darytis gelsvam, geltonam’	2×SD	2	–	–	2
mìnkštas : **miñkšti*, *miñkšta*, *miñkšto* ‘minkštėti’	5×SD	3	2	3	2

82 Lietuvių kalboje – net 47 (Pakalniškienė 2000: 71–89).

83 Būdvardžiai *baĩksvas*, *baĩkšvas*, kaip ir *baĩsvas*, laikytini deverbatyvais, vediniais iš *bálti*; *k* gali būti įterptinis (apie priesagos *-svas* kilmę žr. Ambrazas 2011: 56–58). Dar plg. panašią darybinę opoziciją °*balkšti*, *balkšta*, *balško* ‘pabalti’ : *baĩkšvas* ‘balsvas, apybaltis’.

tiřštas ‘turintis savyje nedaug vandens, klampus; pršn. skystas’ : **tiřšti*, *-tiřšta*, **tiřšto* ‘tirštėti’	3×SD	3	–	3 *su-*	–
kuřčias, *kurtùs* : *-kuřsti*, *-kuřsta*, *-kuřto* ‘darytis kurčiam, negirdinčiam; darytis negirdimam, duslėti’	1×BB, 3×KN, 2×SD	2	4	6 *ap-*	–
skurdùs ‘vargingas, neturtingas; prastai augantis, nevešlus; negausus, menkas...’ : **skuřsti*, **skuřsta*, *-skuřdo (skiuřsti)* ‘labai prastai, vargingai, neturtingai gyventi; darytis neturtingam, skurdėti, nusigyventi...’	1×SD	–	1	1 *nu-*	–
sunkùs : *suñkti*, *suñksta*, *suñko* ‘darytis sunkiam, sunkėti; prk. darytis pavargusiam, paveiktam nuovargio’	1×KN, 5×S	3	3	4 *ap-*	2
šiurpùs ‘keliantis šiurpą, šaltas, šiaurus; keliantis baimę, pasibaisėjimą, kraupus, klaikus; kuris nelygaus paviršiaus, šiurkštus, pasišiaušęs’ : *šiuřpti*, *šiuřpsta*, *šiuřpo (šiùrpti)* ‘nuo šalčio, iš baimės darytis nelygiam dėl atsiradusių smulkių rauplelių (apie odą); jausti šiurpulį keliančią baimę; šiauštis; ... šiurti, triušti’[84]	2×SD	1	1	2 *pa-*	–
	Iš viso	23	16	28	11

27-oje lentelėje matyti deadjektyvų vartosenos tendencijos. Senojoje raštijoje užfiksuota gerokai daugiau deadjektyvų prezentinių formų nei deverbatyvų: tai aiškintina Sirvydo žodyno specifika – jame veiksmažodžiai užrašomi esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens formomis ir neretai be priešdėlių. Tačiau priešdėliniai veiksmažodžiai dominuoja ir šių veiksmažodžių daryboje – kai kurių veiksmažodžių siekia net 90 procentų.

84 Dar plg. *šiuřpti*, *šiuřpia*, *šiuřpė* ‘varstyti šiurpuliais, šiurpinti...’. Darybos kryptis neaiški – įmanomas ir būdvardžio pamatavimas veiksmažodžiu. Daiktavardis *šiuřpas* ‘raumenų virpėjimas (nuo šalčio, iš baimės, susijaudinimo ir kt.), drebulys; pašiurpimą kelianti baimė; nelygus, šiaušus paviršius’ taip pat galėtų būti darybos pamatas, plg. *sušiurpti* ‘būti perimtam šiurpo, sudrungti’. Recenzentės Lidijos Leikumos teigimu, latgalių tarmėje fiksuojamas veiksmažodis *šūrpt*, tačiau jo reikšmė ir santykiai su kitais žodžiais yra neaiškūs.

27 lentelė. **Vediniai iš būdvardžių. Prezentinių ir neprezentinių formų bei priešdėlinių ir nepriešdėlinių veiksmažodžių santykis** (proc.)

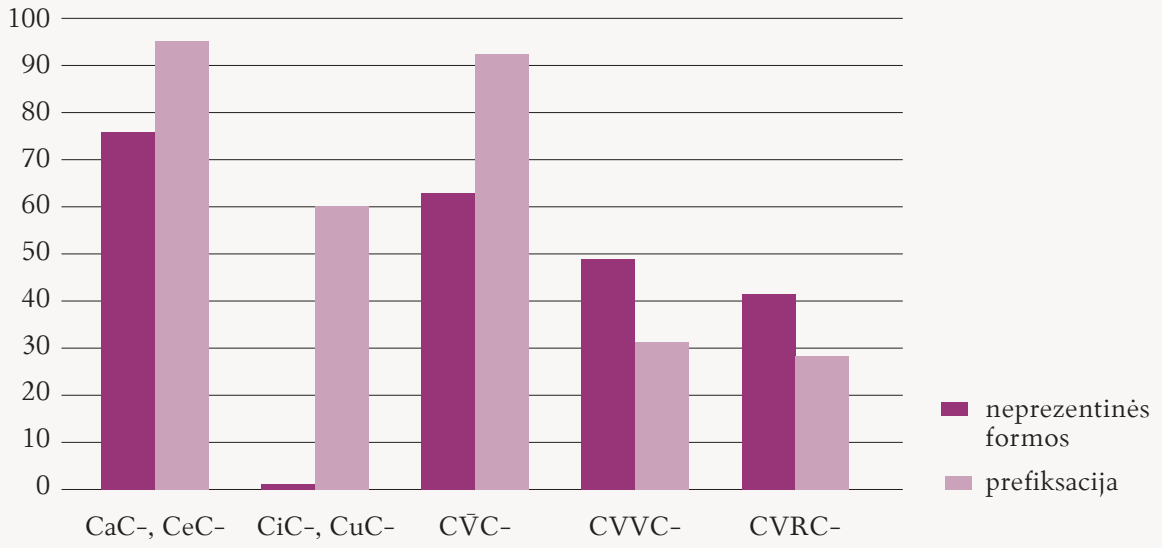

2.1.2. Desubstantyvai

Vedinių iš daiktavardžių senojoje raštijoje paliudyta mažiau – 24 procentai visų denominatyvų (12 veiksmažodžių).

Šiems intarpiniams ir *sta* kamieno veiksmažodžiams būdingas šaknies liberalizmas, didesnę dalį sudaro ilgosios šaknies veiksmažodžiai, lemiantys *sta* kamieno dominavimą. Užfiksuoti du darybinės šaknies balsių kaitos atvejai: °*-draũgas* : *drugti*, *taukaĩ* : *tùkti*.

Trumposios šaknies veiksmažodžių užfiksuota penki[85].

28 lentelė. ***CaC***, ***CuC*** (5)[86]

DAIKTAVARDIS : VEIKSMAŽODIS	Fientyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
akìs : **àkti*, *-añka*, *-ãko* ‘pradėti mažiau matyti, žabalti’	2×B, 2×D, 2×KN, 1×SD	1	6	7 *ap(i)-*	–

85 Lietuvių kalboje – 25 (Pakalniškienė 2000: 71–89).
86 Lietuvių kalboje – 21 (Pakalniškienė 2000: 71–89).

šãšas ‘plutelė, susidariusi žaizdos ar opos paviršiuje; spuogas; pl. niežai’ : **šàšti*, *šą̃ša*, **šãšo* ‘šašams darytis, rastis, nižti, krupti, kramti’	1×SD	1	–	–	1
draũgas ‘asmuo, su kuriuo palaikomi artimi, pasitikėjimu, meile pagrįsti santykiai, bičiulis’ : °**drugti*, **drugsta*, *-drugo* ‘bendrauti’	3×BB	–	3	3 *su-*	–
taukaĩ : **tùkti*, *tuñka*, *tùko* ‘riebėti, storėti’	2×BB, 2×DP, 3×S	4	3	5 *in-*, *nu(si)-*	2
žuvìs : **žū́ti*, *žū́sta*, **žùvo* ‘žuvis gaudyti, žvejoti, žuvauti’	4×SD	4	–	2 *iš-*	2
	Iš viso	10	12	17	5

Ilgosios šaknies (su ilguoju balsiu ir dvibalsiu ar dvigarsiu šaknyje) desubstantyvų senojoje raštijoje kiek daugiau – jų užfiksuota septyni.

29 lentelė. ***CėC***, ***CoC***, ***CūC*** (4)[87]

DAIKTAVARDIS : VEIKSMAŽODIS	Fientyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
gė́da, *gėdà* ‘negarbė, sarmata...’ : *-gė́sti*, **gė́sta*, *-gė́do* ‘gėdintis, drovėtis, nedrįsti’	3×DP, 1×KN	–	4	4 *išsi-*, *su(si)-*	–
lõbis ‘turtas’ : *-lõbti*, *-lõbsta*, *-lõbo (lóbti)* ‘turtėti; sektis’	1×BB, 5×DP, 4×SD	6	4	10 *pra-*	–
stokà ‘trūkumas, nepriteklius’ : *-stõkti*, *- stõksta*, *-stõko* (*stókti*) ‘stokoti’	1×Mž, 6×B, 3×D	3	7	10 *nu-*, *pra-*, *pri-*	–
blū̃das[88] : **blū̃sti*, **blū̃sta*, *-blū̃do* ‘eiti iš proto, mišti, klaikti’	2×BP	–	2	2 *pa-*	–
	Iš viso	9	17	26	–

87 Lietuvių kalboje – 12 (Pakalniškienė 2000: 71–89).
88 Skolinys iš br. *блуд*.

30 lentelė. ***CauC*** (1)[89]

DAIKTAVARDIS : VEIKSMAŽODIS	Fientyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
draũgas ‘asmuo, su kuriuo palaikomi artimi, pasitikėjimu, meile pagrįsti santykiai, bičiulis’ : *draũgti*, **draũgsta*, **draũgo* ‘darytis draugu, imti draugauti’	1×DP	–	1	–	1
	Iš viso	–	1	–	1

31 lentelė. ***CaRC***, ***CuRC*** (2)[90]

DAIKTAVARDIS : VEIKSMAŽODIS	Fientyvų dažnumas	Prezentinės vs. neprezentinės formos		Priešdėliniai vs. nepriešdėliniai veiksmažodžiai	
vaȓgas ‘vargingas gyvenimas, vargimas; nuvargimas, nuovargis; bėda, rūpestis’ : *vaȓgti*, *vaȓgsta*, *vaȓgo* ‘vargą kęsti, gyventi neturte, nepritekliuje’	5×Mž, 17×B, 6×DP, 20×KN, 31×S	22	57	35 *nu-*, *pa-*	44
dùlkė ‘labai smulkus krislelis, dalelytė, nuotrupa...’ : **dùlkti*, *-dùlksta*, *-dùlko* ‘dulkėti, kilti, darytis dulkėms; apkristi dulkėmis...’	2×SD	1	1	2 *ap-*	–
	Iš viso	23	58	37	44

Iš pavyzdžių ryškėja bendra desubstantyvų vartosenos tendencija – neprezentinių formų ir priešdėlinių veiksmažodžių gausa. Tačiau vienų ar kitų formų preferencija yra susijusi su konkrečių veiksmažodžių inherentine reikšme. Antai veikmažodžio *vargti* vartojama itin daug esamojo laiko formų dėl duratyvinės reikšmės ‘vargą kęsti, gyventi neturte, nepritekliuje’.

89 Lietuvių kalboje – 14 dvibalsinės šaknies desubstantyvų (Pakalniškienė 2000: 71–89).
90 Lietuvių kalboje – 27 dvigarsinės šaknies desubstantyvai (Pakalniškienė 2000: 71–89).

32 lentelė. **Vediniai iš daiktavardžių. Prezentinių ir neprezentinių formų bei priešdėlinių ir nepriešdėlinių veiksmažodžių santykis** (proc.)

Denominatyvų prezentinių ir neprezentinių formų bei priešdėlio vedinių santykis panašus į antikauzatyvų situaciją. Tokia vartosena lemia predikatinių situacijų pobūdį. Esamojo laiko formos, ypač nepriešdėlinių veiksmažodžių, priklauso proceso akcionalinei klasei, pavyzdžiui: ***balksti*** ‘balti, balsti’: *bałkſtu / iſſblikſſtu* SD3 18; ***drūsti*** ‘drūtėti, eiti drūtyn’: *Stipru tumpu / drutin eymi / druſtu* SD3 173, 177; ***gelsti*** ‘darytis gelsvam, geltonam’: *giełſtu* SD3 301; ***juosti*** ‘juodam darytis, juodėti’: *juoſtu* SD3 41; ***karsti*** ‘darytis karčiam, gižti’: *karſtu* SD3 73; ***kiesti*** ‘kietėti’: *kieſtu* SD3 450; ***laibti*** ‘eiti laibyn, laibėti’: *łaybſtu* SD3 434; ***liesti*** ‘liesėti, lysti, džiūti’: *lieſtu* SD 13r I,5; SD 14v I,10; ***lysti*** ‘darytis liesam, liesėti’: *liſtu* SD3 32; ***minkšti*** ‘minkštėti’: *minkſſtu* SD3 170, 191; ***plikti*** ‘netekti natūralios dangos (plaukų, vilnų, plunksnų, augmenijos, lapų)’: *pliku tumpu / plinku nuſſuntu* SD 75, I; SD3 160; ***šašti*** ‘šašams darytis, rastis, nižti, krupti, kramti’: *ſzuſſu* SD3 132; ***šlapti*** ‘darytis šlapiam, drėkti, mirkti’: *ſzłumpu / złungu*; *ſzłumpu / ſumirkſtu* SD3 178; ***stropti*** ‘stiprėti, darytis žvalesniam’: *drutinuoſi / ſtropſtu / ſtropin eymi / gaywinuoſi* SD3 41; ***sunkti*** ‘darytis sunkiam, sunkesniam, sunkėti’: *ſunkſtu* SD3 35; ***sveikti*** ‘gyti, sveikėti’: *ſweykſtu* SD3 512; ***žilti*** ‘darytis žilam, netekti tam tikrų pigmentų’: *żiłſtu* SD 166r I,8 / *żiłu* SD 166r I,9. Priklausomai nuo

konteksto, veiksmažodžiai gali patekti ir į būsenos akcionalinę klasę, plg.: ***vargti*** 'sunkiai, vargingai gyventi, skursti': *Eîkite manéſp wiſsí kuríe wârgſtáte / ir ęſté apſúkinti / o aß ius ātwéfiſsiu* DP 32,4; *Paſetas unt erßkieciu tay ira kuny ſopuligami /aba kuriami daug kinte / alko / troßko / kayto / wargo* PS I 342; *Diewas ßmogumi paſtoiens / ant ßemes wargſta /kencz dide muka* BP I 71_8; ***skaisti*** 'blizgėti, spindėti, šviesti': *Kada ius Stonawiczioia este, tada szibba kaip sparnai karweliu, kurie kaip auksas ir sidabras skaista* BB Ps 68,14.

Priešdėliniai veiksmažodžiai skirtini kompletyvams, produktyviausi priešdėlių *iš-*, *nu-*, *pa-*, *su-* vediniai, plg.:

iš-

išmažti 'pamažu išnykti': *O teiṗ vż trumpo mêto wiſsá anóii pompá ir ſkâiſtumas [...] ißmaża* DP 582,33;

išplasti 'išplisti, paplisti': *prawís ir nupłás ſtôdai ir kâimenęs táwos / ir pałáiminti bus kłůnai tawí* DP 290,42; *O kítos wíſsos kácérſtwos [...] żínomu metú / ir ąut żinomos wîetos pradêiuſsioś: ir pirm' pêrtraukeio pâczios tarp' ſawés / o neġ per paſáuli iżpłâto* DP 90,1;

išrykšti 'išryškėti, išeiti aikštėn, pasireikšti': *Czia iżrißko prakéiktaſis weline bukłúmas táwas / cziaġ iau tikrái atſideges êſt' fâłßius ir wîlus tāwas* DP 625,43; *Tadáġ tieſa ißrîßko iżg ż[ê]mes / tad' teisíbe pawizdé io iżġ dągáus* DP 33,8;

išsirykšti 'išryškėti': *Schwents priekelims iſſiriſka* Mž 280_3;

nu-

nugrynti 'pasidaryti neturtingam': *Pirmoie môkia mus méiłes / Diéwui ir artimám' prienczios. Antramę mókia mus nużéminimo / kuríů Diéwas ir zmónes mégſta. Kadáġ tůsé abieiůſe ir mes łabái nugrînomę* DP 338,35;

nukalsti 'nusidėti': *idanť butú búwes kû nukałtes / ne idánť żydas butú pergałéies* DP 432,29

nuplasti 'išplisti, išsiplėsti': *pałáimintas waiſius iſcios tawós / ir waiſiús żęmes tawós ir waiſiús pêkaus táwo / prawís ir nupłás ſtôdai ir kâimenęs táwos* DP 290,41; *Bażnîczia nupłâto / nęť ik kraßtâmus paſáulo* DP 378,31; *Rîmo karalîſta Diéwo ápweizdéiimas pazopóſtiio: kuríii płaczei per paſáuli nupłâto* DP 609,35;

nustokti 'stokoti, stigti': *Wieſchpats eſt piemuo mana nieka nenůſtokſu* Mž 533_{11};

nu(si)tukti 'pasidaryti riebiam': *Weykiaus priima ałkſtunćius / trokßtunćius / paſnikais iżſekuſius [...] negi puotinikus nutukuſius* PS I 45; *miélúlei iriebêio / tad pradêio*

spiríůť: iſigrożêię / nuſitúkę / kad̓ praſtôio ir vżmîrßo W. Díéwą darîtoię sáwą / ir atſtôio nůġ Diéwo iżgełbetoio sáwo DP 355,36;

pa-

pabalti 'pasidaryti baltesniam, šviesesniam': *[...] iſch drėgnumo lapai pabal / ir ßmones liggas gaun* BP II 406$_{7}$;

pablūsti 'pamišti, sukvailioti': *Ponas Kriſtus daugia priliginimais iſchroda. Apie Sunu pabluduſi / ape graſchi pamesta* BP II 149$_{13}$; *Sunus pabludens / ſawe patis negal gelbeti* BP II 224$_{2}$;

pasenti 'pasidaryti senam, pasenėti': *Paſenau tarp wiſſu neprieteliu mana* Mž 513$_{18}$; *Kaip' gal' żmogus iżg' nâuio gimt' / kad̓ paſéſtá?* DP 255,8; *Bet kada paſenſi tada iſchtieſi rankas tawa ir kits tawe wes kur ne noreſi* BP I 410$_{14}$; 'nusilpti, sumenkėti dėl senatvės': *Paſena wiſſi kaulai mana kada riekiau daßnai* Mž 466;

pasveikti 'pasidaryti sveikam, pagyti': *Ir ios dukte paſweika ta pacze hadina* BP I 278$_{18}$; *Teípáieġ ir nu kiekwiená ſęrgantîíi dußía krikßczioníes żmógaus / per Sakraméntą gaiłeíimo S. nórint' minioié paſwéikſta / kad̓ tíektái palités rubo W. Chríſtaus* DP 369,45; *Teyp żmogus unt duśios per nuſideimu łabay paſilpſta / ir atmiatis ii nuog ſawis / ne tuoiaus paſweykſta* PS II 67;

pavargti 'būti menkam, neišaugti': *gimditoiems labai ſkaudu ira / kadda iu waikai pawargſta / kada iu ſweikas kunelis / ira liggu iſchpuſtiams / kada iu graßus ſanarelei kuno / ira pagadinami* BP II 477$_{4}$;

su-

sulygti 'atitikti ką, sutapti su kuo': *Kas weł' grażęy ſúdęra / ir ſulîgſta ſu pranaßâwimays augßczéus paminétays / ir iżġ tos Ewangelíos paróditis gal* DP 59,29; *Antras priežodís Wießpatiés mażu kû tû pirmu ne ſulígſtąs* DP 526a(526);

susigėsti 'gėdintis, drovėtis, nedrįsti': *Prieikites ioġ / ir bûkite apßwieſtí: ir neſuſiges wéidai iûſu* DP 576,29;

sušlapti 'pasidaryti šlapiam, sumirkti': *ſußłumpu* SD 83r I,20;

sutiršti 'pasidaryti tirštam, tirštesniam': *ſutirßtu / tirßtu tumpu / ſuſieku* SD3 67;

ap-

apakti 'netekti regėjimo': *O kayp vżtekeio ſáułe / kuriiê ápżiebe wiſsus Pâhonis / iie teyp łabai ápiâko / iog né gal regęt pas ſawę ſanczio* DP 61,7; *O ßítie nórinł pagal' kûną ſweíkás akís tur / bet' ant' dûßios apâkę ir aklí yra' / ioġ né ręgi dides miſeríos ír ſmûrto sáwo kurín' impůła* DP 105,42;

apkursti ‘pasidaryti kurčiam’: *apkurſtu / kurčiu tumpu* SD3 70;

už-

užrykšti ‘atsirasti, iškilti, pasireikšti’: *Nes’ iei iiſsái tůiau wos ąnt’ to paſáulo vżriß-ko / teip daug ketét’ téikeś / o kaipog męs kentét’ ne turímę?* DP 418,23; *żmógus vżgimes iżg motęrißkes / papíldżias tūłáis wargáis / kurſai vżrikßta kaip żiedas / ir ſutrinas / ir pabęga kaip ßeßélis* DP 463,10;

užvėsti ‘pasidaryti abejingam’: *Kaip patís Wießpatís lûdiie tais żodżeís / o idánt’ butúmbei arba ßîłtas /arba ßâłtas: bęt’ iog vżwęſes / iog nei ßîłtas nei ßáłtas / tad tawé pradêſiu ißwéniť íżg naſrú máno* DP 353,18; *Néſsą ne ißtikeiimas / ne tiektái żmónęs / vżwêſuſeis ir tiginczeis / bęt’ ir pałaidûnais / ir prieß Diéwą ſtémbiączeis dáro* DP 404,26;

at-

atpigti ‘pasidaryti pigiam, pigesniam, sumažėti kainai’: *Tadda atwirs geros gadinnes /wiſſi daiktai atpigs / nei bus tiek wargu / kaip nu dide wallanda buwa* BP I 315$_{10}$; *atpigſtu* SD3 441; *atpingu* SD 136r I,17;

pra-

praplasti ‘išplisti, įsigalėti’: *galîbę / karalîſtes Chriſtaus [...] wéikei prapłâto / ir paáugßtinoś ąnt’ wiſſú karalîſtu* DP 87,10; *Todrînag ią wel W. Chriſtus mażînteła kâimene wadino beť wêikęi prawíſso ir prapłâto po wíſsą paſáuli* DP 87,43;

pri-

pristokti ‘pailsti, pavargti’: *Ne teip tóií łaimîii ir iżtikimóii zmoná: bei nórinť íi pírmą ir ántrą kârtą ne gandêio / taczéu ne priſtôko / tris biguſes ir didés pagundás iżkente* DP 115(116),21.

Kitokios proceso akcionalinės klasės predikatų dinamikos lyg ir nematyti, nebent vienas kitas limitatyvų atvejis, plg.:

pakūsti ‘kiek suliesėti’: *Kartais ir milintiemus ſawe bei ganna dirbantiemus / neſiſek iu darbai / tur pakuſti ir pawargti* BP II 510$_{17}$.

Denominatyvinių veiksmažodžių vartosena tiriamuosiuose senuosiuose raštuose labai netolygi. Daugiausia denominatyvų užfiksuota Sirvydo darbuose, ir tai suprantama, nes šie žodynai nėra ribojami religinio teksto specifikos, jų paskirtis ir tikslai kitokie. Darkart prisimintina, kad nė vieno denominatyvo neužfiksuota *Volfenbiutelio postilėje*.

Visuose tirtuose senuosiuose raštuose vartojamos dvi leksemos – *senti* ir *vargti*, ypač gausu antrojo veiksmažodžio finitinių ir nefitinių formų (Sirvydo darbuose per 30 pavartojimo atvejų). Septyni fientyvai užfiksuoti trijuose šaltiniuose, plg.: *ap-*

(j)akti BB, DP, SD; *kiesti* ‘kietėti, prk. būti nejautriam’ Mž, BP, SD; *sulygti* ‘tartis dėl kainos, derėtis...’ BP, DP, SD; *pralobti* BB, DP, SD; *-stokti* ‘pristigti’ Mž, B, D; *pasveikti* BP, DP, PS; *tukti* BB, DP, SD. 10 fientyvų pavartota dviejų autorių tekstuose, pavyzdžiui: *balti* BP, SD; *išblykšti* BB, SD; *išdykti* ‘ištvirkti, pasileisti; išsigimti, sulaukėti’ DP, SD; *-grynti* ‘pasidaryti neturtingam’ DP, SD; *apkursti* BB, SD; *-liesti* ‘liesėti, lysti, džiūti’ BB, SD; *-plasti* ‘eiti platyn, plėstis į šalis’ Mž, DP, KN; *atpigti* BP, SD; *-rykšti* ‘išryškėti, išeiti aikštėn, pasireikšti, atsirasti’ Mž, DP; *vėsti* DK, SD. Po keletą denominatyvų pavartoti tik vieno autoriaus, pavyzdžiui: *draugti* ‘darytis draugu, imti draugauti’, *išmažti*, *nukalsti*, *su(si)gėsti* DP; *sudrugti* ‘bendrauti’, *skaisti* ‘blizgėti, spindėti, šviesti’ BB. Net 22 denominatyviniai fientyvai užfiksuoti tik Sirvydo darbuose, pavyzdžiui: *baisti* ‘darytis baisiam, baisėti’, *balksti* ‘balti, balsti’; *apdulkti*, *drūsti* ‘drūtėti, eiti drūtyn’, *gelsti*, *juosti* ‘darytis juodam, juodėti’, *karsti* ‘darytis karčiam; prk. apimti nepasitenkinimui, nusivylimui’; *laibti*, *lysti* ‘darytis liesam, liesėti’, *minkšti*, *palšti* ‘darytis palšam, pilkėti, blukti, šviesėti’, *plikti* ‘netekti natūralios dangos (plaukų...)’, *nuskursti*, *stropti* ‘stiprėti, darytis žvalesniam’; *sunkti*, *įsusti* ‘aptekti niežais, susu’, *šašti* ‘šašams darytis, rastis, nižti, krupti, kramti’, *pašiurpti* ‘nuo šalčio, iš baimės darytis nelygiam dėl atsiradusių smulkių raupelių (apie odą)’, *šlapti*, *sutiršti*, *žilti*, *žūti* ‘žuvis gaudyti, žvejoti, žuvauti’.

Itin iškalbingas atrodo atskirų autorių vartojamų fientyvų kiekybinis santykis, plg. Mažvydo pavartoti 5 fientyvai, Bretkūno – 16, Daukšos – 17, o Sirvydo – net 40 (!). Tokia denominatyvų vartosena senojoje raštijoje turėtų liudyti tiriamojo darybinio modelio produktyvumą: fientyvų daryba ypač būdinga rytiniam rašto variantui (ir rytų aukštaičių tarmėms) ir ne tokia produktyvi vakariniame rašto variante (ir Mažosios Lietuvos tarmėse). Tačiau konkrečių veiksmažodžių paplitimas ir produktyvumas, LKŽe duomenimis, nebūtinai sutampa su analizuojamų raštų situacija. Beveik pusė tiriamuosiuose raštuose užfiksuotų veiksmažodžių vartojami visoje Lietuvoje, pavyzdžiui: *akti*, *blūsti*, *kursti*, *balti*, *blykšti*, *dykti*, *dulkti*, *gelsti*, *gėsti*, *kalsti*, *karsti*, *lygti*, *lysti*, *lobti*, *pigti*, *plikti*, *skursti*, *sunkti*, *susti*, *sveikti*, *šašti*, *šiurpti*, *šlapti*, *vėsti*, *žilti*.

Keletas denominatyvų paplitę aukštaičių tarmėse, pavyzdžiui:

juosti ‘darytis juodam, juodėti’ Pociūnėliai (Radviliškio r.), Baisogala (Radviliškio r.), Ramygala (Panevėžio r.); Žvirgždaičiai (Šakių r.), Daukšiai (Marijampolės r.), Skirsnemunė (Jurbarko r.), Keturvalakiai (Vilkaviškio r.), Vilkaviškis, Geistarai

(Vilkaviškio r.), Žasliai (Kaišiadorių r.); Miroslavas (Alytaus r.), Leipalingis (Druskininkų r.), Lazdijai, Krosna (Lazdijų r.), Rodūnia (Baltarusija);

žūti 'žuvis gaudyti, žvejoti, žuvauti' Kavarskas (Anykščių r.), Aleksandravėlė, Jūžintai, Obeliai, Salos (Rokiškio r.); Aviliai, Salakas, Dusetos (Zarasų r.); Alanta, Anturkė, Dubingiai, Giedraičiai, Skudutiškis, Suginčiai, Videniškiai (Molėtų r.); Kuktiškės, Saldutiškis, Sudeikiai, Tauragnai, Vyžuonos (Utenos r.); Ceikiniai, Daugėliškis, Linkmenys, Palūšė, Paringys, Rimšė, Tverečius (Ignalinos r.); Kaltanėnai, Labanoras, Strūnaitis (Švenčionių r.); Gelvonai, Šešuoliai, Vidiškiai (Ukmergės r.), Kiaukliai (Širvintų r.), Maišiagala, Paberžė (Vilniaus r.); Gervėčiai (Baltarusija), Druskininkai;

baisti 'pasidaryti baisu' Pociūnėliai, Šeduva (Radviliškio r.); Pandėlys (Rokiškio r.); Kupiškis, Vajasiškis (Zarasų r.), Tauragnai (Utenos r.); Daugėliškis, Paringys (Ignalinos r.); Adutiškis (Švenčionių r.);

-mažti 'sumažėti, pamažu išnykti' Skriaudžiai (Jurbarko r.), Geistarai (Vilkaviškio r.), Užpaliai (Utenos r.), Vilkaviškis, Bartninkai (Vilkaviškio r.), Šimkaičiai (Jurbarko r.), Švenčionys, Seredžius (Jurbarko r.), Baisogala (Radviliškio r.), Veiveriai (Prienų r.);

balksti 'balti, balsti' Bartinkai (Vilkaviškio r.), Liškiava (Varėnos r.), Leipalingis (Druskininkų r.).

Mažosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto tarmėse užrašytas veiksmažodis *stokti* 'pristigti' Gumbinė, Katyčiai, Kintai, Rusnė (Šilutės r.), Priekulė, Dovilai (Klaipėdos r.), Klaipėda, jis fiksuojamas šio krašto leksikografiniuose ir kituose šaltiniuose (Pilypo Ruigio, Frydricho Hako, Kristijono Gotlybo Milkaus, Jokūbo Brodovskio, Frydricho Kuršaičio, Aleksandro Kuršaičio, Augusto Šleicherio, Georgo Neselmano, *Clavis Germanico-Lithvana*, Makso Nydermano žodynuose, Baltramiejaus Vilento *Enchiridione* ir kt.), Liudviko Gedimino Rėzos, Viliaus Kalvaičio užrašytose dainose, rašytojų kūriniuose (Kristijono Donelaičio, Ievos Simonaitytės, Vydūno, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės), Rytų Prūsijos laikraščiuose.

Kai kurie veiksmažodžiai ypač reti, jų paplitimas nerodo ryškesnės lokalizacijos, pavyzdžiui: *liesti* 'liesėti, lysti, džiūti' Šaukėnai (Kelmės r.), Šiauliai, Kalvarija, Vydūnas; *palšti* 'darytis palšam, pilkėti, blukti, šviesėti' Lioliai (Kelmės r.), Baisogala, Pociūnėliai (Radviliškio), Geistarai (Vilkaviškio r.), Bsg (Radviliškio r.); *sutiršti* Veiveriai (Prienų r.), S.Dauk; *draugti* 'darytis draugu, imti draugauti' Salantai (Kretingos r.), Linkuva (Pakruojo r.); *minkšti* Skirsnemunė, Veliuona (Jurbarko r.), Antano

Baranausko biblijos vertimas; *-plasti* ‘eiti platyn, plėstis į šalis’ Mosėdis (Skuodo r.), Tirkšliai (Telšių r.), Veiviržėnai (Klaipėdos r.), S.Dauk; Grūžiai (Pasvalio r.), Dusetos (Zarasų r.); *stropti* ‘stiprėti, darytis žvalesniam’ Luokė (Telšių r.), Varniai (Telšių r.), Krosna (Lazdijų r.).

Veiksmažodis *kiesti* ‘kietėti, prk. darytis nejautriam’ užfiksuotas tik senojoje raštijoje ir senesniuose leksikografiniuose šaltiniuose – Frydricho Kuršaičio, Georgo Neselmano žodynuose, Samuelio Boguslavo Chylinskio *Biblijoje*, Simono Vaišnoro traktate *Margarita teologica*.

Keli denominatyviniai veiksmažodžiai gali atspindėti tiriamųjų raštų epochos vartoseną. Denominatyvas *-rykšti* ‘išryškėti, išeiti aikštėn, pasireikšti, atsirasti’ užrašytas tik Mažvydo ir Daukšos tekstuose[91]. Veiksmažodis *-grynti* ‘pasidaryti neturtingam’ paliudytas tik Daukšos ir Sirvydo darbuose. Bretkūno naujadarai galėtų būti denominatyviniai veiksmažodžiai *sudrugti* ‘bendrauti’ ir *skaisti* ‘blizgėti, spindėti, šviesti’, o Sirvydo – *drūsti* ‘drūtėti, eiti drūtyn’ ir *laibti* ‘eiti laibyn, laibėti’.

91 Jį vartojo ir Daukantas, galėjęs nusižiūrėti iš Mažvydo ir Daukšos.

2.2. SEMANTIKA

Tiriamųjų denominatyvų semantiką eksplicitiškai, rečiau implicitiškai, lemia pamatinių būdvardžių ir daiktavardžių semantika[92]. Pagal leksiniu motyvatoriumi nusakomas ypatybes / objektus nustatyti septyni denominatyvinių veiksmažodžių motyvacijos modeliai (MM): koloratyvusis, morfologinis, fiziomorfologinis, psichomorfologinis, posesinių-socialinių santykių, saporinis, terminis.

Siekiant atskleisti motyvacijos mechanizmą, stengiamasi pateikti kuo daugiau sakinių su denominatyviniais veiksmažodžiais, o Sirvydo žodyno veiksmažodžių reikšmei parodyti laužtiniuose skliaustuose pridedami lenkų ir lotynų kalbų pavyzdžiai. Be to, greta veiksmažodžių pateikiami tikėtini motyvatoriai, ypač retesnės leksemos (gana dažnai leksinį motyvatorių užrašo pats Sirvydas!).

2.2.1. Aiškiausias yra koloratyvusis motyvacijos modelis. Jo pamatą sudaro rega suvokiamas spalvos požymis. MM schema – 'X spalva → fientyvas / (retai – statyvas)'. Koloratyvais motyvuojamų veiksmažodžių lietuvių kalboje yra daug, tačiau senuosiuose raštuose užfiksuoti tik aštuoni (18 procentų senųjų raštų denominatyvų). Eksplicitinių leksinių motyvatorių inventorių sudaro būdvardžiai, kurie perteikia tris bazinių spalvų – *bal(t)as*, *gelt(on)as*, *juodas* – ir penkias atspalvių bei žibėjimo sąvokas – *balksvas*, *blyškus*, *palšas*, *skaistus*, *žilas*, plg.:

išbalti 'pasidaryti baltam, išblykšti': *Iżbliſzkis, iżbały*s [Blady. Pallidus, exſangvis (is)] SD4 12 II,6; *iʒbliſzkis / iʒbały*s [Blády. Pallidus, exſãguis] SD3 17;

pabalti 'pasidaryti baltesniam, šviesesniam': *[...] iſch drėgnumo lapai pabal / ir ſmones liggas gaun* BP II 406$_7$; *Sʒole Sʒiedai pabala* BB Iz 40,7; *Schienai padʒuſta, ſiedaj pabala, ‹alle →› o Sʒodis muſų Diewo iſsilaika* ‖ *amſinai* BB Iz 40,8; *Mes wiſsi pabalom → pawijtam →› pawiſtam* BB Iz 64,5; *Wilkadalgei pabals, ir* ‖ *Sʒoles pas wandenis iſchdulkes* BB Iz 19,6;

balksti 'balti, balsti': *bałkſtu / iſſblikſtu* [Blednieię. Palleſco, exalbeſco] SD3 18; *Bałkſtu iżblikſztu* [Blednieię. Palleſco, exalbeſ-‖co] SD4 12 II,40; *Bałkſtu* [Bieleię. Albeſco, albeo, al-‖bico] SD4 10 II,29;

išblykšti 'išbalti': *Tawa* ‖ *Dům*os *tawe teip teneiſchgandin, ir ne* ‖ *iſchbliſchk teipo* BB Dan 5,10; *Tad=*‖*da iſchbliſchka karalius [...]* BB Dan 5,6; *[...] bei eſch* ‖ *didei*

92 "If an action is named after a thing, it involves a canonical use of the thing" (Kiparsky 1997: 9).

iſchbliſchkau, ir netureiau newienos ‖ *ſilos daugeſni* BB Dan 10,8; *[...] iſsi[ganda], ir*‖*nudemais wiſsas ‹iſchbliſchka →› iſchbljſchka* BB Dan 5,9; *[...] didei ‹nuſsitußiau _ →› ├nuludau* ‖ *mana dumoſų, ir mana Gimis iſchbljſchka* BB Dan 7,28; *Kodėlei iſchblikſchta tava Gimis?* BB Moz 4,6; *bałkſtu / ißblikßtu* [Blednieię. Palleſco, exalbeſco] SD3 18; *iʒblißko* [Nábládł, Impalluit, ſubpallidus eſt] SD3 185; *Bałkſtu iżblikſztu* [Blednieię. Palleſco, exalbeſ-‖co] SD4 12 II,40; *Iżbliſzko* [Nábládł, Impalluit, ſubpalli-‖dus eſt] SD4 122 II,26; *Iżbliſzkis, iżbałys* [Blady. Pallidus, exſangvis (is)] SD4 12 II,6;

gelsti 'darytis gelsvam, geltonam': *giełſtu* [Płowieię, Flaveo, flaveſco] SD3 301; *Giełſtu* SD4 209 I,33;

juosti 'juodam darytis, juodėti': *juoſtu* [Czernieię, Nigreſco, infuſcor] SD3 41; *Iuoſtu* [Czernieię, Nigreſco (is. ere.), ‖infuſcor (aris.)] (plg. *Iuoduoiu* [Czernię ſię. Nigrico (as.)] SD4 28 II,29);

išpalšti 'prarasti spalvą, papilkėti, nublukti': *iʒpałßtu* [Spłowieię / flaueſco] SD 172r I,13; *Iżpalſzis* [Spłowiáły, Cano ſitu ob-‖ductus color] SD4 294 II,15 (plg. *pałſzas* [Płowy, Flavus (flavens) melleus ‖color] SD4 209 I,35);

skaisti 'blizgėti, spindėti, šviesti': *Kada ius Stonawiczioia este, tada szibba kaip sparnai karweliu, kurie kaip auksas ir sidabras skaista* BB Ps 68,14 (LKŽe);

žilti 'darytis žilam, netekti tam tikrų pigmentų': *żiłſtu* SD 166r I,8 / *żiłu* [śiwieię / caneſco] SD 166r I,9; *żiłſtu* [Siwieię, Caneſco, eaneo] SD4 285 I,3 (plg. *ziłas* [Siwy, Canus, canoſus] SD4 285 I,5).

2.2.2. Kita senuosiuose raštuose užfiksuotų fientyvų grupė priskirtina morfologinio motyvacijos modelio veiksmažodžiams, eksplikuojantiems konsistencijos, dydžio, svorio pokyčius. Šiam MM priskirtini devyni veiksmažodžiai, tai sudaro apie 20 procentų denominatyvų. Leksiniai motyvatoriai – konkrečiosios ir abstrakčiosios reikšmės būdvardžiai – apibūdina superficinius ir interninius negyvų objektų požymius ar pačius objektus: *kietas*, *mažas*, *minkštas*, *platus*, *ryškus*, *sausas*, *sunkus*, *šlapias*, *tirštas*; *dulkė*. MM schema – 'X fizinis požymis / objektas → fientyvas'. Veiksmažodžiai motyvuojami ir eksplicitiškai, ir implicitiškai, pavyzdžiui:

šlapti 'darytis šlapiam, drėkti, mirkti': *ſußłumpu* [moknę / madefio, hu-‖mefio, humeſco] SD 83r I,20; *ſʒłumpu / ʒłungu* [Moczę ſię, Madefio]; *ſʒłumpu / ſumirkſtu* [Moknę ná deſzczu, zmoklem. Madefio, madeſco, madeo] SD3 178 (plg. [Iłowáty, Uliginoſus] *Dregnus,* ‖ *ſzłapias* SD4 62 II,9); *ſußłápti* KN S40,181$_5$;

sutiršti ‘pasidaryti tirštam, tirštesniam’: *ſutirßtu / tirßtu tumpu / ſuſieku* [Gęśćieię, Spiſſeſco, denſor] SD3 67; *Sutirſztu, tirſztu ‖ tumptu, ſukietu* [Gęśćieię, Spiſſeſco (ſcis. ſcere)‖denſor (aris)] SD4 47 I,26 (plg. *Tirſztas* [Gęſty, Spiſſus, craſſus, con-‖cretus] SD4 47 I,32; *Iuka tirſzta* [Ius coactum [gen.‖juris. m], jus gelatum, tucetum] SD4 46 I,10);

apdulkti ‘apdulkėti’: *Dulkies, hinc apdułkſtu* [Kurzawá ſucha z źiemię Nebula pulueris, exhalatio terræ, halitus terræ] SD3 144; *apdułkis* [Kurzawy pełny, kurzący ſię. Puluerulentus, puluereus] SD3 144.

Implicitiškai motyvuojami morfologinio MM veiksmažodžiai pereina į psichomorfologinio MM tipą plg.:

kiesti ‘kietėti’: morfologinis MM – *kieſtu* [Twárdzieię, Dureſco, duror] SD3 450; *Kieſtu* [Twárdźieię, Dureſco, duror] SD4 320 I,9 ir ***kiesti*** prk. ‘tapti nejautriam, abejingam’: psichomorfologinis MM – *Sukieſtu, pr: ſukietau* [(tranſl[93]:) Obdu- ‖ reſco, callum obduco, duritiem ‖ induo] SD4 172 II,21; *ſukieſtu / pr: ſukietau* [odrętwieć, tranſl: Obdureſco, callum obduco, duritiem induo] SD3 252; (plg. *Kietas* [Twardy, Durus, ſolidus] SD4 320 I,8; *Kietas* [du-‖rus & ferus homo, inflexibi-‖lis] SD4 148 II,1); *vſchketuſighi Pharaona ſu wiſſu karia pulku Maroſu Raudonoſu paſkandinai* Mž 103_5; *wiena dalis ßmoniu kaip ir ußketuſe ſchirdi tur* BP I 246.

Ne visada įmanoma nustatyti MM – galimà vartosena ir tiesiogine, ir perkeltine reikšme, pakeičiančia MM. Tai ypač pasakytina apie Sirvydo pavyzdžius, juolab kad ir lotyniški atitikmenys liudija tiek veiksmažodžių, tiek vardažodžių tiesioginių ir perkeltinių reikšmių sambūvį, plg.:

minkšti ‘minkštėti’: *minkßtu* [Miękczeię, Molleſco, tenereſco, flacceſco] SD3 170; *Minkſztu, præt: paminkſztau* [Namiękam, Mollior] SD3 191; *Minkſztu* [Miękczeię, Molleſco (is. ere), ‖ tenereſco, flacceſco] SD4 112 I,30; *Min-‖kſztu, præt. paminkſztau* [Námiękam. Mollior] SD4 127 I,23 (plg. *Minkſztas* [Miękki, Mollis, edurus, te-‖ner (ri), lentus] SD4 112 I,36);

sunkti ‘darytis sunkiam, sunkesniam, sunkėti’: *ſunkſtu* [Cieſzkim ſię ſtáię. Ingraueſco] SD3 35; *Apſunkſtu* [Oćięźeć, Ingraueſcere] SD3 247; *Sunkſtu* [Cięſzkim ſię ſtáię. Ingrave-‖ſco (is. ere.)] SD4 24 II,31 (plg. *Sun-‖kus, apſunkus, apſunkis* [Oćiężały, Gravis tardus] SD4 164 II,2; *Sunkus* [Cięſzki, Gravis, Ponderoſus, ‖ oneroſus] SD4 24 II,29); *Neteisybės kaip našta ſunki apſunko ant manęs* PS I 51.

93 Sirvydas šia santrumpa žymi perkeltinę reikšmę.

Keli senuosiuose raštuose užfiksuoti denominatyvai vartojami tik perkeltinėmis reikšmėmis: jų leksiniai motyvatoriai, kaip minėta, reiškia fizines gyvų ir negyvų objektų ypatybes, o veiksmažodžiai pereina į abstraktų sritį, pavyzdžiui:

išmažti 'sunykti, sumenkti': *O teiṗ vʒ trumpo mêto wiſsá anóii pompá ir ſkâiſtumas [...] iſßmaʒa* DP 582,33;

iš-, praplasti 'išplisti, paplisti, įsigalėti': *prawís ir nupłás ſtôdai ir kâimenęs táwos / ir pałáiminti bus kłůnai tawí* DP 290,42; *O kítos wíſsos kácérſtwos [...] ʒínomu metú / ir ąut ʒinomos wîetos pradêiuſsioś: ir pirm' pêrtraukeio pâcʒios tarp' ſawés / o neġ per paſáuli iʒpłâto* DP 90,1; *galîbę / karalîſtes Chriſtaus [...] wéikei prapłâto / ir paáugßtinoś ąnt' wiſſú karalîſtu* DP 87,10; *Todrînaġ ią wel W. Chriſtus maʒînteła kâimene wadino bet' wêikęi prawíſso ir prapłâto po wíſsą paſáuli* DP 87,43;

iš-, už(si)rykšti 'išryškėti, išeiti aikštėn, atsirasti, pasireikšti': *Schwents priekelims iſſiriſka* Mž 280_3; Mž 280; *Cʒia iʒrißko prakéiktaſis weline bukłúmas táwas / cʒiaġ iau tikrái atſidęges êſt' fâłßius ir wîlus tāwas* DP 625,43; *Nes' iei iiſsái tůiau wos ąnt' to paſáulo vʒrißko / teip dauġ ketét' téikeś / o kaipoġ męs kentét' ne turímę?* DP 418,23; *ʒmógus vʒgimes iʒġ motęrißkes / papíldʒias tūłáis wargáis / kurſai vʒrikßta kaiṗ ʒiedas / ir ſutrinas / ir pabęga kaiṗ ßeßélis* DP 463,10.

2.2.3. Gausiausia yra fiziomorfologinio motyvacijos modelio veiksmažodžių grupė – jai priskirtina 17 motyvemų (42 procentai). Šio motyvacijos modelio fientyvų leksiniai motyvatoriai būdvardžiai ir daiktavardžiai eksplicitiškai apibūdina septynias žmogui ar gyvūnui būdingas ypatybes – laibumą / storumą, plaukuotumą / plikumą, šašuotumą-kūno paviršiaus nelygumą, sveikumą / negalią. Fiziomorfologinio MM schema: 'X fiziologinė ypatybė → fientyvas'.

Dažniausiai nusakomi superficinių (paviršiaus) ypatybių / objektų motyvuojami procesai ar pokyčiai, jų leksiniai motyvatoriai yra būdvardžiai *drūtas*, *kūdas*, *laibas*, *liesas*, *plikas*, *sausas*, *šiurpus* ir daiktavardžiai *šašas*, *taukai*, plg.:

drūsti 'drūtėti, eiti drūtyn': *Stipru tumpu / drutin eymi / druſtu / druti igiju* [Mięſzſzeię, grubieię. Ingrãdeſco, turgeſco, craſſeſco] SD3 173, 177 (plg. ‖⌊*Stipras, drutas.*⌋‖ [Potens‖(tentis.), robuſtus, prævalidus] SD4 117 II,7, būdvardžio 20 pavartojimų);

pakūsti 'kiek sulieséti': *Kartais ir milintiemus ſawe bei ganna dirbantiemus / neſiſek iu darbai / tur pakuſti ir pawargti* BP II 510_{17};

laibti ‘eiti laibyn, laibėti’: *łaybſtu / łaybin eymi* [Szczupleię, Gracileſco] SD3 434; *Łaybſtu*, *łaybin eymi* SD4 308 II,10; (plg.: *Łaybas, mażintelis* [Szczupły, Gracilis, exilis, ‖ tenuis] SD4 308 II,16; *łaybas*, *płonas* [Cienki. Tenuis, gracilis] SD4 24 I,8; *łaybas* [Subtelny, Subtilis, argutus, ‖tenuis] SD4 303 I,6; *łaybas* [Suchorlawy, Strigoſus ho-‖mo, runceus] SD4 303 I,11);

lysti ‘darytis liesam, liesėti’: *Liſtu* SD3 32 [Chudnę. Maceſco ‖ macreſco, emacror]; *Liſtu* SD4 22 I,39;

liesti ‘liesėti, lysti, džiūti’: *Mano keliai paſiſilpo dėlei pastnikavimo, ir mano mėsa palieſo* BB Ps 109,25; *lieſtu* [chudnieię / macreſco] SD 13r I,5; *lieſtu* [ćiencżeie / Gracileſco.‖macreſco] SD 14v I,10; *Palieſo* [Náchudł, Pallidior factus eſt, macrior] SD3 185; *Lieſtu*, *dźiuſtu* [Schnę ná ćiele, Macreſco, ‖ tabeſco] SD4 281 I,4 (plg. *Lieſas* [Chudy. Macilentus, exhau-‖ſtus, macer (cri.)] SD4 22 II,2; *Arklis lieſas* [Koń chudy, Eqvus ſtrigoſus, ‖ male habitus] SD4 82 II,10);

plikti ‘netekti natūralios dangos, šertis’: *apiplinku* [oblyßam / calueſco] SD 101r II,21; *plinka / nuſißeria / nuſłinka / nußunta* [Blákuie. Obſoleſcit, decoloratur] SD3 17; *Pliku tumpu, plinku nuſzuntu* [Lyśieię, obłáźąmi włoſy, Calueo, calueſco, caluefio] SD3 160; *Pliku tumpu, plinku,‖ nuſzuntu* [Cal-‖veo (es) calveſco (ſcis. ſcere), ‖calveſio] SD4 104a II,10; *nuplinka / nuſiśieria iupa* [Oblata co, Defluxit tunica] SD3 231; *Nuplink, nuſiśieria iupa* [Oblata co, Defluxit tunica] SD4 156 II,29 (plg. *Plikas* [Łyſy, Calvus (vi.), defloca-‖tus] SD 104a II,17);

įsusti ‘aptekti niežais, susu’: *iſuſu* [Parſzywieię, Lepra infeſtor] SD3 285; *Iſuſu* SD4 197 II,26;

šašti ‘šašams darytis, rastis, nižti, krupti, kramti’: *ſzußu* [Kroſtáwieię, Puſtulæ mihi corpore ſurgunt] SD3 132 (plg. *Szaſzas nieźas* [Kroſtá, Puſtula, papula] SD3 132; *Szaſzas, ‖ nieżas* SD4 93 II,19; *Szaſzay, nieżay* [Lentagra (æ. f), impe-‖tigo (inis. f), lichen (enis. m)] SD4 109 II,5);

pašiurpti ‘nuo šalčio, iš baimės darytis nelygiam dėl atsiradusių smulkių raupelių (apie odą)’: *paſiśiaušiu / paśiurpſtu* [Náieżam ſię / Inhorreſco, ſqualeo] SD3 189; *Paśiaušiu, pa-‖śiurpſtu* [Náieżam ſię, Inhorreſco, ‖ſqualeo (es.)] SD4 125 II,30; *Paśiurpis, paſiſiauſzis* [Náśierſzáły, vide. Náieżony] SD4 130 II,8;

nutukti ‘riebėti, storėti’: *O kadda intúkka ir priwalge, tapa (iſchdjkens) [iſchlœpa]* BB 560$_{15}$; *[...] miélúlei iriebêio / tad̀ pradêio spiríůt’: iſigrożêię / nuſitúkę / kad̀ praſtôio ir vżmîrßo W. Díéwą darîtoię sáwą / ir atſtôio nůġ Diéwo iżgełbetoio sáwo* DP 355,36; *Weykiaus priima ałkſtunćius / trokßtunćius / paſnikais iżſekuſius [...] negi puotinikus*

nutukuſius PS I 45; *Nutukis* [Otyły, obeſus, craſſus, gra-‖vis, pleniſſimus] SD4 191 II,38. Šis veiksmažodis Daukšos pavartotas ir perkeltine reikšme, taigi pereina į psichomorfologinį MM: *Ne wiénas weľ Sakraméntas ne éſť ant to iżgânimoṗ gáligéſnis: kuríů nůdżios apkůpies / ir gâmtos iwiſa / o dußá apſté wiſſú małóniu dwáſißku tuka* DP 267,51.

Interninės (vidinės) gyvõs būtybės savybės reiškiamos leksiniais motyvatoriais *akis*, *kurčias*, *senas*, *stropus* ‘rūpestingai, kruopščiai dirbantis, uolus; greitas, vikrus; stiprus, tvirtas, žvalus’, *sveikas*, *vargas*, plg.:

apakti ‘netekti regėjimo’: *[...] Wiſsi iu Sargai ‖ apiæka, wiſsi nieko ne moka* BB Iz 56,10; *Jr wirai ukiu Namų iſshtikti akljbe [apijeka] teip maßas kaip didis ikki apilſę Duru raſti ne galeia* BB 41$_{11}$; *O kayp vżtekeio ſáułe / kuriiê ápżiebe wiſsus Pâhonis / iie teyp łabai ápiâko / iog né gal regęt pas ſawę ſancżio* DP 61,7;

apkursti ‘pasidaryti kurčiam’: *angis apkurtusi* BB Ps 58,5; *apkurſtu / kurčiu tumpu* [głucheię / Surdus fio] SD3 70;

pasenti ‘pasidaryti senam, pasenėti, nusilpti, sumenkėti dėl senatvės’: *Paſenau tarp wiſſu neprieteliu mana* Mž 513$_{18}$; *Paſena wiſſi kaulai mana kada riekiau daßnai* Mž 466; *Bet kada paſenſi tada iſchtieſi rankas tawa ir kits tawe wes kur ne noreſi* BP I 410$_{14}$; *tadda anis geras ‖ dienas turedami paſens, ir rodas giwens* BB Job 36,11; *ir io atßalas neliauieſsi kaczei Szak=‖nis Szemeie paſenſta, ir io Kelmas dul=‖kioſu ‹numirßta* BB Job 14,8; *Kodelei tada giwen Diewo ‹←Die{w}›‖neſibijantis, paſenſta, ir pralobſta?* BB Job 21,7; *Anis ‖ paſenſta geras turedami dienas* BB Job 21,13; *Kaip' gal' żmogus iżg' nâuio gimť / kad paſéſtá?* DP 255,8; *paſenſtu* [wietſzeię, Obſoleſco, veteraſco] SD3 479; *Paſenſtu* [Więtſzeię, Obſoleſco, veteraſco] SD4 340 I,20;

nuskursti ‘prastai augant, vargingai gyvenant, užnykti, suvargti’: *nuwargis / nuſkurdis / łußas* [Niedołężny / miſer,‖afflictus, ærumnoſus] SD 93r I,12;

stropti ‘stiprėti, darytis žvalesniam’, plg.: *drutinuoſi / ſtropſtu / ſtropin eymui / gaywinuoſi* [Czerſtwieię. Vegetor, vigeo] SD3 41 (plg. *Stropus, ſzunkus* [Promptus tumul-‖tuoſus, celer, præceps homo ‖ conſilijs] SD4 230 I,30; *Stropus, ſukrus* [Gęſty plenny, ‖Iędrny‖Rzeski rzeżwy, Strenuus, ‖impiger] SD4 278 II,15);

sveikti ‘gyti, sveikėti, darytis sveikam’: *Ir ios dukte paſweika ta pacze hadina* BP I 278$_{18}$; *[...] tada klauſineia nog iu hadinos / kuroie paſweika* BP II 475$_{2}$; *Teípáieġ ir nu kiekwiená ſęrgantîíi dußía krikßczioníes żmógaus / per Sakraméntą gaiłeíimo S. nórinť minioíé paſwéikſta / kad tíektái palités rubo W. Chríſtaus* DP 369,45; *Ir paſwéiko dúkté*

ios nůg anós wałandós DP 113,36; *Teyp ʒmogus unt duśios per nuſideimu łabay paſilpſta / ir atmiatis ii nuog ſawis / ne tuoiaus paſweykſta* PS II 67; *paſweykſtu / ſwekiu ſtaiuos* [oʒdrowíeię / conuale-‖ſco] SD 118r I,6; *ſweykſtu / paſweykſtu* [Wzmagam / Conualeſco, leuor morbo, euado ex morbo] SD3 512; *Sweykſtu, paſweykſtu* SD4 363 I,37;

vargti 'dėl fizinės ar protinės įtampos imti netekti jėgų, ilsti, silpti': *Tikėjimas pavargusių jų neprapuls ant amžio* Mž 522 (LKŽe); *gimditoiems labai ſkaudu ira / kadda iu waikai pawargſta / kada iu ſweikas kunelis / ira liggu iſchpuſtiams / kada iu graßus ſanarelei kuno / ira pagadinami* BP II 477_4; *Diewas ßmogumi paſtoiens / ant ßemes wargſta / kencʒ dide muka* BP I 71_8; *[...] tawa ſuſſimilimas ant musu dideſnis / neſa mes iau didei pawargom* BKo 18,14; *Teipo ir tu mielas brolau / ſchitai iau kiek metu wargſti /meldies Diewa / o ghis tawe ikſcholei negelbeia* BP I 284_{19}; *Girdėjom apie mūsų mielą Poną Jėzų Kristų [...] daug stebuklų dariusį ir visokias pavargusias žmones, jop šaukiančiąsias, pagelbėjusį* BP II 5 (LKŽe); *Darykiat tiesą pavargusiam ir siratai bei pašokiat pavargusiam ir pristokusiam* BP II 502 (LKŽe); *Kada žmogus pavargsta, tada jis išmoksta, kaip Dievo prašytisi, kaip griekų liautisi* BP II 478 (LKŽe); *Hemath ir Arpad pavargo, anys nusigando* BB Jer 49,23 (LKŽe); *Tasai gražus ir brangus vardas mumus žmonėms tiekam dera, jog ne liežuvis, nei širdis mūsų šiame pavargusiame gyvenime vis negal atsiekti* BP I 135 (LKŽe); *Didžiai pavargęs daiktas yra visų žmonių gyvenimas nuog užgimimo iš kūno augyvės iki ing žemę pakasti tampa, kuri mūsų visų augyvė yra* BP II 104 (LKŽe); *Lapės tur duobes ir paukščiai tur lizdus po dangumi, bet sūnus žmogaus netur galvos savo kur pakišti. Bet Kristus tyčiomis tokiu pavargusiu būdu norėjo pirmąjį kartą svietui pasirodyti* BP I9 (LKŽe); *Eîkite manéſp wiſsí kuríe wârgſtáte / ir ęſté apſúkinti / o aß ius ātwéſiſsiu* DP 32,4; *[...] teip daug kunigaikščių, karalių, ciesorių, monarchų akyse visų žmonių ir angelų stosis nuogi, virpėdami ir ižgąsčio pilni, be pompos ir be vieno tarno mažiausio, patys, nuvargę [...] po akimi ano dangujęjo teisaus ir vis reginčio sūdžios* DP 8 (LKŽe); *Anas dėl mūsų nuvarĝusių žmonių ir dėl ižganymo mūsų teikės nužengt ižg dangaus* DP 5 (LKŽe); *Čiag jau pavarĝusi moteriškė galėjo abejot apie tai, ką pirm nuog žmonių girdėjo apie Viešpatį* DP 116 (LKŽe); *Regėk, o pavargęsis žmogau, meilę maną prieš tave* DP 206 (LKŽe); *Jei šitoji tave užturės, tad neparpulsi, jei tave toji apgins, tad neižgąsies, jei tave pralydės, nėmaž neižvargsi* DP 400 (LKŽe); *Manęspi sueikitės, kurie este apsunkinti, nujievargę, ištroškinti, manimp ataušinsitės* KN 186 (LKŽe); *Paſetas*

unt erßkieciu tay ira kuny ſopuligami / aba kuriami daug kinte / alko / troßko / kayto / wargo PS I 342; *śie-‖luoſi / wargſtu* [kłopocę ſię / moleſtê‖fero, angor, crucior] SD 56r II,9; *nupuołu /‖ wargſtu* [ośierećieię / orbor, de-‖relinquor] SD 115v II,25; *Wargſtu* [Trapi mię co, Conflictor ‖ doloribus, laboro morbo, angor] SD4 317 I,15; *Nuwargſtu, paiłſtu* [Laſſari, laſſeſcere, ‖relangveſcere, remittere ner-‖vos] SD4 187 II,15; SD 88r I,13.

Interninius procesus reiškiantys fiziomorfologinio MM veiksmažodžiai neretai pereina į psichomorfologinį MM, Daukšos sakinys vaizdžiai parodo sąsają tarp kūno ir sielos, t. y. reikšmės perkėlimą – metoniminę motyvaciją, plg.: *O ßítie nórinė pagal' kûną ſweíkás akís turė / beť ąnť dûßios apâkę ir aklí yra' / ioġ né ręgi dides miſeríos ír ſmûrto sáwo kurín' impůła* DP 105,42.

2.2.4. Psichomorfologinio motyvacijos modelio veiksmažodžių, kurių leksiniai motyvatoriai apibūdina psichines-emocines žmogaus ypatybes, pavyzdžiui: *baisus*, *dykas*, *kaltas*; *blūdas*, *gėda*, senuosiuose raštuose paliudyta nedaug, tik penki (1 procentas). MM – 'X psichinė-emocinė ypatybė → fientyvas', plg.:

baisti 'darytis baisiam': *Bay-‖ſtu gaylinuoſi* [Okrutnieię, Exuo hominem ‖vel humanitatem, ferus fio] SD4 180 II,22; *Bayſtu gaylinuoſi* [okrutnieię, Exuo hominem vel humanitatem, ferus fio] SD3 263 (plg. *Gayłas, ſmarkus,* ‖ *bayſus* [Okrutny, hániebny, Crudelis, ‖ferox, atrox] SD4 180 II,28; *Bayſus* [Straſzłiwy, Horribilis, ter-‖ribilis, metuendus] SD4 300 II,38);

pablūsti 'eiti iš proto, mišti, klaikti': *Ponas Kriſtus daugia priliginimais iſchroda. Apie Sunu pabluduſi / ape graſchi pamesta* BP II 149_{13}; *Sunus pabludens / ſawe patis negal gelbeti* BP II 224_{2};

išdykti 'ištvirkti, pasileisti': *iżdikſta ſu didemis nůmomis / vż wiéną grúdą ßimta [...]* DP 487,11; *ſubúkino / ne wiénas / nei dú / beť wiſſá anóí' ra=‖tá iżdíkuſiuiu żałníeriu* DP 169,50; *iżdikſtu* [ʒdʒie]cżeię / beluinam na‖[...] induo] SD 214v I,24; *iżdikſtu* [Dźiczeię. Efferor] SD3 57; *iżdikſtu / iżdrikſtu* [Zálegam ſię, záleźał ſię, Obtorpuit iacendo, ſegnis otio euaſit] SD3 521; *Iżdikſtu* [Dziczeię, Efferor (aris, rari.)] SD4 40 I,7; *Iżdikſtu, iżdrikſtu* [záleżał ſię, Ob-‖torpuit jacendo, ſegnis otio ‖evaſit] SD4 369 II,27; *Iżdikis* [Razas ‖ zdźiczały, Efferatus] SD4 383 II,10 (plg. *Dikas* [Dźiki, Ferus] SD4 41 I,10; *Dikas* [Proznuiący, Otioſus] SD4 242 I,35; *pateykiu dikauiu* [Proznuię, Otior, ferior, va-‖co] SD4 242 I,38);

su(si)gėsti ‘pajusti gėdą’: *beı io iž numiruſsiu kélime / žegime dagun’ / praſâkime / nê kurié pažina êſt’ ir atgrižę: o kití vž kiétinos ir ſugêdo: beı ne wieni ne linkſminos* DP 576,52; *Prieikites ioṗ / ir bûkite apßwieſtí: ir ne ſuſiges wéidai iûſu* DP 576,29;

nukalsti ‘nusidėti’: *idanı’ butú búwes kû nukałtes / ne idánı’ žydas butú pergałéies* DP 432,29; *[...] ir kâłte kuria bú=‖wo nukâłte iž łapumo / nuſižeminimu iżwaiſte [...]* DP 586,23.

Šią grupę papildo kitų motyvacijos modelių – morfologinio, fiziomorfologinio ir kitų – veiksmažodžiai (plg. *-akti*, *karsti*, *kiesti*, *minkšti*, *sunkti*, *tukti*, *vėsti*), vartojami perkeltinėmis, paprastai metaforinėmis, reikšmėmis. Metaforos reikšmė nėra visiškai tapati tiesioginei reikšmei, ji aktualizuojama vietoj pagrindinės reikšmės tik tam tikrame kontekste (Jakaitienė 1980: 38–39), siekiant teksto turinio pagaulumo, ekspresyvumo. Perkeltinės reikšmės veiksmažodžiai atsiduria semantinių grupių periferijoje, nes daugeliu atvejų tas pats veiksmažodis, pavartotas tiesiogine ir perkeltine reikšmėmis, patenka į skirtingas semantines grupes (Drukteinytė 2002: 318).

2.2.5. Keletas senųjų raštų fientyvų skirtini posesinių-socialinių santykių motyvacijos modeliui, eksplikuojančiam turėjimo / neturėjimo, tarpusavio santykius, egzistenciją. Tokių rasta aštuoni, jie sudaro apie 18 procentų denominatyvų. Jų leksiniai motyvatoriai yra įvairūs, nesudaro kokios nors vienos grupės – *grynas*, *lygus*, *pigus*, *draugas*, *lobis*, *stoka*, plg.:

draugti ‘darytis draugu, imti draugauti’: *turék’ iı vž Pahoni ir Mūitínika ‖ (ſu kurêis draugı ne derêio)* DP 281,19;

-drugti ‘susidraugauti, bendrauti’: *O tu ‖ ſu daugia Draugalų ſudrugai* BB Jer 3,1; *Demetrijas ſudrugo su Apoloniju* BB 1 Mak 10,69; *Efraim ſu ſtulpais (ſtabais) ſudrugo* BB Oz 4,17;

nugrynti ‘pasidaryti neturtingam’: *[...] ir aferawoia wiſsiémus pa=‖warguſiemus ir nugrinuſiemus / arba nůpůłuſiemus žmonemus ſumilima* DP 511,15; *wiſſo apłaiſt’ ne norim bęt’ nei iżg to kas mumus liektis nugrinuſiemus ne‖norint’ átwirzı* DP 512,40; *paraßî=‖ta? ioġ taſsái nůmoię Wiéßpati / kurſai ſuſimílſta ant’ nugrínuſio* DP 383,16; *Pirmoie môkia mus méiłes / Diéwui ir artimám’ prienczios. Antramę mókia mus nužéminimo / kuríů Diéwas ir zmónes mégſta. Kadáġ tůsé abieiůſe ir mes łabai nugrînomę* DP 338,35; *idánt’ turétu iž kur iałmužnas důt’ / ir paßélpt’‖ nugrînuſius* DP 575,9; *arbá důſsiu nê kada / beı’ nu iž kârto ‖ důmi nugrînuſsiemus* DP 574,43 (plg. *Karâlus táwaſis*

eiė tau tẽiſus: ir iʒgânaſis / o iiſsái bus gri=‖nas / ſedís anė aſsilîcʒios / ir anė kúmẽłelo ios DP 2,48; *[...] nei ſu pûcʒkomis / nei ſu pompa to‖páſáulo: baė atais grinas / rômus / ȯ núʒẽ ſedédamas anė aſilîcʒios* DP 3,49; *Anſai búwo ʒmů łobingas / o ßiſai grinas élgeta* DP 270(680),44. Daukšos *Postilėje* užrašyta beveik trys dešimtys įvairių būdvardžio *grynas* formų reikšme 'neturtingas, skurdus'); *pagrinau* [opes, for-‖tunæ meæ modicæ, imminu-‖tæ, atritæ, acciſæ ſunt] SD4 218 II,11 (plg. *Grina dirwa* [Niepłodność, ‖ Płonny, Malignus ager, ex-‖ſuctæ ſegetes] SD4 209 I,4; *Plinas, grinas, nuogas* [Goły, Nudus, implumis (is.‖com)] SD4 50 II,16; *Grinas, neturelis, pawar-‖gielis* [Vbogi, Pauper, inops, ege-‖nus] SD4 321 II,14);

sulygti 'sutikti, sugyventi; susiderinti, susitaikyti': *Heretíkai ir kiti piktadêios nórinė pâtis tarp' ſowés niékad̀ ſulîgė negali* DP 167; *Tiemus kurie yrá wêdę lîepia / ne aß / beť Wießpatis / idánť móte nopłeiſtu wîro / o iei ii apłeis / taď be wîro totlíektiś / arba ſu wîru ſawůiu te ſulígſė* DP 70,4; *[...] iiſsái túri ką prieß tawé / ioġ anė tawés ſkūndʒes / arba nęrſť tad̀ eſsí kâłtas iʒtéiſintis íam' iʒġ to / ir ſulígť' ſu iů* DP 296,17; *[...] palik tęn' dȯwána táwą prieġ ałtôriaus / o ęik pirm' ſulígk' ſu brólu ſawú: ir potam' aferawôſsi dȯwaną táwą* DP 292,29;

'sutarti, suderėti': Ir kaip *ſu darbinikais ſuljga / pa graſchi ant dienos* BP I 228$_{4}$;

pralobti 'praturtėti': *Kodelei tada giwen Diewo ‹←Die{w}› ‖ neſibijantis, paſenſta, ir pralobſta?* BB Job 21,7, *Kití karâlus prałobſta / iʒġ grínumo ſawûiu wêłdamu* DP 4,9; *ârgu idánė ‖ turetumbei pęnigus / idánė prałobtúmbei: idánė turétumbéi ápſta wíſſo* DP 331,36; *Kiek=‖wiénas tů rupinas / idánť prałobtu: ir iʒġ łobigo wiſsadȧ butú łobigiáſnis* DP 488,43; *Kurié noṙ prałobė / impůla inġ pagundás ír inġ ʒabágus ‖ węlino* DP 155,52; *Tu biłái ioġ êſsi łobingu / ir prałóbęs: ‖ ir niéko ne priwałáuii* DP 579,12; *prałobſtu* [ʒbogacam / diteſco] SD 213v I,26; *Praturſtu*, *prałobſtu* [Fundo opes. ‖confirmo poteſtatem opibus] SD4 370 II,6;

atpigti 'pasidaryti pigiam, pigesniam, sumažėti kainai': *Tadda atwirs geros gadinnes / wiſſi daiktai atpigs / nei bus tiek wargu / kaip nu dide wallanda buwa* BP I 315$_{10}$; *Atpigſtu* [Tanieię, Vileſco] SD3 441; *at-‖piga / atpingu* [potanieię / vileſco, vi-‖liori precio vendor] SD 136r I,17; *Atpigſtu* [Tanieię, Vileſco] SD4 313 II,35;

nustokti 'stokoti, stigti': *Wieſchpats eſt piemuo mana nieka nenůſtokſu* Mž 533$_{11}$; *O kaip jau nebebuvo (paraštėje nustoko) vandens plėčkoje, pametė ji bernelį po medžiu* BB Moz 21,15 (LKŽe); *Mums nieko nenustokst* BB Teis 19,20 (LKŽe); *Teip padaugsino vardą tavą, jog nenustõks garbė sava [= tava] iʒg nasrų žmonių* DP 397;

pristokti ‘pailsti, pavargti’: *Pinigų priſtoko žemėje Egipto* BB Moz 47,15; *Miltai kubile nebus ſuvalgyti, nei aliejaus puodas priſtoks* BB1 Kar 17,14; *Atverk ſavo ranką tavam broliui, pavarguſiam ir priſtokuſiam tavo žemėje* BB5 Moz 15,11; *Bagotieji tur priſtokti ir baduoti* BB Ps 33,11; *Ne teiṕ tóií łaimîii ir iʒtikimóii ʒmoná: beı̇ nórinı̇ íi pírma ir ánta kârta ne gandêio / taczéu ne priſtôko / tris biguſes ir didés pagundás iʒkente* DP 115(116),21; *Nenoriu jų alkanų paleist ing namus savus, idant nepailstų ant kelio* (paraštėje *nepristoktų*) DK 156 (LKŽe).

Leksiniu motyvatoriumi *žuvìs* motyvuojamas veiksmažodis fientyvinės reikšmės neturi, priešingai, jo darybos reikšmė ‘gaudyti žuvis’ tokia pati kaip priesagos *-auti* daiktavardinių vedinių: ‘rinkti, ieškoti, gaudyti tai, kas pasakyta pamatiniu žodžiu’, jis reiškia aktyvų veiksmą:

žūti ‘žuvis gaudyti, žvejoti, žuvauti’: *ʒuwau-iu / ʒuſtu* [Lowię ryby, Piſcor] SD3 156; *żu-‖wauiu, żuſtu* [Łowię ryby, Piſcor (aris.)] SD4 102a I,32, *iβʒuſtu* SD3 499.

2.2.6. Du Sirvydo žodyne užrašyti veiksmažodžiai skirtini saporiniam ir terminiam motyvacijos modeliui, jų leksiniai motyvatoriai *kartus*, *vėsus* nusako skonį ir temperatūrą, plg.:

karsti ‘darytis karčiam, gižti’: *ſukarſtu / kartu=‖38r I‖mi ſtaiuos* [gorßcʒeię / amareſco] SD 37v II,27; *karſtu* [Gorzknę, Amareſco, amarus fio] SD3 73; *Kartus Karſtu* [Gorzknę, Amareſco (ſcis. ſcere), ‖ amarus fio] SD4 51 I,24;

atvėsti ‘sušilus kiek atšalti, atsiaušinti’: *atweſtu / atſiwedʒiu* [Ochłodnąć, Refrigeror, refrigeſco perfrigeror] SD3 240; *Atweſtu, atſiwedźiu* [Refrigeror (aris.) ‖ refrigeſco (is. ere) perfrigeror] SD4 163 II,4.

Skonį ir temperatūrą apibūdintys būdvardžiai bei iš jų padaryti veiksmažodžiai dažnai vartojami perkeltinėmis reikšmėmis – pereina į psichomorfologinio MM domeną, plg.:

(širdį) sukarsti ‘apimti nepasitenkinimui, nusivylimui’: *Teyp Diewo ʒodis daro sirdiy łabay ſweyku duśiay kartiby / kad ana aʒu ſawo nuſideimus karčiey werkia ir kayp butu wiſa ſukarſta* PS I 307; *kayp duona meło ira ne tikra / ſu ʒwirʒdays ſumaiśita [...] tuoiaus nuog iu ſukarſta śirdi łabay* PS II 106;

užvėsti ‘pasidaryti abejingam’: *Kaip patís Wießpatís lûdiie tais ʒodʒeís / o idánt butúmbei arba βîłtas /arba βâłtas: bęt ioġ vʒwęſes / ioġ nei βîłtas nei βáłtas / tad tawé pradêſiu iβwénit ízġ naſrú máno* DP 353,18; *Néſsa ne iβtikeiimas / ne tiektái ʒmónęs / vʒwêſuſeis ir tiginczeis / bęt ir pałaidûnais / ir prieß Diéwa ſtémbiaczeis dàro* DP 404,26.

2.3. INTARPINIŲ IR *STA* KAMIENO DENOMINATYVŲ KORESPONDENCIJOS KITOSE KALBOSE

Santykis tarp būdvardžių bei daiktavardžių ir veiksmažodžių sinchroniniu požiūriu sunkiai nustatomas, todėl, siekiant įrodyti darybos kryptį vardažodis → veiksmažodis, būtina pasitelkti daugiau etimologinių duomenų. Etimologinis tyrimas leidžia paremti denominatyvų kaip išvestinių žodžių statusą.

Senosios raštijos veiksmažodžiai pateikiami grupuojant juos pagal šaknies vokalizmą, nes šaknies struktūra iš dalies atspindi leksemų chronologiją. Empirinė medžiaga pateikiama tokia tvarka: pirmiausia surašomos senuosiuose raštuose paliudytos formos, tuomet ieškoma veiksmažodžio atitikmenų giminiškose kalbose. Po to pateikiami tikėtini pamatiniai lietuvių ir kitų kalbų vardažodžiai. Tokia metodika leidžia nustatyti veiksmažodžio chronologiją – lietuvių, (rytų) baltų, baltų-slavų dariniai. Darybos krypčiai paremti pateikiami analogiškos darybinės reikšmės priesaginiai denominatyviniai vediniai.

2.3.1. Lietuviškieji denominatyvai

2.3.1.1. Deadjektyvai

Etimologinė analizė rodo, kad dauguma deadjektyvų yra lietuvių kalbos vediniai – užfiksuoti 25 veiksmažodžiai.

Trumposios šaknies deadjektyvų užfiksuota penki.

-***mažti*** ‘darytis mažesniam, mažėti’: *iſßmaʒa* DP 582,33

lie. *màžti*, *mą̃ža*, *mãžo* ‘darytis mažesniam, mažėti’ : lie. *mãžas*, la. *mazs* ‘mažas’, pr. *massais* adv. ‘menkiau, mažiau’. Dėl baltų būdvardžio kilmės diskutuojama: jis siejamas su ide. žodžiais, reiškiančiais ‘didelis’, pavyzdžiui: gr. μέγας ‘didelis’, s. i. *máhi* ‘didelis’, av. *mazi* ‘didelis’, het. *mekki* ‘didelis’ < ide. **moĝh$_2$-ó-*, **meĝh$_2$-* ‘didelis’ (LEW: 422–423; SEJL: 726); gretinamas su ide. verbalinės šaknies **maĝ-* ‘minkyti, slėgti, spausti, braukyti’ refleksais, plg.: s. sl. *mažǫ*, *mazati* ‘užtepti, sutepti, įtepti, įtrinti (tepalą)’, s. saks. *(gi-)makōn* ‘daryti, įrengti, pastatyti’, bret. *meza* ‘minkyti’, gr. μαγήναι ‘minkyti, braukyti, spausti’ (IEW: 696; Lanszweert 1984: 131–132; panašiai PEŽ 3: 112–113; Skardžius 1943: 487), plg. lie. *mažéti*, *mažéja*, *mažéjo* ‘eiti mažyn, darytis mažesnio dydžio, apimties’;

plasti ‘eiti platyn, plėstis į šalis’: *praplaſtu* Mž 425_{6}; *nupłás* DP 290,41; *płáto* DP 92,8; *nupłâto* DP 378,31; DP 609,35; *prapłâto* DP 87,10; DP 87,43; *nupłátuſią* DP 403,8; *nupłâtus* DK 40,11; *iʒpłâto* DP 90,1; DP 92,8; *prápłás* KN M33,42_{29}

lie. *plàsti*, *plañta*, *plãto* ‘platėti’ : lie. *platùs*, la. *plats*, *plašs* ‘platus’, s. i. *pr̥thú-* ‘platus’, gr. πλατύς ‘t. p.’ < ide. **plóth$_2$-/*pl̥th$_2$-* (IEW: 833–834; LEW: 606–607; SEJL: 921; Skardžius 1943: 487), plg. lie. *platéti*, *platéja*, *platéjo* ‘eiti platyn, plėstis į šalis’;

-***senti*** ‘darytis senam’: *paſens* Mž 476_{7}; *Paſenau* Mž 513_{18}; *paſena* Mž 440_{16}, 466_{2}; *pasensta* BB Job 21,7; *paſenſi* BP I 410_{14}; *paſenens* BP II 53_{24}; *paſéſtá* DP 255,8; *paſęnuſi* DP 471,32; *paſenſtu* SD3 479; *Paſenſtu* SD4 340 I,20; *pasiano* PS II 75

lie. *sénti*, *sénsta* ‖ *sę́sta*, *sẽno* ‘darytis senam’ : lie. *sẽnas*, la. *sęns* ‘senas’, lo. *senex*, s. air. *sen*, go. *sineigs*, s. i. *sána-*, av. *hana-*, gr. ἕνος, arm. *hin*, val. *hen* < ide. **sén-o-* ‘senas’ (Buck 1949: 958; LEW: 775; IEW: 907–908; SEJL: 1086; Skardžius 1943: 487), plg. lie. *senéti*, *senéja*, *senéjo* ‘darytis senam, senesniam, senti’;

-***pigti*** ‘eiti pigyn’: *atpigs* BP I 315_{10}; *atpingu* SD 136r I,17; *atpiga* SD 136r I,16; *atpigſtu* SD3 441

lie. *pìgti, piñga, pìgo* ‘eiti pigyn’ : lie. *pigùs* ‘mažos kainos, nebrangus; lengvas atlikti, paprastas, nesudėtingas; menkavertis, prastas’, *pìgas* ‘t. p.’[94];

žilti ‘darytis žilam, netekti tam tikrų pigmentų’: *ʒiłſtu* SD 166r I,8; *ʒiłu* SD 166r I,9

lie. *žìlti*, *žỹla* ‖ *žìlsta*, *žìlo* ‘darytis žilam’, la. *zilt*, *zilst*, *zila* ‘mėlti, darytis mėlynam’ : lie. *žìlas*, la. *zils* ‘mėlynas’ < ide. **ĝ^{h}l̥h$_3$-ó-* (SEJL: 1631).

Ilgosios šaknies deadjektyvų užfiksuota keturiskart daugiau – 20 veiksmažodžių.

Su ilguoju šaknies balsiu rasti septyni veiksmažodžiai. Vienas fientyvas pasidarytas su balsių kaita – *lýsti* : *líesas*.

-***blykšti*** ‘balti (ppr. apie veidą)’: *ischblischkusi* BB3 Moz 13,49*; ißblikßtu* SD3 18; *iʒblißko* SD3 185; *iʒblißkis* SD3 17

lie. *blỹkšti*, *blỹkšta*, *blỹško*; *blýkšti* ‘balti (ppr. apie veidą)’ : lie. *blyškùs* ‘išblyškęs, išblukęs, su šviesiu atspalviu’, plg. *blyškéti*, *blyškéja*, *blyškéjo* ‘darytis išblyškusiam, blykšti’[95];

94 Kitose kalbose atitikmenų nėra.
95 Kitose kalbose atitikmenų nėra.

-***grynti*** ‘pasidaryti neturtingam’: *nugrînomę* DP 338,35, *nugrinuſiemus* DP 511,15; 512,40; *nugrînuſsiemus* DP 574,43; *nugrínuſio* DP 383,16; *nugrînuſius* DP 575,9; *pagrinau* SD4 218 II,11

lie. *grynti*, –, *gryno*[96] ‘vargti’ : lie. *grýnas* ‘be priemaišų, švarus; nuogas, plikas; tuščias, neturtingas, vargingas’, la. *grīns* ‘hinfällig, schwach, kränklich’ (ME I: 657; SEJL: 369; Derksen 2015: 188–189), plg. *grynéti*, *grynéja*, *grynéjo* ‘darytis grynesniam; eiti grynyn; darytis neturtingam, pavargti’;

lysti ‘darytis liesam, liesėti’: *liſtu* SD3 32

lie. *lýsti*, *lýsta*, *lýso* ‘darytis liesam, liesėti’ : lie. *líesas*, la. *liess* ‘liesas’ (ME II: 505; SEJL: 673; daugiau galimų kitų kalbų būdvardinių atitikmenų žr. IEW: 661–662), plg.: lie. *líesti*, *líesta*, *líeso*, la. *liẽst*, *liẽstu*, *liẽsu* ‘mager werden’, lie. *lieséti*, *lieséja*, *lieséjo*, la. *liesêt*, *liesẽju*, *liesẽju* ‘liesėti, blogti’;

-***rykšti*** ‘išryškėti, išeiti aikštėn, pasireikšti, atsirasti’: *iſſiriſka* Mž 280$_3$; *iʒrißko* DP 625,43; *vʒrißko* DP 418,23; *vʒrikßta* DP 463,10

lie. *rýkšti*, *rýkšta*, *rýško* ‘išryškėti, išeiti aikštėn, pasireikšti, atsirasti’ : lie. *ryškùs* ‘labai aiškus, raiškus, gerai pastebimas’ (V. Smočynskis teikia priešingą darybos kryptį, pasiremdamas N. Ostrovskio hipoteze apie veiksmažodžio sąsają su šaknimis *rėž-*, *ryž-*, žr.: SEJL: 1030; Ostrowski 2004: 55–59)[97];

drūsti ‘drūtėti, eiti drūtyn’: *druſtu* SD3 173, 177

lie. *drū́sti*, *drū́sta*, *drū́to (drũsti)* ‘drūtėti’ : lie. *drū́tas* ‘storas (apie apvalų); turintis daug jėgos, stiprus...’ (galbūt ir lie. *drū́ktas*, la. *drukts*, *drūkts* ‘stiprus’, pr. adv. *drūktai*, *drūcktai* ‘drūtai, tvirtai’, jei *k* laikytume įterptu (SEJL: 241; kitaip PEŽ 1: 229–230), plg. lie. *drūtéti*, *drūtéja*, *drūtéjo* ‘storėti’;

-***kūsti*** ‘liesėti’: *pakuſti* BP II 510$_{17}$

lie. *kũsti*, *kũsta*, *kũdo* ‘liesėti’ : lie. *kũdas* (iš br. *худы*, le. *chudy*) ‘liesas, sudžiūvęs, sumenkęs’, la. *kũds* ‘t. p.’ (LEW: 304; Skardžius 1943: 488), plg. lie. *kūdéti*, *kūdéja*, *kūdéjo* ‘liesėti, blogti’;

stropti ‘stiprėti, darytis žvalesniam’: *drutinuoſi* / *ſtropſtu* / *ſtropin eymi* / *gaywinuoſi* SD3 41

96 LKŽe esamojo laiko forma nepaliudyta ir paradigmoje neužrašyta. Sistemiškai žvelgiant turėtų būti *sta* kamieno forma.

97 Kitose kalbose atitikmenų nėra.

lie. *strõpti*, *strõpsta*, *strõpo* ‘stiprėti, darytis žvalesniam’ : lie. *stropùs* ‘rūpestingai, kruopščiai dirbantis, uolus; greitas, vikrus; stiprus, tvirtas, žvalus’, la. *stràps* ‘darbštus, greitas’ (ME IV: 1084; SEJL: 1229).

Dvibalsinės šaknies deadjektyvų senojoje raštijoje fiksuojama penki.

laibti ‘eiti laibyn, laibėti’: *laybſtu* SD3 434

lie. *láibti*, *láibsta*, *láibo* ‘eiti laibyn, laibėti’ : *láibas*, *laĩbas* ‘siauras skersmeniu, plonas; aukštas (apie balsą)...’, la. *laĩbs* ‘laibas, silpnas’, sl. **libъ* ‘laibas, plonas’ (Derksen 2015: 268–269; SEJL: 617; LEW: 329; Skardžius 1943: 487), plg. lie. *laibéti*, *laibéja*, *laibéjo* ‘plonėti, lieknėti; liesėti’;

skaisti ‘blizgėti, spindėti, šviesti’: *skaista* BB Ps 68,14

lie. *skaĩsti*, *skaĩsta*, *skaĩsto* ‘blizgėti, spindėti, šviesti; rausti (iš gėdos, pykčio, susijaudinimo)’ : lie. *skaistùs*, *skaĩstas* ‘žibantis, spindintis; kuris ryškios spalvos; šviesus, rausvas, gražus, malonus (apie veidą)...’, la. *skaists* ‘gražus’, plg. lie. *skaistéti*, *skaistéja*, *skaistéjo* ‘būti ryškiam, skaisčiam; rausti, gražėti (apie veidą)’;

kiesti ‘kietėti; prk. būti nejautriam’: *vſchketuſighi* Mž 103_5; *ußketuſe* BP I 246; *kieſtu* SD3 450; *ſukieſtu* SD3 252; *ſukietau* SD3 252. Mažvydas ir Bretkūnas veiksmažodį vartoja perkeltine reikšme, plg.: *vſchketuſighi Pharaona ſu wiſſu karia pulku Maroſu Raudonoſu paſkandinai* Mž 103_5; *wiena dalis ßmoniu kaip ir ußketuſe ſchirdi tur* BP I 246

lie. *kíesti*, *kíesta*, *kíeto* ‘kietėti; prk. būti, pasidaryti nejautriam, abejingam’ : lie. *kíetas* ‘atsparus kito kūno spaudimui, nesuspaudžiamas, nesumaigomas; pršn. minkštas; prk. griežtas, rūstus; negailestingas, nejautrus’, la. *ciêts* ‘kietas’, sl. **čitъ*, ‘ištisas, visas’ (SEJL: 414; PEŽ 2: 152–152), plg.: lie. *kietéti*, *kietéja*, *kietéjo* ‘darytis kietam, stirti, stingti, tvirtėti’, la. *ciêtêt*, *cietēju*, *cietēju* ‘kietėti’ (ME I: 396);

sveikti ‘gyti, sveikėti’: *paſweika* BP I 278_{18}; II 475_2; *paſwéikſta* DP 369,45; *paſwéiko* DP 113,36∞; *pasweykt* PS II 121, 129; SD3 499; *pasweyksi* PS II 129, *pasweyks* PS I 258, 259; *pasweyksta* PS II 47, 67, *ne pasweyksta* PS I 115; *paſweykſtu* SD4 118, I; SD3 279, 519; *ſweykſtu* SD3 512; *pasweyka* PS I 235; *pasweykome* PS I 102; *pasweykis* PS II 47

lie. *sveĩkti*, *sveĩksta*, *sveĩko* ‘gyti, sveikėti’ : lie. *sveĩkas*, la. *svèiks, sviêks* ‘sveikas, visas, pilnas, neliestas’ (SEJL: 1251–1252; Skardžius 1943: 488);

juosti ‘juodam darytis, juodėti’: *juoſtu* SD3 41; *paiuodis* SD4 125, I

lie. *juõsti*, *juõsta*, *juõdo* (*júosti*) ‘juodam darytis’ : lie. *júodas*, la. *juõds* ‘nelabasis, velnias’ (Skardžius 1943: 459), plg. lie. *juodéti*, *juodéja*, *juodéjo* ‘juodam, tamsiam, nešvariam darytis, juosti’.

Dvigarsinės šaknies leksemų užfiksuota aštuonios.

balksti ‘balti, balsti’: *bałkſtu* SD3 18

lie. *baĩksti*, *baĩksta*, *baĩsko* ‘balti, balsti’ : lie. *baĩksvas* ‘balkšvas’;

-***kalsti*** ‘kaltam darytis, nusidėti’: *nukałtęs* DP 432,29; *nukâłtę* DP 586,23

lie. *kaĩsti*, *kaĩsta*, *kaĩto* ‘kaltam darytis, nusidėti’ : lie. *kaĩtas* ‘ką bloga padaręs, nusikaltęs, nusidėjęs, nusižengęs; turintis (ką daryti)’, la. *kalts* ‘kaltas’ (SEJL: 452; ME II: 146; Skardžius 1943: 487);

karsti ‘darytis karčiam’: *ſukarſtu* SD 37v II,27; *karſtu* SD3 73; *ſukartis* SD3 543

lie. *kařsti*, *kařsta*, *kařto* ‘darytis karčiam, gižti; prk. pasidaryti nepatenkintam, blogai nusiteikusiam’ : lie. *kartùs* ‘gailaus, aštraus skonio; prk. skaudus, nemalonus; sunkus’, pr. *kārtai* ‘kartūs’ (Skardžius 1943: 487), plg. *kartéti*, *kartéja*, *kartéjo* ‘darytis karčiam, karsti’;

-***palšti*** ‘darytis palšam, pilkėti, blukti, šviesėti’: *iʒpałßtu* SD 172r I,13; *ißpalśis* SD 172r I,15; *iʒpalßis* SD3 416

lie. *pálšti*, *pálšta*, *pálšo (paĩšti)* ‘darytis palšam, pilkėti, blukti, šviesėti’ : lie. *pálšas, paĩšas* ‘kuris šviesiai pilko plauko; šviesiai žalas, gelsvas; neryškios spalvos, nublukęs’, la. *paĩss* ‘balkšvas, balzganas, blyškus, blausus; sartas’;

-***tiršti*** ‘tirštėti’: *ſutirßtu* SD3 67

lie. *tiřšti*, *tiřšta*, *tiřšto* ‘tirštėti’ : lie. *tiřštas* ‘turintis savyje nedaug vandens, klampus; pršn. skystas’ (Skardžius 1943: 473 sieja su *teřšti*), plg. lie. *tirštéti*, *tirštéja*, *tirštéjo* ‘darytis tirštam, tirštesniam, tenėti’;

-***skursti*** ‘prastai augant, vargingai gyvenant, užnykti, suvargti’: *nuſkurdis* SD 93, I

lie. *skuřsti*, *skuřsta*, *skuřdo* ‘labai prastai, vargingai, neturtingai gyventi; darytis neturtingam, skurdėti, nusigyventi...’ : lie. *skurdùs* ‘vargingas, neturtingas; prastai augantis, nevešlus; negausus, menkas...’ (SEJL: 1141–1142). Darybos kryptis nėra aiški – įmanomas ir būdvardžio pamatavimas veiksmažodžiu. Neatmestina galimybė darybiškai sieti su daiktavardžiu *skuřdas* ‘pragyvenimo priemonių stoka, neturtas...’, bent jau atskiromis reikšmėmis, pavyzdžiui, *nuskursti* ‘patekti į skurdą’;

-***sunkti*** ‘darytis sunkiam, sunkesniam, sunkėti’: *ne apsunktu* PS I 304; *apſunkſtu* SD3 241 / *apſunku* SD 15, I; *ſunkſtu* SD3 35; *apſunkis* SD3 241

lie. *suñkti*, *suñksta*, *suñko* 'darytis sunkiam, sunkėti; darytis pavargusiam, paveiktam nuovargio' : lie. *sunkùs* (SEJL: 1243–1244; Skardžius 1943: 487–488), plg. *sunkéti*, *sunkéja*, *sunkéjo* 'darytis sunkiam, sunkesniam, daugiau sverti';

-***šiurpti*** 'nuo šalčio, iš baimės darytis nelygiam dėl atsiradusių smulkių raupelių (apie odą)': *paśiurpſtu* SD3 189; *paśiurpis* SD3 196

lie. *šiuřpti*, *šiuřpsta*, *šiuřpo* (*šiùrpti*) 'nuo šalčio, iš baimės darytis nelygiam dėl atsiradusių smulkių rauplelių (apie odą); jausti šiurpulį keliančią baimę; šiauštis; ... šiurti, triušti' : *šiurpùs* 'keliantis šiurpą, šaltas, šiaurus; keliantis baimę, pasibaisėjimą, kraupus, klaikus; kuris nelygaus paviršiaus, šiurkštus, pasišiaušęs' (SEJL: 1303), plg. lie. *šiuřpti*, *šiuřpia*, *šiuřpė* 'varstyti šiurpuliais, šiurpinti...'. Darybos kryptis neaiški – įmanomas ir būdvardžio pamatavimas veiksmažodžiu. Daiktavardis *šiuřpas* 'raumenų virpėjimas (nuo šalčio, iš baimės, susijaudinimo ir kt.), drebulys; pašiurpimą kelianti baimė; nelygus, šiaušus paviršius' taip pat galėtų būti darybos pamatas, plg. *sušiurpti* 'būti perimtam šiurpo, sudrungti'.

2.3.1.2. Desubstantyvai

Vedinių iš daiktavardžių senojoje raštijoje daug mažiau – užfiksuota 10 desubstantyvų.

Šiems intarpiniams ir *sta* kamieno veiksmažodžiams būdingas šaknies liberalizmas, didesnę dalį sudaro ilgosios šaknies veiksmažodžiai, lemiantys *sta* kamieno dominavimą. Užfiksuotas darybinės šaknies balsių kaitos atvejis: -*drugti* : *draugas*.

Trumposios šaknies veiksmažodžių užfiksuota keturi.

-***(j)akti*** 'pradėti mažiau matyti, žabalti': *apiæka* BB Iz 56,10; *apijeka* BB 41_{11}; *apâkę* DP 105,41; *ápiâko* DP 61,6; *apiunku* SD3 264

lie. *àkti*, *añka*, *ãko* : lie. *akìs*, la. *acs*, pr. *ackis* 'akys', s. sl. *oко* : go. *augō*, arm. *akn* : lo. *oculus* : skr. *ákṣi* : gr. ὄσσε : toch. A *ak*, toch. B *ek* < ide. $*h_3ék^ui\text{-}h_1$, $*h_3ók^ui\text{-}h_1$ (SEJL: 11, 14; Derksen 2015: 47);

šašti 'šašams darytis, rastis, nižti, krupti, kramti': *ſʒußu* SD3 132

lie. *šàšti*, *šą̃šta* ‖ *šą̃ša*, *šãšo* : lie. *šãšas* 'plutelė, susidariusi žaizdos ar opos paviršiuje; spuogas; pl. niežai', la. *sass* 'šašas' (SEJL: 1269–1270; ME II: 744, 745; Skardžius 1943: 487);

-***drugti*** 'susidraugauti, bendrauti': *ſudrugai* BB Jer 3,1; *ſudrugo* BB1 Mak 10,69; *ſudrugo* BB Oz 4,17

lie. °*drugti*, *drugsta*, *drugo* ‘bendrauti’ : lie. *draũgas* ‘asmuo, su kuriuo palaikomi artimi, pasitikėjimu, meile pagrįsti santykiai, bičiulis’, la. *dràugs* ‘t. p.’, s. sl. *drugъ* ‘draugas’, go. *gadrauhts* ‘karys’, s. ang. *gedrēag* ‘valdovas’ (SEJL: 229–230), plg.: lie. *draũgti*, *draũgsta*, *draũgo* ‘darytis draugu, imti draugauti’, *draugáuti*, *draugáuja*, *draugãvo* ‘t. p.’;

žūti ‘žuvis gaudyti, žvejoti, žuvauti’: *ʒuſtu* SD3 156

lie. *žū́ti*, *žū́sta* ‖ *žũva*, *žùvo* ‘žuvis gaudyti, žvejoti, žuvauti’ : lie. *žuvìs*, la. *zivs*, dial. *zuvs*, pr. **zuvika-* (*suckis*), gr. ἰχθῦς, arm. *jowkn* < ide. **d*^{h}*ĝ*^{h}*-u̯éh*$_2$- / **d*^{h}*ĝ*^{h}*-uh*$_2$- (SEJL: 1650; Derksen 2015: 523; PEŽ 4: 167).

Ilgosios šaknies (su ilguoju balsiu ir dvibalsiu ar dvigarsiu šaknyje) desubstantyvų senojoje raštijoje kiek daugiau – jų užfiksuota šeši.

Veiksmažodžių su ilguoju šaknies balsiu rasta keturi.

-***gėsti*** ‘gėdintis, drovėtis, nedrįsti’: *ſuſiges* DP 576,29; *ſugêdo* DP 576,52; *ſuſigédes* DP 400,25

lie. *gésti*, *gésta* ‖ *gédžia*, *gédo* ‘gėdintis, drovėtis, nedrįsti’ : lie. *géda*, *gėdà* ‘negarbė, sarmata...’, pr. *gīdan* ‘gėdą’, s. sl. *gadъ* ‘roplys, šliužas, bjaurybė’, v. v. a. *quât* ‘blogas, bjaurus’, vok. *Kot* ‘mėšlas’ < ide. **g*^{u}*eh*$_1$*d*^{h}- (SEJL: 307; Derksen 2015: 167; su veiksmažodžiu nesiejama PEŽ 1: 361–362);

-***lobti*** ‘turtėti’: *pralobsta* BB Job 21,7; *prałobſta* DP 4,9; *prałôbę* DP 290,31; *prałóbes* DP 579,12; *prałobſtu* SD 213v I,26

lie. *lõbti*, *lõbsta*, *lõbo* (*lóbti*) ‘turtėti; sektis’ : lie. *lõbis* ‘turtas’ (SEJL: 679–680; IEW: 652), plg.: lie. *lãbas*, la. *labs* ‘geras’, pr. *labas* ‘geras’, plg. lie. °*lobti*, *lobia*, *lobė* ‘plėšti, grobti’ (Skardžius 1943: 459);

-***stokti*** ‘pristigti’: *nenůſtokſu* Mž 533$_{11}$; *ne praſtok* BG 75,9; *nenuſtokſtanti* BP II 520$_4$; *ne nuſtóks* DP 397,7; *ne priſtôko* DP 115(116),21

lie. *stõkti*, *stõksta*, *stõko* (*stókti*) ‘stokoti’ : lie. *stokà* ‘trūkumas, nepriteklius’ (SEJL: 1219; Skardžius 1943: 487)[98];

-***blūsti*** ‘eiti iš proto, mišti, klaikti’: *pabludusi* BP II 149$_{13}$; *pabludens* BP II 224$_2$

lie. *blũsti*, *blũsta*, *blũdo* ‘eiti iš proto, mišti, klaikti’ : lie. *blũdas* (br. *блуд*) (SEJL: 126), plg.: *blũdyti*, *blũdija* ‖ *blũdyja*, *blũdijo* (br. *блудзіць*) ‘klysti, klaidžioti; svaitėti, niekus kalbėti’, *blūdéti*, *blũdi*, -*éjo* ‘blūdyti’.

98 Kitose kalbose atitikmenų nėra.

Dvibalsinės šaknies užfiksuota vienintelė darybinė opozicija.

draugti 'darytis draugu, imti draugauti': *draugł ne derêio* DP 281,19

lie. *draũgti*, *draũgsta*, *draũgo* 'darytis draugu, imti draugauti' : lie. *draũgas* 'asmuo, su kuriuo palaikomi artimi, pasitikėjimu, meile pagrįsti santykiai, bičiulis', la. *dràugs* 't. p.', s. sl. *drugъ* 'draugas', go. *gadrauhts* 'karys', s. ang. *gedrēag* 'valdovas' (SEJL: 229–230), plg.: °*drugti*, *drugsta*, *drugo* 'bendrauti', *draugáuti*, *draugáuja, draugãvo* 't. p.'.

Vienas fientyvas turi dvigarsinę šaknį.

dulkti 'dulkėti': *apdułkſtu* SD3 144; *apdułkis* SD3 144

lie. *dùlkti*, *dùlksta*, *dùlko* (*dulkti*) 'dulkėti, kilti, darytis dulkėms; apkristi dulkėmis...' : lie. *dùlkė* 'labai smulkus krislelis, dalelytė, nuotrupa...', la. *duļķes* 'drumzlės, nuosėdos', plg. lie. *dulkéti*, *dùlka* ‖ *dulkéja*, *dulkéjo*; *dulkti*, *dulkia*, *dulkė* 'smulkiai lyti', la. *dulkot* 'drumzlinti, drumsti' (Skardžius 1943: 486). Veiksmažodis gali būti darybiškai susijęs ir su *dulkéti*, *dùlka* ‖ *dulkéja*, *dulkėjo* 'kilti, darytis dulkėms; apkristi dulkėmis'.

2.3.2. Baltiškieji denominatyvai

2.3.2.1. Deadjektyvai

Bendraisiais rytų baltų deadjektyvais laikytini 10 fientyvų.

Nustatyti trys trumposios šaknies baltiški deadjektyvai.

-balti 'darytis baltam, baltėti': *lapai pabal* BP II 406_7, *nepabala* BP I 237_{19}; *iʒbałys* SD3 17

lie. *bálti*, *bą̃la* ‖ *bálsta*, *bãlo* 'darytis baltam, baltėti' : la. **balt*, *balstu*, *balu* 't. p.' (ME I: 256, 272) : lie. *bãlas* 'baltas', *báltas* 't. p.', la. *balts*, *bãls*, s. sl. *bělъ*, gr. Hes. φαλός· ευκός 'baltas' < ide.**$b^h eh_2$-lo-* (IEW: 213–215; LEW: 32; Karulis 1992 1: 104–105; SEJL: 86; Urbutis 2009: 239–240), plg. *baltéti*, *baltéja*, *baltéjo* 'darytis baltam, baltesniam, balti';

šlapti 'darytis šlapiam, drėkti, mirkti': *ſußłumpu* SD 83r I,20; *ſʒłumpu* SD3 178

lie. *šlàpti*, *šlam̃pa*, *šlãpo* 'daryti šlapiam, drėkti, mirkti...', la. *slapt*, *sluopu*, *slapu* 'kļūt slapjam (šlapti)' : lie. *šlãpias*, la. *slapjš* 'šlapias' < ide. *k̂lopi̯o-* 'šlapias' (ME III: 916, 917; LEW: 999–1000; SEJL: 1308–1309);

plikti ‘netekti natūralios dangos (plaukų, vilnų, plunksnų, augmenijos, lapų)’: *plinku* SD 75, I; SD3 160; *plinka* SD3 17; *apiplinku* SD 101r II,21; *apipłinku* SD 112r II,19; *nuplinka* SD3 231

lie. *plìkti*, *pliñka*, *plìko* ‘netekti natūralios dangos (plaukų, vilnų, plunksnų, augmenijos, lapų); netekti dangos, darytis neapdengtam; darytis neturtingam, nusigyventi’, la. *plikt* ‘kahl, arm werden’ (ME III: 345) : lie. *plìkas* ‘neturintis natūralios dangos (plaukų, vilnų, plunksnų, augmenijos, lapų); neprisidengęs drabužiu, neapsirengęs, nuogas’, la. *pliks* ‘plikas’.

Ilgosios šaknies deadjektyvų užfiksuota daugiau – septyni.

-***dykti*** ‘tvirkti, pasileisti’: *iʒdíkuſiuiu* DP 169,50; *iʒdikſtu* SD 214v I,24; *iʒdikſtu* SD3 57, 521; *Iżdikſtu* SD4 40 I,7

lie. *dỹkti*, *dỹksta*, *dỹko* ‘tvirkti, pasileisti’, la. *dīkt* ‘faulenzen, tinginiauti’ (EH I: 325,326) : lie. *dỹkas* ‘išdykęs, pasileidęs’, la. *dīks* ‘tuščias, neveiklus, dykinėjąs’, sl. **dikъ* ‘natūralus, neapgyventas, laukinis, laisvas, nevaldomas; tuščias, be žmonių; nederlingas (apie žemę)’, le. *dziki* ‘nepaliestas, natūralus; neapgyventas; vešlus, netvarkomas, laukinis (apie augalus); be žmonių’, r. *дикий*, br. *дзікі* ‘laukinis’ (SEJL: 216; Skardžius 1943: 487; kitų laikomas senu skoliniu iš slavų **dikъ*, žr.: LEW: 95; Hamp 1978: 142);

-***lygti*** ‘tartis dėl kainos, derėti perkant, parduodant; tartis, derėtis dėl užmokesčio už darbą, dėl samdos sąlygų; lažybų eiti, lažintis’: *ſuliga* BP I 228; *ſulîgi* DP 167a(164),11; *priligi* DP 35,6; *ſulîgſta* DP 59,28; *ſulígſtame* DP 296,5; *ſulígſtas* DP 526a(526),4; *ſulígſtanczius* DP 217,27; *ſulîgo* DP 344,2; *ſuligſtu* SD 175v I,21

lie. *lýgti*, *lýgsta*, *lýgo* ‘tartis dėl kainos; derėtis dėl užmokesčio; lažybų eiti, lažintis’, la. *līgt*, *līgstu*, *līgu* ‘lygti, derėti’ : lie. *lýgus*, la. *līdzs*, *līdzens* ‘lygus, tiesus’, pr. *polīgu* ‘panašiai’, go. *galeiks* ‘lygus’ (ME II: 483; Skardžius 1943: 487; Derksen 2015: 286–287; SEJL: 664; V. Mažiulis teikia priešingą darybos kryptį, žr. PEŽ 3: 316–317);

-***vėsti*** ‘darytis vėsiam, šaltesniam’: *vʒwêſſuśiu* DK 93,2; *vʒwęſes* DP 353,18; *vʒwêſuſeis* DP 404,26; *atweſtu* SD3 240

lie. *vésti*, *vésta*, *véso* ‘darytis vėsiam, šaltesniam’, la. *savêst* ‘t. p.’ : lie. *vėsùs*, la. *vẽss* ‘vėsus’ (ME IV: 570–571; Derksen 2015: 499; IEW: 81–84, bet SEJL: 1540 nelaikomas deadjektyvu);

baisti ‘baisėti, darytis baisiam’: *bayſtu* SD3 263

lie. *baĩsti*, *baĩsta*, *baĩso* ‘pradėti, būti, darytis baisu’, la. *baîst* (ME I: 252) : lie. *baisùs*, la. *baiss* ‘baisus’ (SEJL: 81; Derksen 2015: 77; Skardžius 1943: 487), plg. lie. *baisė́ti*, *baisė́ja* ‖ *baĩsi*, *baisė́jo* ‘bijoti, pabūgti’;

liesti ‘liesėti, lysti, džiūti’: *paliefo* BB Ps 109,25; *lieftu* SD 13r I,5; SD 14v I,10; *palieftu* SD 114r II,5

lie. *lìesti*, *lìesta*, *lìeso* ‘liesėti, lysti, džiūti’, la. *liẽst*, *liẽstu*, *liẽsu* ‘liesėti’ : lie. *lìesas*, la. *liess* ‘liesas’ (ME II: 505; SEJL: 673, daugiau galimų būdvardinių atitikmenų žr. IEW: 661–662), plg.: lie. *liesė́ti*, *liesė́ja*, *liesė́jo*, la. *liesēt*, *liesẽju*, *liesẽju* ‘liesėti, blogti’;

gelsti ‘darytis gelsvam, geltonam’: *giełſtu* SD3 301

lie. *gel̃sti*, *gel̃sta*, *gel̃to* ‘darytis gelsvam, geltonam’, la. *dzelst* ‘gelsti’ : lie. *gel̃tas*, *geltónas*, la. *dzęlts*, *dzęltãns*, *dzęltęns* ‘geltonas’, pr. adv. **geltainan* (*gelatynan*) ‘geltonai’, s. sl. *žlьtъ,* r. *желтый* ‘geltonas’ (ME I: 541; SEJL: 312; Derksen 2015: 169; Skardžius 1943: 487);

-***kursti*** ‘darytis kurčiam, negirdinčiam’: *apkurtusi* BB Ps 58,5; *apkurſtu* SD3 70, 258

lie. *kuřsti*, *kuřsta*, *kuřto* ‘darytis kurčiam, negirdinčiam; darytis negirdimam, duslėti’, la. *kùrst*, *kùrstu*, *kùrtu* ‘liautis, nurimti’, *aiz-* ‘kurčiam darytis’, *ap-* ‘liautis, pavargti’ : lie. *kuřčias*, *kurtùs*, la. *kùrls*, *kuřls* ‘kurčias’, *kuřns*, *kursls* ‘t. p.’ (SEJL: 604).

2.3.2.2. Desubstantyvai

Desubstantyvų korespondencijų latvių kalboje tėra dvi, vienas pasidarytas su balsių kaita – *taukai* : *tukti*, plg.:

tukti ‘riebėti, storėti’: *nutunk* BB Job 39,7; *intůkka* BB 560$_{15}$; *tuka* DP 267,51; *nuſitúkę* DP 355,36; *nutunku* SD 117v I,13; *tunku* SD 183v II,7; *nutukusius* PS I 45

lie. *tùkti*, *tuñka* ‖ *tùksta*, *tùko* ‘riebėti, storėti’, la. *tukt*, *tùku* ‖ *tukstu*, *tuku* ‘tukti’ (ME IV: 258), *tûkt*, *tûkstu*, *tûku* ‘brinkti, pampti, tinti, pusti’ : lie. *taukaĩ*, la. *tàuki*, pr. *taukis* ‘taukas’, s. sl *tukъ*, s. isl. *þjó*, s. ang. *þēoh*, s. v. a. *dioh* (germ. **þeuha-* ‘šlaunis’) < ide. **touHk-o-* (Derksen 2015: 459–460, 474; Villanueva Svensson 2016: 44–45);

vargti ‘dėl fizinės ar protinės įtampos imti netekti jėgų, ilsti, silpti’: *pawarguſi* Mž 524$_{16}$; *pawarguſiuiu* Mž 522$_{16}$; *pawarguſiuiu* Mž 528$_{18}$; *pawarguſius* Mž 558$_{5}$; *pawarguſſyas* Mž 57$_{15}$; 571$_{16.}$; *wargi* DP 83,17; *wârgſtáte* DP 32,4; *nuwârgę* DP 8,14; *pawargeśis* DP 206,30; *wargt* PS II 103; *wargſtu* SD 56r II,9; SD 115v II,25; SD4 317 I,15; *wargo* PS I 342; *nuwargſtu* SD 88r I,13; *pawargſtu* SD3 452; *nuwargis* SD 93r I,12;

pawargis SD 37r II,23; SD 81v I,26; SD 91v I,11; SD 92r II,8; SD 115v II,19; SD4 133 II,5; *pawargusi* PS I 168; *pawargusio* PS I 168, 184; *pawargusiam* PS I 56, 367; *pawargusiu* PS I 239, 240; PS II 101, 102, 105, 149, 199; *pawargusiemus* PS II 87, 104; *pawargusius* PS I 269, 303; *pawarguſiu* SD3 437; SD4 311 I,15

lie. *vaŕgti*, *vaŕgsta*, *vaŕgo* 'vargą kęsti, gyventi neturte, nepritekliuje', la. *vãrgt*, *vãrgstu*, *vãrgu* 'silpti, nykti, sirguliuoti', plg. pr. *wargē mien* 'vargina mane' : lie. *vaŕgas* 'vargingas gyvenimas, vargimas; nuvargimas, nuovargis; bėda, rūpestis', la. *vàrgs* 'vargas', pr. *wargan* 'vargą', adj. la. *vãrgs* 'silpnas, bejėgis, liguistas', pr. *wargs* 'piktas', s. sl. *vragъ* 'priešas', r. *ворог* 'velnias, priešas' (SEJL: 1505–1506; Derksen 2015: 489; PEŽ 4: 221; LEW: 1198–1199).

2.3.3. Baltų-slavų denominatyvai

Du deadjektyvai skirtini baltų-slavų sluoksniui:

minkšti 'minkštėti': *minkßtu* SD3 170, 191

lie. *miñkšti*, *miñkšta*, *miñkšto* 'minkštėti', r. *мякнуть* 'minkštėti' : lie. *mìnkštas*, la. *mîksts* 'minkštas', s. sl. *mękъkъ* 'minkštas', r. *мягкий* 't. p.' (SEJL: 760), plg. lie. *minkštéti*, *minkštéja*, *minkštéjo* 'darytis minkštam, minkštesniam';

-***susti*** 'aptekti niežais, susu': *iſuſu* SD3 285[99]

lie. *sùsti*, *sũsta*, *sũsa*, *sùso* 'aptekti niežais; džiūti, nykti; menkėti; blukti; sausėti...', la. *sust*, *susu*, *susu*[100] 'darytis sausam, džiūti', galbūt ir s. sl. *sъchnǫti*[101] : lie. *saũsas*, la. *sàuss* 'sausas' : pr. adv. *sausā* 'sausai', s. sl. *suchъ*, s. ang. *sēar*, v. v. ž. *sōr*, norv. *søyr* < ide. *$h_2$sous-o-* 'sausas' (ME III: 776, 777, 1127; PEŽ 4: 75; Derksen 2015: 390; SEJL: 1074–1075), plg.: lie. *saũsti*, *saũsta*, *saũso*; *sausė́ti*, *sausė́ja*, *sausė́jo*, la. *sàust*, *sàustu*, *sàusu*; *sàusêt*, *sàusẽju*; *susêt*, *susu*, *susẽju* 'džiūti, sausėti'. Sinchroniškai žiūrint,

99 Esamojo laiko forma galėtų būti intarpinė, t. y. su nepažymėtu šaknies balsio ilgumu, plg. LKŽe Sirvydo forma parašyta *įsūsu*. Konkrečioji ir kategorinė reikšmė suponuoja intarpines resp. *sta* kamieno formas (plg. konkordanciją: [Parſzywieię, Lepra infeſtor] *Iſuſu*).

100 Karlis Miūlenbachas nurodo prie II *sust* 'räudig werden': „prs. und prt. *susu* Lis., Kl., Bers., Arrasch, Gr. – Buschhof, Schwanb., Siuxt, Saikava, dürre, trocken werden U. Nebst slav. *sъxnǫti* 'verdorren, welken' zu *sàuss*" (ME III: 1127). Praes. forma *susu* atrodo neįprastai – denominatyvinių fientyvų vartojamos intarpinės arba *sta* kamieno formos, bet ji gerai derėtų prie priesaginio veiksmažodžio *susêt*, *susu*, *susẽju* 'trocken werden' (ME III: 1125).

101 Dėl s. sl. veiksmažodžio denominatyvinės kilmės abejojama, plačiau žr. Villanueva Svensson 2016, 45–46.

Sirvydo veiksmažodžio pamatinis žodis (kaip rodo lotynų ir lenkų kalbų atitikmenys) gali būti *susas* ‘stiprus niežėjimas; niežintis išbėrimas; niežai’, tačiau šis daiktavardis yra retas, LKŽe tėra keli pavyzdžiai. Nepalyginamai dažnesnis, vartojamas visame lietuvių kalbos plote, būdvardis *saũsas*, galėjęs būti pamatu ne tik veiksmažodžiui *susti*, bet ir daiktavardžiui *sùsas*, ypač 2-ąja reikšme ‘nykimo, džiūvimo liga...’.

Apibendrinimas

Fientyvinio darybos tipo centrą sudaro deadjektyvai (76 procentai), periferiją – desubstantyvai (24 procentai). Didžiausią deadjektyvų dalį, 76 procentus, sudaro ilgosios šaknies veiksmažodžiai. Desubstantyvų didesnę dalį taip pat sudaro ilgosios šaknies veiksmažodžiai. Morfonologinė šaknies struktūra, ypač „sunkios“ šaknys, liudija šio nominacijos būdo naujumą.

Dauguma deadjektyvų yra lietuvių kalbos dariniai. Bendraisiais rytų baltų deadjektyvais galima laikyti 27 procentus fientyvų (lie. *bálti* : la. *balt*, lie. *šlàpti* : la. *slapt*, lie. *plìkti* : la. *plikt*, lie. *vésti* : la. *vêst*, lie. *dỹkti* : la. *dīkt*, lie. *lýgti* : la. *līgt*, lie. *baĩsti* : la. *baist*, lie. *líesti* : la. *liẽst*, lie. *gel̃sti* : la. *dzelst*, lie. *kuřsti* : la. *kùrst*), tik du deadjektyvai skirtini baltų-slavų sluoksniui (lie. *sùsti* : la. *sust* : s. sl. *sъchnǫti*, lie. *miñkšti* : r. *мякнуть*). Desubstantyvų grupėje tėra du bendrieji rytų baltų veiksmažodžiai (lie. *tùkti* : la. *tukt*, lie. *vařgti* : la. *vãrgt*).

Denominatyvų darybai nebūdinga kokybinė šaknies balsių kaita: 90 procentų veiksmažodžių kopijuoja pamatinio žodžio šaknies struktūrą. Archajiškosios balsių kaitos užfiksuoti tik keturi atvejai: *lysti* : *liesas*, *-drugti* : *draugas*, *susti* : *sausas*, *tukti* : *taukai*.

Tiriamųjų denominatyvų semantiką eksplicitiškai, rečiau implicitiškai, lemia pamatinių būdvardžių ir daiktavardžių semantika. Pagal leksiniu motyvatoriumi nusakomas ypatybes / objektus nustatyti septyni denominatyvinių veiksmažodžių motyvacijos modeliai – koloratyvusis, morfologinis, fiziomorfologinis, psichomorfologinis, posesinių-socialinių santykių, saporinis, terminis. Gausiausias yra fiziomorfologinis motyvacijos modelis (42 procentai). Šio motyvacijos modelio fientyvų leksiniai motyvatoriai būdvardžiai ir daiktavardžiai eksplicitiškai apibūdina septynias žmogui ar gyvūnui būdingas ypatybes – laibumą / storumą, plaukuotumą / plikumą, šašuotumą-kūno paviršiaus nelygumą, sveikumą / negalią. Antras pagal gausumą yra

morfologinis motyvacijos modelis (20 procentų), kurio leksiniai motyvatoriai apibūdina superficinius ir interninius negyvų objektų požymius ar negyvus objektus. Koloratyvusis motyvacijos modelis sudaro 18 procentų. Eksplicitinių leksinių motyvatorių inventorių sudaro būdvardžiai, kurie perteikia bazinių spalvų, atspalvių ir žibėjimo sąvokas. Psichomorfologinio motyvacijos modelio veiksmažodžių, kurių leksiniai motyvatoriai apibūdina psichines-emocines žmogaus ypatybes, senuosiuose raštuose paliudyta nedaug, jie sudaro vos 1 procentą. Tačiau šį motyvacijos modelį implicitiškai papildo kitų MM perkeltinės reikšmės veiksmažodžiai. Posesinių-socialinių santykių motyvacijos modelį, eksplikuojantį turėjimo / neturėjimo, tarpusavio santykius, egzistenciją, sudaro 19 procentų denominatyvų. Jų leksiniai motyvatoriai yra įvairūs, nesudaro kokios nors vieningos grupės. Saporiniam ir terminiam motyvacijos modeliui, kurių leksiniai motyvatoriai nusako skonį ir temperatūrą, priklauso tik du veiksmažodžiai. Motyvacijos modelių ribos yra difuziškos: implicitiškai motyvuojami veiksmažodžiai dažnai pereina į psichomorfologinį MM. Metaforizacijos kryptis yra tipiška – nuo konkretaus prie abstraktaus. Metaforų ištakos sritis paprastai būna fizinė ar fiziologinė, o tikslo sfera – emocinė, psichologinė ar abstrakti.

Denominatyvinių veiksmažodžių pasiskirstymas senuosiuose raštuose netolygus. Daugiausia denominatyvų paliudyta Sirvydo darbuose (40 veiksmažodžių), perpus mažiau užfiksuota Daukšos (17) ir Bretkūno (16) tekstuose, vos 5 pavartoti Mažvydo. Tarmių duomenys ne visai paremia tokią denominatyvų distribuciją, tačiau rodo tą pačią denominatyvinių veiksmažodžių tendenciją – jie būdingesni vidurio ir rytų Lietuvos tarmėms.

IŠVADOS

Lietuvių raštijos pradžioje fiksuojami visi intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių tapsmo procesai. Atsižvelgiant į šių veiksmažodžių formaliąją raišką ir semantiką, santykių su bendrašakniais žodžiais pobūdį, korespondencijas kitose baltų ir indoeuropiečių kalbose, formuluotinos tokios išvados.

1. XVI–XVII a. raštijoje fiksuojama gana daug, 230, šios fleksinės klasės leksemų. Didžiąją jų dalį, 65 procentus, sudaro motyvuotoji leksika. Daugiau nei trečdalio tiriamųjų veiksmažodžių negalima susieti su jokiais lietuvių kalbos bendrašakniais žodžiais, jų kilmė analizuotina tik diachroniškai. Kai kurie iš jų turi formalių atitikmenų kitose indoeuropiečių kalbose, jų grupėse ar paskirose kalbose. Tai galėtų būti kito tyrimo objektas.

2. Tiriamieji veiksmažodžiai yra darybiškai susiję su veiksmažodžiais ir su vardažodžiais.

2.1. Gausiausiai fiksuojama deverbatyvų – per 100 (70 procentų). Daugiau vartojama antikauzatyvų – 66 (apie 60 procentų), mažiau terminatyvų – 38 (apie 40 procentų). Terminatyvų nustatyti du darybiniai modeliai: terminatyviniai vediniai iš a) šakninių *ia* kamieno veiksmažodžių ir b) iš kintamųjų priesagų veiksmažodžių. Abiejų opozicijų semantikos ir formaliosios struktūros reguliarumas leidžia traktuoti opozitų santykius kaip darybinius.

Intarpinių ir *sta* kamieno deverbatyvų daryba yra specifinė: darybos formantu laikytinas kelių žymiklių kompleksas: fleksinės klasės keitimas, šaknies apofonija ir (dažniausiai) prefiksacija.

2.2. Senojoje raštijoje paliudyti 49 denominatyviniai veiksmažodžiai. Denominatyvų darybos tipo centrą sudaro deadjektyvai (37) – jie sudaro 76 procentus, periferiją – desubstantyvai (12), sudarantys 24 procentus. Šie vediniai sudaromi paradigmacijos, neretai ir prefiksacijos būdu.

3. Formalioji atskirų darybos tipų raiška yra nevienalytė.

3.1. Opozicijos *causativa* / *anticausativa* nariams būdinga šaknies balsių kaita: pamatiniai *ia* kamieno veiksmažodžiai turi pagrindinio laipsnio šaknį, o intarpiniai ir *sta* kamieno vediniai – nykstamojo (caus. *krẽsti* / anticaus. *krìsti*, caus. *veřsti* / anticaus. *viřsti*).

3.2. Opozicijos *durativa* / *terminativa* pirmasis modelis tiksliai atliepia opozicijos *causativa* / *anticaustiva* formaliąją raišką – pamatiniai *ia* kamieno veiksmažodžiai turi

pagrindinio laipsnio šaknį, o intarpiniai ir *sta* kamieno vediniai – nykstamojo (dur. *šaũkti* / term. *sušùkti* = caus. *raũkti* / anticaus. *rùkti*, dur. *verkti* / term. *pravirkti* = caus. *veřsti* / anticaus. *viřsti*). Antrojo, triskart gausesnio, modelio vediniai atitinka formaliuosius ir semantinius terminatyvų parametrus, bet darybos pamatas yra kito struktūrinio tipo leksemos – tai kintamųjų priesagų veiksmažodžiai, ir balsių kaita šiai darybinei opozicijai nebūdinga (dur. *liūdéti* / term. *nuliũsti*, dur. *mokéti* / term. *išmókti*). Šie požymiai rodo, kad antrasis modelis yra inovacinis. Ypač tai pasakytina apie gausius „sunkių šaknų“ veiksmažodžius (dur. *kalbéti* / anticaus. *prakalbti*).

3.3. Denominatyvų darybai šaknies balsių kaita taip pat nebūdinga: 90 procentų veiksmažodžių kopijuoja pamatinio žodžio šaknies struktūrą. Archajiškosios balsių kaitos užfiksuoti tik keturi atvejai: *líesas* : *lýsti*, *draũgas* : °-*drugti*, *saũsas* : *sùsti*, *taukaĩ* : *tùkti*.

4. Intarpinių resp. *sta* kamieno veiksmažodžių neprezentinių formų ir priešdėlinių veiksmažodžių gausa liudija šios fleksinės klasės specifiką akcionalumo požiūriu: prefiksinė perfektyvacija buvo svarbi pirmojo darybos tipo – antikauzatyvų – kategorinės semantikos raidai. Šioje opozicijoje „subrendo“ homogeniška intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių klasė su sãvita semantika, eksplikuojančia procesą ar įvykį. Šis morfologinis-semantinis modelis buvo pritaikytas naujai opozicijai *durativa* / *terminativa*, diferencijuojamai nebe kauzatyvumo, o teliškumo. Susiformavusi prototipinė akcionalinė proceso ir įvykio reikšmė puikiai atliepė fientyvinę denominatyvinio modelio semantiką – ‘tapti tokiu ar tuo, patirti tai, kas pasakyta pamatiniu vardažodžiu’.

Terminatyvai priešdėlinių leksemų ir neprezentinių lyčių vartosena gerokai lenkia antikauzatyvus ir denominatyvus: neprezentinės terminatyvų formos sudaro 94–100 procentų, sistemiškai vartojami priešdėliniai veiksmažodžiai siekia net 99–100 procentų senuosiuose raštuose užfiksuotų leksemų. Antikauzatyvų ir denominatyvų vienų ar kitų formų preferencijai įtakos turi priklausymas proceso akcionalinei klasei ir konkrečių veiksmažodžių inherentinė reikšmė, todėl fiksuojama kiek daugiau prezentinių formų ir nepriešdėlinių veiksmažodžių: antikauzatyvų ir denominatyvų neprezentinės formos sudaro 50–70 procentų, o priešdėlinės leksemos – 60–88 procentus.

Senųjų raštų intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai (su retomis išimtimis) priklauso proceso ir įvykio akcionalinėms klasėms. Predikatinių situacijų dinamika iš visų trijų darybos tipų išsiskiria terminatyvai, ypač priešdėliniai, diferencijuojantys predikatus trukmės požiūriu (inchoatyvai, kompletyvai, limitatyvai, punktyvai).

Erdviniai ir deiktiniai veiksmažodžių priešdėliai tokiuose veiksmažodžių vediniuose dažnai būna desemantizuoti, netekę pirminės veiksmo orientacijos reikšmės, – tapę įvairių ribinių predikatinių situacijų rodikliais. Antikauzatyvai ir denominatyvai dažniausiai reiškia procesus, todėl predikatinės situacijos neimplikuoja proceso pabaigos.

5. Leksinės semantikos požiūriu trijų darybos tipų vediniai pasižymi savitais bruožais.

5.1. Prototipinė antikauzatyvų reikšmė – struktūros kitimas, arba perstrukcija, pavyzdžiui: *plýšti* 'skilti į dalis, driksti, trūkti, sprogti', *trū́kti* 'atsiskirti, atsidalyti, pertrūkti į dvi ar daugiau dalių', *viřsti* 'svirti, linkti į kurią nors pusę; darytis kokiam, tapti kuo' ir pan. Kitų semantinių grupių – judėjimo, psichinių-emocinių, fiziologinių ir cheminių procesų veiksmažodžių – esama labai nedaug. Tačiau nemenką veiksmažodžių dalį sudaro opozicijos, kurių nariai priklauso skirtingoms semantinėms grupėms: kauzatyvai dažniausiai priklauso perstrukcijos SG, reiškia mechaninį struktūros keitimą (ardymą, pjovimą, griovimą ir pan.), o antikauzatyvai įgyja metaforinių reikšmių, priskiriančių juos kitoms – psichinių-emocinių ar fiziologinių procesų SG, pavyzdžiui: *-krỹpti* prk. 'pagesti; išklysti iš tiesos kelio' (plg. *kreĩpti* 'sukti (į šalį); šalinti, tolinti, atgręžti'), *-mìšti* prk. 'sutrikti' (plg. *miẽšti* 'daryti mišinį, maišyti; drumsti'), *pỹkti* 'jausti pyktį; prk. versti vemti, būti bloga, šleikštu' (plg. *peĩkti* 'kapoti, kirsti'), *-rìkti* 'klaidą padaryti, suklysti' (plg. *riẽkti* 'pjauti nuo kepalo duonos ar pyrago riekę').

5.2. Terminatyvams priklauso psichinių-emocinių procesų / įvykių, garsų, percepcijos, fiziologinių procesų, socialinių-posesinių santykių SG veiksmažodžiai. Tai lėmė specifines terminatyvų semantikos ir morfosintaktikos ypatybes: šie veiksmažodžiai yra agentyviniai, veikėjas dažniausiai yra žmogus. Paprastai subjektas veiksmo nekontroliuoja, jis tik patiria tam tikrą būsenos pokytį, taigi yra percipientas arba eksperientas, išskyrus garsų (daugiausia kalbėjimo) veiksmažodžius, kurių atliekamas veiksmas dažniau intencionalus, nukreiptas į objektą, tačiau, kaip ir kitų SG subjektai, jie objekto nepaveikia. Dauguma šių deduratyvų yra intranzityviniai, o kelių tranzityvinių veiksmažodžių tranzityvumas neatitinka prototipinių savybių. Kitą grupę sudaro neagentyviniai odoracijos, šviesos pokyčių, gamtos procesų, judėjimo SG terminatyvai, kurių subjektas yra nevalingas, neaktyvus, nes žymi negyvus daiktus, reiškinius. Todėl šie veiksmažodžiai yra intranzityviniai, jų subjektas esti patientas.

5.3. Denominatyvų semantika yra lemiama pamatinių būdvardžių ir daiktavardžių semantikos. Pagal leksiniu motyvatoriumi nusakomas ypatybes / objektus nustatyti

septyni denominatyvinių veiksmažodžių motyvacijos modeliai: koloratyvusis, morfologinis, fiziomorfologinis, psichomorfologinis, posesinių-socialinių santykių, saporinis, terminis. Visi denominatyvai (išskyrius *žūti* 'žvejoti') yra intranzityviniai, neagentyviniai, subjektas esti nevalingas, paprastai patientas. Semantinės predikatinės denominatyvais reiškiamos situacijos ir leksinė semantika yra artima antikauzatyvų charakteristikai.

6. Morfosintaktikos požiūriu trijų darybos tipų aktantinė kompozicija nevienoda. Opozicijos *causativa* / *anticausativa* narių argumentų struktūra skirtinga – antikauzatyvams būdinga mažinamoji aktantinė derivacija: kauzatyvinės situacijos agentas yra pašalinamas. Antikauzatyvų argumentų struktūra būdinga ir denominatyvams. Koreliacijos *durativa* / *terminativa* opozitai aktantinės kompozicijos požiūriu nediferencijuojami: paprastai abu poros nariai būna tranzityviniai arba intranzityviniai, dažnai agentyviniai.

7. Lietuvių raštijos pradžioje visi trys intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių darybos tipai jau buvo susiformavę. Tokie modeliai fiksuojami visame lietuvių kalbos plote, tačiau dabartinėje kalboje tokia daryba nebeproduktyvi – keičiama priesaginiais ir / ar sangrąžiniais veiksmažodžiais.

Chronologijos požiūriu skirtini keli intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių darybos sluoksniai.

7.1. Seniausiu darybos tipu laikytinas opozicijos *causativa* / *anticausativa* susidarymas. Šioje opozicijoje susiformavo gausi lietuvių kalbos intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių fleksinė klasė su prototipine akcionaline reikšme, žyminčia antikauzatyvinį procesą ar įvykį. Daugiau nei 50 procentų senuosiuose raštuose užfiksuotų opozicijų atitikmenų esama ir latvių kalboje. Tai leidžia teigti, kad opozicijos *causativa* / *anticausativa* formavimasis skirtinas rytų baltų epochai (prūsų kalbos duomenų trūksta). Atitinkamos, kad ir ne tokios gausios, korespondencijos slavų ir germanų kalbose leidžia priskirti antikauzatyvų darybą šiaurės indoeuropiečių kalbų arealui.

7.2. Morfosemantinės opozicijos *durativa* / *terminativa* ištakos siekia šiaurės indoeuropiečių kalbų bendrystę, tačiau ypač produktyvus šis modelis tapo lietuvių kalboje, – kitose baltų, slavų ir germanų kalbose ekvivalentiškų porų fiksuojama palyginti nedaug. Be to, slavų ir germanų kalbų atitinkamos koreliacijos galėjo susiformuoti ir atskirose šių kalbų grupėse ar kalbose, įsigalėjus terminatyvinei nazalinių veiksmažodžių reikšmei.

7.3. XVI–XVII a. lietuvių raštuose dominuoja lietuviškojo sluoksnio denominatyvai. Bendraisiais rytų baltų deadjektyvais galima laikyti 27 procentus fientyvų, tik du deadjektyvai skirtini baltų-slavų sluoksniui (*sùsti* : la. *sust* : s. sl. *sъchnǫti*, lie. *miñkšti* : r. *мякнуть*). Rytų baltų desubstantyvams skirtini pora veiksmažodžių (*tùkti* : la. *tukt* ir *tûkt*, lie. *vaȓgti* : la. *vãrgt*). Senojoje raštijoje paliudytų denominatyvų atitikmenų germanų kalbose neužfiksuota, tačiau nazalinių veiksmažodžių daryba iš būdvardžių yra fiksuojama.

8. Formuojantis lietuvių kalbos intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių darybai, visi kalbinės evoliucijos faktoriai buvo svarbūs: indoeuropiečių prokalbės paveldas (terminatyvinė infiksinių veiksmažodžių reikšmė), kalbų kontaktai (baltų, slavų, germanų arealas) ir nepriklausoma paskirų kalbų istorija, lemiama tipologinių tendencijų, realizuojančių universalias predikatines situacijas.

MOTIVATED INFIXED AND *sta*-STEM VERBS ATTESTED IN THE 16th–17th C. LITHUANIAN

SUMMARY

The study presents analysis of infixed and *sta*-stem verbs attested in the Lithuanian writings of the 16th–17th centuries representing the prevailing varieties of this period: the Prussian variety (Martynas Mažvydas, Jonas Bretkūnas' writings and the *Wolfenbüttel Postilla*), the central variety (Mikalojus Daukša, *Knyga nobažnystės*), and the eastern variety (Konstantinas Sirvydas).

The aim of the present research is to investigate the nomination system of the infixed and *sta*-stem verbs from syncronic and diachronic point of view as attested in the earliest Lithuanian scripts.

In total, 230 infixed and *sta*-stem verbs have been found in the analyzed texts. The largest number of the verbs in question – 176 in total – were recorded by Sirvydas, 137 verbs were registered in Daukša's works, Bretkūnas attested 126 verbs, 90 verbs have been found in *Knyga nobažnystės*. Considerably smaller number of verbs, 53 in total, were attested by Mažvydas, while the *Wolfenbüttel Postilla* contains only 42 verbs in question. Since the dictionaries compiled by Sirvydas were not restricted by the rigid nature of religious discourse, the verbs attested in these sources stand out in terms of lexical diversity: the scope of meanings of these verbs vary from spiritual, moral and perceptive aspects to various physical and physiological phenomena.

The research has shown that the major part (65%) of the infixed and *sta*-stem verbs attested in the analyzed texts represent motivated lexis. The verbs in question stand for different types of word formation: the largest bulk of all derived verbs, approximately 70%, is comprised of deverbatives (derivatives from verbs), whereas denominatives (verbs derived from adjectives and nouns) constitute 30%. In terms of derivational meaning, three different word-formation categories prevail: anticausatives, terminatives and fientives. Treating the infixed and *sta*-stem verbs as derivatives from shared-root suffixal verbs and *ia*-stem verbs several issues emerge. First of all, what is to be treated as a word-formation formant? Which path of derivation is to be presupposed?

The formation of denominative infixed and *sta*-stem verbs is more transparent than that of deverbatives. The meaning of many denominatives can be specified by

derivational paraphrases, as is the case with *sénti* 'to get old' and *šàšti* 'to grow scabby', which presuppose the following derivational path: noun / adjective → verb. In this respect, a word–formation formant is the ending. There are cases, however, when the derivational pattern remains opaque, making twofold treatment possible, e. g. Lith. *lõbti* (*lóbti*) 'to get rich, be successful' : *lõbis* 'treasure, property'. In such cases additional criteria are to be considered: frequency of lexemes, quantitative criterion, formation capacity of members of opposition, analogy, that is to say, semantically equivalent pairs exhibiting formally expressed derivational pattern, as in derivational oppositions *mìnkštas* 'soft' : *miñkšti* 'to soften gradually', *saũsas* 'dry' : *sùsti*, *sẽnas* 'old' : *sénti* 'to get old' the derivational path is affirmed by oppositions *mìnkštas* 'soft' → *minkštéti* 'to soften', *saũsas* 'dry' → *sausėti* 'to get dry', *sẽnas* 'old' → *senéti* 'to get old'. In cases of uncertainty, the guidance is drawn from diachrony – the correspondences of verbs and adjectives or nouns are sought in other languages to support derivational pattern *noun / adjective → verb*.

However, the status of the infixed and *sta*-stem verbs as deverbatives is not easy to substantiate. These verbs commonly differ from *ia*-stem verbs in terms of root apophony, what is more, the relation of vocalism is relevant to common regularities of derivational vowel alternation: *ei* → *i*, *au* → *u*, *eR* → *iR*, etc. Anticausatives and terminatives fall within a specific inflectional class, so the infix and *sta*-formation could be at least partially treated as a morphological formant / marker. Therefore, the change of inflectional class and root apophony as well as anticausative or terminative meaning are to be considered as indicators of derivation, as unusual and atypical as it may seem, which allow treating the infixed and *sta*-stem verbs as derivatives. Higher productivity of *ia*-stem verbs, derivational character of denominatives and diachronic analysis could be taken as subsidiary criteria.

The research has revealed that at the time of emergence of the earliest Lithuanian writings all processes of infixed and *sta*-stem verbs formation had been established. Having investigated their formal expression and semantic character as well as their links to common-root words and correspondences in other Baltic and Indo-European languages, the following conclusions can be drawn.

1. In the old texts dating back to the 16th–17th centuries, relatively big amount of lexemes (230 lexemes in total) attributable to this inflectional class were attested. The majority of them, 65%, exhibit motivated lexis. More than one third of them

cannot be linked to any other Lithuanian cognates, their origin is but to be analyzed only diachronically. Some of them share formal correspondences with verbs from other Indo-European languages, their groups or separate languages. That could be the object of another research.

2. In terms of word-formation, the analyzed verbs are linked to verbs and nouns or adjectives.

2.1. The major part of verbs is represented by deverbatives, consisting of over 100 verbs (comprising 70%). Of them, anticausatives comprise a substantial share – 66 (ca. 70%), terminatives constituting a smaller group – 38 verbs (ca. 40%). Two derivational models of terminatives have been detected: terminative derivatives from a) primary *ia*-stem verbs and b) verbs containing non-regular suffixes (also known as verbs of a mixed type). The regularity of semantics and formal structure in both oppositions allows treating the links of opposites as derivational.

Word formation of the infixed and *sta*-stem deverbatives is specific, as the word-formation formant encompasses several markers: the change in inflectional class, root apophony and – most commonly – prefixation.

2.2. In the earliest texts, 49 denominative verbs have been found. The centre of derivational type of denominative verbs is comprised of deadjectives (37 in total) constituting 76%, while desubstantives (12 in total, comprising 24%) stand in the periphery. These derivatives are formed by means of paradigmation, frequently by prefixation as well.

3. The formal expression of these derivational types is rather diverse.

3.1. The members of opposition *causativa* / *anticausativa* display the vowel alternation in the root: the base *ia*-stem verbs have full grade roots, while the derived infixed and *sta*-stem verbs share zero grade roots (caus. *krẽsti* 'to shake, jolt' / anticaus. *krìsti* 'to fall down', caus. *veřsti* 'to throw down' / anticaus. *viřsti* 'to fall over').

3.2. The first model of opposition *durativa* / *terminativa* compares to the formal expression of opposition *causativa* / *anticaustiva* – the base *ia*-stem verbs contain the full grade root, while the infixed and *sta*-stem derivatives share zero grade root (dur. *šaũkti* 'to scream' / term. *sušùkti* 'to cry out' = caus. *raũkti* 'to wrinkle' / anticaus. *rùkti* 'to shrivel, shrink', dur. *verkti* 'to cry'/ term. *pravirkti* 'to start crying' = caus. *veřsti* 'to throw down' / anticaus. *viřsti* 'to fall over'). The derivatives of another, much more extensive, model are characterized by formal and semantic parameters that are

common to terminatives. However, the base for derivation is the lexemes of another structural type – the verbs with non-regular suffixes – thus vowel alternation is not characteristic to this derivational opposition (dur. *liūdéti* 'to feel sad' / term. *nuliũsti* 'to sadden', dur. *mokéti* 'to know how to do something' / term. *išmókti* 'to learn'). These indications presuppose that the latter model is innovative. This is particularly true in case of numerous verbs containing "complex roots" (dur. *kalbéti* 'to speak; talk' / anticaus. *prakalĩbti* 'to start talking').

3.3. The vowel alternation does not preside in the formation of denominatives either: 90 percent of verbs duplicate the structure of the root of the base word. Only four verbs exhibiting archaic vowel alternation have been found: *lýsti* 'to become slim' : *líesas* 'slim', *°-drugti* 'to communicate, to become friends with someone' : *draũgas* 'a friend', *sùsti* 'to become dry; to have itchy skin; to languish, perish' : *saũsas* 'dry', *tùkti* 'to put on weight' : *taukaĩ* 'fat'.

4. The abundance of non-present forms and preference for prefixed infixal resp. *sta*-stem verbs highlights the specific nature of this inflectional class in terms of actionality: perfectivization produced by means of prefixation played a special role for the development of categorical semantics of the first derivational type (anticausatives). In this opposition, a homogeneous class of the infixed and *sta*-stem verbs having distinct semantics – they usually denote a process or achievement – has "matured". This morpho-semantic model was adapted to a new opposition *durativa* / *terminativa* characterized by telicity. The established prototypical aspectual meaning of process and achievement corresponded to the fientive semantics of denominative model – "to become or to acquire / experience something which is denoted by the base word".

In terms of preference for prefixed lexemes and non-present forms, terminative verbs outnumber the anticausatives and denominatives by far: non-present forms of terminatives comprise 94–100%, systemically used prefixed verbs constitute as much as 99–100% of all lexemes attested in the old texts. The preference for particular forms of anticausative and denominative verbs results from aspectual character (indicating process) and inherent meaning of particular verbs, thus present-tense forms and verbs lacking prefixes slightly prevail: the non-present forms of anticausatives and denominatives comprise 50–70%, prefixed forms constitute 60–88%.

The infixed and *sta*-stem verbs recorded in the old writings fall within aspectual classes of process and achievement (with but very few exceptions). Terminatives stand

out from all three derivational types because of dynamics of predicative situations, that is particularly the case with prefixed verbs which tend to differentiate the predicates in terms of duration (inchoatives, completives, limitatives, punctives). The spatial and deictic prefixes in such verbal derivatives are frequently "desemanticized" – having lost the primary meaning of orientation of the action and acquired the function of markers of various bounded predicative situations instead. As anticausatives and denominatives usually denote processes, the predicative situations do not imply the terminative point of the process.

5. In terms of lexical semantics, all three derivational types are characterised by specific meanings.

5.1. The prototypical meaning of anticausatives is the structural change, or perstruction, as in *plýšti* 'to tear, split, crack', *trū́kti* 'to break, come apart, to be broken', *viřsti* 'to bend, fall, overturn; to turn into, change into', etc. There are very few verbs that are to be ascribed to other semantic groups – those of movement, physical-emotional, physiological and chemical processes. However, a substantial part of verbs comprise oppositions the members of which stand for different semantic groups: causatives typically denote structural changes caused by mechanical means (demolition, cutting, destruction, etc.), while anticausatives tend to acquire metaphorical meanings which allow attributing them to other semantic groups, such as mental-emotional SG or SG of physiological processes, compare: *krỹpti* fig. 'to get spoiled; to become depraved' (cf. *kreĩpti* 'to direct at, turn to, take away, remove'), *-mìšti* fig. 'to get confused' (cf. *miẽšti* 'to mix or blend; to stir; to disturb'), *pỹkti* 'to feel angry; fig. to sicken, nauseate' (cf. *peĩkti* 'to hew, hack; to chop), *-rìkti* 'to make a mistake, to err' (cf. *riẽkti* 'to slice bread or cake').

5.2. Terminatives are verbs that typically represent semantic groups of mental-emotional processes, sounds, perception, physiological processes and social-possessive relationship. Thus terminative verbs have acquired specific semantic as well as morphosyntactic properties: they are commonly accompanied by an animate subject. Their subject is usually out of control, experiencing some change in state, thus performing a role of percipient or patient, with the exception of verbs denoting sounds (usually emitted by speaking) – the action denoted by such verbs is usually intentional, directed towards the object, however, as is the case with subjects of other semantic groups, does not affect the object. The majority of these dedurative verbs

are intransitive, and a few verbs that are formally transitive do not exhibit prototypical properties of transitivity. The other group is comprised of non-agentive terminative verbs indicating odouration, changes of light, natural processes or movement. Their subject could be defined as non-volitional and lacking activity, as these verbs tend to signify inanimate objects or natural phenomena. Therefore, such verbs are intransitive and their subject slot is usually filled by the role of a patient.

5.3. The semantics of denominative verbs is preditermined by the meaning of base adjectives and nouns. In accordance with the properties / objects denoted by the lexical motivator, seven models of motivation for denominative verbs have been distinguished: colourative, morphological, physio-morphological, psycho-morphological, the model of possession and social relationship, gustatory, and thermal one. All denominatives (except for the verb *žūti* 'to fish') are intransitive, lacking the agent, the subject being involuntary, usually fulfilling a role of the patient. The semantic predicative situations expressed by denominative verbs and the lexical semantics they carry are comparable to those of anticausatives.

6. With regard to morphosyntax, the argument structure of the three derivational types is not uniform. The valence pattern of members comprising opposition *causativa* / *anticausativa* tends to vary: anticausatives exhibit valence-decreasing derivation, in which the agent of causative situation is removed. The argument structure of anticausatives is comparable to that of denominatives. The opposites of the correlation *durativa* / *terminativa* are not differentiated in terms of valence pattern: generally, both pair members are transitive or intransitive, commonly containing the agent in the subject slot.

7. By the time of emergence of the earliest Lithuanian texts, all three derivational types of the infixed and *sta*-stem verbs had already been established. Though these models can be found in the whole area of the Lithuanian language and in contemporary Lithuanian, such derivation is no longer productive in the current language, as it has been overtaken by suffixed and / or reflexive verbs. Chronologically, several derivational layers of the infixal and *sta*-stem verbs are to be distinguished.

7.1. The earliest derivational type is the formation of opposition *causativa* / *anticausativa*. In this opposition, a large inflectional class of the infixed and *sta*-stem verbs with prototypical aspectual meaning of anticausative process or event was formed. More than 50 percent of oppositions attested in the old texts have correspondences

in the Latvian language, too. It suggests that the formation of opposition *causativa / anticausativa* is to be ascribed to the Eastern Baltic era (the data of the Prussian language is too scarce). Correspondences in Slavic and Germanic languages, though less abundant, allow ascribing the formation of anticausatives to the area of Northern Indo–Europeans.

7.2. Though traces of morphosemantic opposition *durativa / terminativa* are found in Northern Indo-European languages, this model has become particularly productive in the Lithuanian language, while in other Baltic, Slavic and Germanic languages the equivalent pairs are comparatively scarce. What is more, the corresponding correlations found in Slavic and Germanic could have been formed in separate language groups or languages when the terminative meaning of nasal verbs became firmly established.

7.3. In the old scripts of the 16th–17th centuries denominatives having originated in the Lithuanian stratum prevail. 27% of fientives are to be considered as deadjectives shared by the Eastern Baltics, only 2 deadjectives are remnants of the Balto-Slavic layer (*sùsti* "to grow scabby; wither" : Latvian *sust* : Old Slavic *sъchnǫti*, Lituanian *miñkšti* "to become soft" : Russian *мякнуть*). Two verbs are to be attributed to desubstantives of Eastern Baltic (*tùkti* "to grow fat; put on weight" : Latvian *tukt* and *tûkt*, Lithuanian *vaĩgti* "to live in poverty; take pains" : Latvian *vãrgt*). No denominatives in the old scripts of Lithuanian have correspondences in Germanic languages, though the formation of nasal verbs from adjectives is attested.

8. At the time of formation of Lithuanian infixed and *sta*-stem verbs, all factors of linguistic evolution played a significant role, including the heritage of proto-Indo-European (terminative meaning of infixed verbs), language contacts (Baltic, Slavic, Germanic area) as well as independent history of separate languages, grounded by typological tendencies realising universal predicative situations.

ŠALTINIAI

ALEW – *Altlitauisches etymologisches Wörterbuch* 2015, Unter Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvyra-Julija Bukevičiūtė und Christiane Schiller bearbeitet von Rainer Fecht, Anna Helene Feulner, Eugen Hill und Dagmar S. Wodtko. Bd. I: A-M, Bd. II: N-Ž, Bd. III: Verzeichnisse und Indices, Hamburg: Baar.

BB – BIBLIA tatai eſti Wiſsas Schwentas Raſchtas, Lietuwiſchkai pergulditas per Janą Bretkuną Lietuwos pleboną Karaliaczіuie 1590 (naudotasi e. tekstų variantais ir konkordancijomis[102]).

BG – Gieſmes Duchaunas / iſch Wokiſchka ing Lietu=wiſchka ließuwi / per ne=kurius Plebonus Her=cegiſtes Pruſu / per=gulditas. Iſſpauſtas Karaliaucзu=ie / per Iurgi Oſterbergera 1589 (naudotasi e. teksto variantu ir konkordancijomis[103]).

102 *Patarlių knyga* (Pat), 1585 (perrašą rengė Birutė Triškaitė; konkordancijas rengė Birutė Triškaitė, Vytautas Zinkevičius, 2018; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=71); *Mokytojo knyga* (Mok), 1586 (perrašą rengė Birutė Triškaitė; konkordancijas rengė Birutė Triškaitė, Vytautas Zinkevičius, 2018; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=70); *Antra metraščių* (*kronikų*) *knyga* (2 Met), 1590 (perrašą rengė Birutė Triškaitė, Veronika Adamonytė, Ernesta Kazakėnaitė; konkordancijas rengė Birutė Triškaitė, Veronika Adamonytė, Ernesta Kazakėnaitė, Vytautas Zinkevičius, 2018; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=64); *Danieliaus knyga* (Dan), 1590 (perrašą rengė Ona Aleknavičienė, Nijolė Čepienė, Veronika Adamonytė; konkordancijas rengė Ona Aleknavičienė, Nijolė Čepienė, Veronika Adamonytė, Vytautas Zinkevičius, 2018; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=65); *Esteros knyga* (Est), 1590 (tekstą rengė Birutė Triškaitė; konkordancijas rengė Birutė Triškaitė, Mindaugas Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, 2020; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=89); *Ezechielio knyga* (Ez), 1590 (perrašą rengė Ona Aleknavičienė, Nijolė Čepienė, Veronika Adamonytė, Ernesta Kazakėnaitė; konkordancijas rengė Ona Aleknavičienė, Nijolė Čepienė, Veronika Adamonytė, Ernesta Kazakėnaitė, Vytautas Zinkevičius, 2018; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=66); *Giesmių giesmės knyga* (Gg), 1590 (perrašą rengė Birutė Triškaitė, Vaida Jankūnaitė; konkordancijas rengė Birutė Triškaitė, Vaida Jankūnaitė, Vytautas Zinkevičius, 2018; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=62); *Izaijo knyga* (Iz), 1590 (perrašą rengė Ona Aleknavičienė, Veronika Adamonytė; konkordancijas rengė Ona Aleknavičienė, Veronika Adamonytė, Vytautas Zinkevičius, 2018; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=67); *Jeremijo knyga* (Jer), 1590 (perrašą rengė Ona Aleknavičienė, Ernesta Kazakėnaitė; konkordancijas rengė Ona Aleknavičienė, Ernesta Kazakėnaitė, Vytautas Zinkevičius, 2018; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=68); *Jobo knyga* (Job), 1590 (perrašą rengė Birutė Triškaitė; konkordancijas rengė Birutė Triškaitė, Vytautas Zinkevičius, 2018; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=69); *Pirma metraščių* (*kronikų*) *knyga* (1 Met), 1590 (perrašą rengė Birutė Triškaitė, Veronika Adamonytė, Ernesta Kazakėnaitė; konkordancijas rengė Birutė Triškaitė, Veronika Adamonytė, Ernesta Kazakėnaitė, Vytautas Zinkevičius, 2018; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=63); *Raudų knyga* (Rd), 1590 (perrašą rengė Ona Aleknavičienė; konkordancijas rengė Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, 2018; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=72).

103 Jonas Bretkūnas. *Giesmės Duchaunos*, 1589 (tekstą rengė dr. Ona Aleknavičienė, Ineta Krampaitė; konkordancijas rengė dr. Ona Aleknavičienė, 2002; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=12).

BKa – Kancionalas nekuru Gieſmiu / Ba=ßniczioie Diewa / ant di=dziun Schwenczіun ſænu budu giedamuiu. Iſſpauſtas Karaliaucзuie / per Gurgi Oſterbergera 1589 (naudotasi e. teksto variantu ir konkordancijomis[104]).

BKo – KOLLECTAS Alba Paſpalitas Maldas / pra=ſtaſů Nedeliaſu ir didзoſu Schwen=teſu / per wiſſus mætus Hercegi=ſteie Pruſu giedamas / iſch Wokiſchko ließuwio / ing Lietuwiſchka pergulditas / Per Iana Bretkuna. M. D. LXXXIX (naudotasi e. teksto variantu ir konkordancijomis[105]).

BP I – POSTILLA Tatai eſti Trumpas ir Praſtas Iſchguldimas Euangeliu / ſakamuiu Baſзniczoie Krikſchczioniſchkoie / nůg Aduento ik Wżliku. Per Iana Bretkuna Lietuwos Plebona Karaliaucзiuie Pruſłſu. Iſſpaude Karaliaucзiuie Iurgis Oſterbergeras. Mæta Pono 1591.

BP II – POSTILLA Tatai eſti Trumpas ir Praſtas Iſchguldimas Euangeliu / ſakamuiu Baſзniczoie Krikſchczioniſchkoie / nůg Wæliku ik Aduento. Per Iana Bretkuna, Lietuwos Plebona Karaliaucзiuie Pruſůſu. Iſſpaude Karaliaucзiuie Iurgis Oſterbergeras. Mæta Pono 1591 1591[106].

DK – KATHECHISMAS ARBA MOKSLAS KIEKWIENAM KRIKSZCZIONI PRIWALVS. PARASZITAS PER D. IAKVBA LEDESMA Theologa Societatis IESV. Iзgulditas iз Lięзuwio Lankißko ing Lietuwißka per Kuniga Mikałoiu Daugßa Kánonika Зemaiczіu. Iзſpáuſtas Wilniuie Metůſę vзgimímo Wießpaties 1595{.} (naudotasi e. teksto variantu ir konkordancijomis[107]).

DP – Poſtilla CATHOLICKA. Tái eſt: Iзguldimas Ewangeliu kiekwienos Nedelos ir ßwętes per wiſſús metús. Per Kúnigą MIKALOIV DAVKSZ{A} Kanonîką Médnikų / iз łękißko pergûldita. Su walá ir dałâidimu wîreuſiuių.W Wilniui / Drukârnioi Akadêmios SOCIETATIS IESV, A. D. 1599 (naudotasi e. teksto variantu ir konkordancijomis[108]).

---

104 Jonas Bretkūnas. *Kancionalas*, 1589 (tekstą rengė dr. Ona Aleknavičienė, Ineta Krampaitė; konkordancijas rengė dr. Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, 2002; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=13).

105 Jonas Bretkūnas. *Kolektos*, 1589 (tekstą rengė dr. Ona Aleknavičienė, Ineta Krampaitė; konkordancijas rengė dr. Ona Aleknavičienė, 2002; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=14).

106 Naudotasi Aleknavičienė Ona, red., 2005: *Jono Bretkūno POSTILĖ*: studija, faksimilė ir kompaktinė plokštelė, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

107 Mikalojus Daukša. *Katekizmas*, 1595 (tekstą rengė Mindaugas Šinkūnas; konkordancijas rengė Mindaugas Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, 2006; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=1).

108 Mikalojus Daukša. *Postilė*, 1599 (elektroninis tekstas, rengė Veronika Adamonytė, Milda Lučinskienė, Jūratė Pajėdienė, Mindaugas Šinkūnas, Eglė Žilinskaitė, Ona Aleknavičienė; konkordancijas rengė Veronika Adamonytė, Milda Lučinskienė, Jūratė Pajėdienė, Mindaugas Šinkūnas, Eglė Žilinskaitė, Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, 2006; prieiga internete: http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=2).

EH – Endzelīns Jānis, Hauzenberga Edīte 1934–1946: *Papildinājumi un lābojumi K. Mulenbacha Latviešu valodas vārdnīcai* I–II, Rīga: Kultūras fonds (sēj. 1), APP grāmatu apgāds (sēj. 2).

IEW – Pokorny Julius 1959: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern–München: Francke.

KN – *Knyga nobažnystės krikščioniškos* (1653), faksimilinis leidimas, red. D. Pociūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004 (naudotasi *Knygos nobažnystės* morfologijos duomenų baze[109]).

LED – Smoczyński Wojciech 2018: *Lithuanian Etymological Dictionary*, Berlin: Peter Lang (LED).

LEW – Fraenkel Ernst 1955–1965: *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: Winter; Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht.

LIV – Helmut Rix, Kümmel Martin, Zehnder Thomas, Lipp Reiner & Schirmer Brigitte 2001: *Lexicon der indogermanischen Verben*, 2nd edn., Wiesbaden: Reichert.

DLKG – Ambrazas Vytautas, red., 2006: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, 4 patais. leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

LKG 2 – Ambrazas Vytautas ir kt., red., 1971: *Lietuvių kalbos gramatika* 2, Vilnius: „Mintis".

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20 (1941–2002), red. kolegija G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė, e. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas.

LLV – *Lietuviešu-latviešu vārdnīca*. Prieiga internete: https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?g=2&r=10631062.

LLVV – *Latviešu literārās valodas vārdnīca* 1–8 (1972–1996), atb. red. R. Grabis, Rīga: Zinātne. Prieiga internete: www.tezaurs.lv/llvv.

ME – Mühlenbachs Karlis 1923–1932: *Latviešu valodas vārdnīca* 1–4, rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, Rīga: Izglītības ministerija.

Mž[110] – CATECHISMVSA PRAſty S‹adei, Makſlas ſkaitima raſchta yr gieſmes del krikſchc‹aniſtes bei del berneliu iaunu nauiey ſugulditas KARALIAVCZVI VIII. dena Meneſes Sauſia, Metu vßgimima Diewa. M. D. XLVIII.

109 Jakulytė Dalia, Pakalniškienė Dalia 2018: Senųjų raštų morfologijos duomenų bazės taikymas semantikos tyrimams: veiksmažodžių semantika. – *Baltų kalbų tekstų ir žodžių reikšmės*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

110 Mažvydo veiksmažodžiai rinkti iš Urbas Dominykas 1996: *Martyno Mažvydo raštų žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

FORMA Chrikſtima. Kaip Baßnic‹as Iſtatimæ Hert‹ikiſtes Pruſu / ir kitoſu §emeſu laikoma ira. Drukawot Karalauc‹ui per Iona Daubmana / Metu Chriſtaus M. D. LIX.

GESMES Chrikſc‹oniſkas gedomas baßnic‹oſu per Welikas ir Sekminias ik Aduenta. Iſchſpauſtas Karalauc‹ui / nůg Iona Daubmana Metu Diewa / M. D. LXX.

Geſmes Chrikſc‹oniskas gedomas Baßnic‹oſu per Aduenta ir Kaledas ik Gramnic‹u. Iſch ſpauſtas Karalauc‹ui nůg Iona Daubmana Metu Diewa / M. D. LXVI.

Gieſme S. Ambraßeijaus, bey S. Auguſtina, kurë wadin: Te Deũ laudamus. Su geſmemis ape iſch numiruſiu priekelima Jeſaus Chriſtaus, Jſchgulditas per M. Moſſuida Waitkuna &c. Ant naudos Ragaynes Baßnic‹ey ir kitu etc. [1549].

PARAPHRASIS, permanitina poteraus malda / per Martina Moſwida iſchguldita (tekstas išspausdintas kartu su šaltiniu BG, įdėtas jo pabaigoje).

PEŽ – Mažiulis Vytautas. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1–4, Vilnius: Mokslas (t. 1, 1988), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 2–3, 1993–1996), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 4, 1997). Prieiga internete: http://www.prusistika.flf.vu.lt.

PS 1 – Vasiliauskienė Virginija, Rutkovska Kristina, red., 2015: *Konstantinas Sirvydas. Punktai sakymų nuo Advento iki Gavėnios = Punkty kazań od Adwentu do Postu*, 1629, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

PS 2 – Vasiliauskienė Virginija, Rutkovska Kristina, red., 2015: *Konstantinas Sirvydas. Punktai sakymų Gavėniai = Punkty kazań na Wielki Post*, 1644, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas[111].

SD – *Dictionarium trium linguarum*, 1620 (naudotasi e. teksto variantu ir konkordancijomis[112]).

SD3 – DICTIONARIUM TRIUM LINGVARUM, In vſum Studioſæ Iuventutis, AVCTORE R. P. CONSTANTINO SZYRWID è SOCIETATE JESU Cum Superiorum permiſſu editum. Tertia editio recognita & aucta. VILNÆ, Typis Academicis Societatis IESV. Anno Domini M. DC. XLII (naudotasi žodynu Pakalka Kazys 1979: *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mokslas)[113].

SD4 – *Dictionarium trium linguarum*, 1677 (naudotasi e. teksto variantu ir konkordancijomis[114]).

111 Naudotasi indeksu Morkūnas Kazys 1980: Konstantino Širvydo Punktai sakymų veiksmažodis (indeksas). – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 20, 109–222.

112 Kontantinas Sirvydas. *Dictionarium trium linguarum*, 1620 (tekstą rengė Milda Lučinskienė; konkordancijas rengė Milda Lučinskienė, Vytautas Zinkevičius, 2008; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=20).

113 SD3 kartais įrašomi žodžiai iš kitų žodyno leidimų, jie žymimi, pavyzdžiui, taip: SD 93, I (romėniškas skaitmuo žymi leidimą).

114 Konstantinas Sirvydas. *Dictionarium trium lingvarum*, 1677 (tekstą rengė Mindaugas Šinkūnas; konkordancijas rengė Mindaugas Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, 2012; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=53).

SEJL – Smoczyński Wojciech 2016: *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wydanie drugie, poprawione i znacznie rozszerzone. Na prawach rękopisu.

WP – ISCHGVLDIMAS EVANGELIV PER WISVS METTVS, SVRINKTAS DALIMIS ISCHDAVGIA PASTILLỴ, TAI EST ISCH PASTILLAS NICVLAI HEMINGY ‹←HE=MINGI›, ANTONY CORVINI, IO ANNIS SPANGENBERGI, MARTINI LVTHERI, PHILIPPI MELANTHONIS, IOANNIS BRENTY, ARSATY, SCHOPER, LEONARDI KVLMĀNI IODOCY WILICHI IR ISCH KITTỴ φ (naudotasi e. teksto variantu ir konkordancijomis[115]).

LITERATŪRA

Ambrazas Saulius 2011: *Būdvardžių darybos raida*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Arkadiev Peter 2008: Lietuvių kalbos pirminių veiksmažodžių klasių semantika tipologinių duomenų kontekste. – *Acta Linguistica Lithuanica* 59, 1–27.

Arkadiev Peter 2011: Aspect and actionality in Lithuanian on a typological background. – *Langues baltiques, langues slaves*, eds. D. Petit, C. le Feuvre, H. Menantaud, Paris: Éditions CNRS, 57–86.

Arkadiev Peter 2013: From transitivity to aspect: the causative-inchoative alternation and its extensions in Lithuanian. – *Baltic Linguistics* 4, 39–77.

Arkadiev Peter, Pakerys Jurgis 2015: Lithuanian morphological causatives. A corpus-based study, eds. Axel Holvoet, Nicole Nau. – *Voice and Argument Structure in Baltic*, John Benjamins Publishing Company, 39–97.

Arumaa Peeter 1957: Von der Eigenart des Ablauts und der Diathese im Baltischen. – *Zeitschrift für Slavische Philologie* 26, 118–149.

Balčiūnienė Asta 2007: *Kupiškėnų tarmės intarpiniai ir sta kamieno veiksmažodžiai*: humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Balčiūnienė Asta 2014: *Kupiškėnų patarmės intarpiniai ir sta kamieno veiksmažodžiai*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Breu Walter 2007: Der Verbalaspekt im Spannungsfeld zwischen Grammatik und Lexik. – *Sprachwissenschaft* 32(2), 123–166.

Buck Carl Darling 1949: *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages: A Contribution to the History of Ideas*, Chicago: University of Chicago Press.

115 *Wolfenbüttelio postilė*, 1573 (tekstą rengė habil. dr. Jolanta Gelumbeckaitė; konkordancijas rengė habil. dr. Jolanta Gelumbeckaitė, Vytautas Zinkevičius, 2007–2008; prieiga internete: http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=37).

Būga Kazimieras 1959: *Rinktiniai raštai* 2, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Clark Eve, Clark Herbert 1979: When nouns surface as verbs. – *Language* 55, 767–811.

Comrie Bernard 1976: *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems* (Cambridge Textbooks in Linguistics), Cambridge: Cambridge University Press.

Delbrück Berthold 1897: *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen* 2, Verlag: De Gruyter Mouton.

Derksen Rick 2015: *Etymological dictionary of the Baltic inherited lexicon*, Leiden, Boston: Brill.

Dowty David R. 1979: *Word meaning and Montague grammar*, Dordrecht, Boston, London: D. Reidel Publishing Company.

Drukteinytė Vaida 2002: Perkeltinė metaforinė reikšmė ir sintagminė jos charakteristika. – *Vārds un tā pētišanas aspekti: rakstu krājums* 6, 313–322.

Endzelīns Jānis 1951: *Latviešu valodas gramatika*, Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.

Endzelynas J[anis] 1957: *Baltų kalbų garsai ir formos*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Galnaitytė Elzė 1958: Veiksmažodžiai su priešdėliu *pa-* dabartinėje lietuvių kalboje. – *Vilniaus valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto mokslo darbai* XXVI. *Kalbotyra* 1, 101–122.

Geniušienė Emma 1987: The Typology of Reflexives. – *Empirical Approaches to Language Typology* 2, Berlin, New York, Amsterdam: Mouton de Gruyter.

Gerdts B. Donna, Marlett A. Stephen 2008: Introduction: the Form and Function of Denominal Verb Constructions. – *International Journal of American Linguistics* 74(4), 409–422.

Gorbachov Yaroslav 2007: *Indo-European origins of the nasal inchoative class in Germanic, Baltic and Slavic*: PhD Dissertation, Harvard University.

Gorbachov Yaroslav 2014: The origin of the Baltic inchoative in *-sta-*. An overlooked Proto-Baltic sound law. – *Indogermanische Forschungen* 119, 21–53.

Gottfurcht A. Carolyn 2008: *Denominal Verb Formation in English*: Dissertation, Northwestern University, Evanston, Illinois.

Hamp P. Eric 1978: Sound Change and the Etymological Lexicon. – *Papers form the Parasession of the Lexicon*, Chicago Linguistic Society, 184–195.

Haspelmath Martin 1993: More on the typology of inchoative/causative verb alternations. – *Causatives and Transitivity*, eds. B. Comrie and M. Polinsky, Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, 86–120.

Haspelmath Martin 2016: Universals of causative and anticausative verb formation and the spontaneity scale. – *Lingua Posnaniensis* 58(2), 33–63. Prieiga internete: https://zenodo.org/record/807022.

Haspelmath Martin, Sims D. Andrea 2010: *Understanding Morphology*, 2nd edition, London: Hodder Education.

Hauzenberga-Šturma Edīte 1970: Ergänzende Bemerkungen zum baltischen *-sta-* Präsens. – *Donum Balticum. To Professor Christian S. Stang on the occasion of his seventieth birthday 15 March 1970*, ed. V. Rūķe-Draviņa, Stockholm: Almqvist & Wiksell, 181–187.

Hofmann Erich 1956: Die baltischen Verba mit Nasalinfix. – *Zeitschrift für Slavische Philologie* 25(1), 58–66.

Holvoet Axel, Čižik Veslava 2004: Inherentiniai semantiniai veikslo požymiai. – *Gramatinių kategorijų tyrimai. Lietuvių kalbos gramatikos darbai* 2, red. A. Holvoet, L. Semėnienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 146–151.

Holvoet Axel, Čižik Veslava 2004: Veikslo priešpriešos tipai. – *Gramatinių kategorijų tyrimai. Lietuvių kalbos gramatikos darbai* 2, red. A. Holvoet, L. Semėnienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 141–162.

Hopper Paul J., Thompson Sandra A. 1980: Transitivity in grammar and discourse. – *Language* 56, 251–299.

Jakaitienė Evalda 1980: *Lietuvių kalbos leksikologija*, Vilnius: Mokslas.

Jakulis Erdvilas 2004: *Lietuvių kalbos* tekėti, teka, tekėjo *veiksmažodžiai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Karaliūnas Simas 1987: *Baltų kalbų struktūrų bendrybės ir jų kilmė*, Vilnius: Mokslas.

Karulis Konstantīns 1992: *Latviešu etimoloģijas vārdnīca* 1–2, Riga: Avots.

Kaukienė Audronė 1994: *Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija*, Klaipėda: Rytas.

Kaukienė Audronė 2002: *Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija* 2, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Kaukienė Audronė, Pakalniškienė Dalia 2011: *Prūsų kalba*: vadovėlis, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Kazlauskas Jonas 1968: *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, Vilnius: Mintis.

Kazlauskienė Asta 2012: *Trumpas lietuvių kalbos morfonologijos pagrindų kursas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Kiparsky Paul 1997: Remarks on Denominal Verbs. – *Complex Predicates* 64, 473–499.

Kuiper Franciscus Bernardus Jacobus 1937: *Die indogermanischen Nasalpräsentia: Ein Versuch zu einer morphologischen Analyse*, Amsterdam: N. V. Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij.

Kuryłowicz Jerzy 1964: *The Inflectional Categories of Indo-European*, Heidelberg: Carl Winter.

Lanszweert René 1984: *Die Rekonstruktion des Baltischen Grundwortschatzes*, Frankfurt am Main: Peter Lang.

Lubienė Jūratė 2015: *Lietuvių kalbos mikonimai: nominacija ir motyvacija*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Marchand Hans 1969: *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. A Synchronic-Diachronic Approach*, Munchen: Beck.

Mikašauskienė Raimonda 2018: *Intarpiniai ir sta kamieno veiksmažodžiai senojoje lietuvių raštijoje*: daktaro disertacija, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Mikulskas Rolandas 2013: Plungian V. 2011: *Gramatinių kategorijų tipologija* 2 [analitinė recenzija]. – *Bibliotheca Salensis* 5, Vilnius: Vilniaus universitetas, asociacija „Academia Salensis"; *Lietuvių kalba* 7. Prieiga internete: http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/67/54.

Morkūnas Kazys 1980: Konstantino Širvydo „Punktų sakymų" veiksmažodis (indeksas). – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 20, 109–222.

Nau Nicole, Pakerys Jurgis 2016: Transitivity pairs in Baltic: between Finnic and Slavic. – *Lingua Posnaniensis* 58(2), 83–126. Prieiga internete: https://doi.org/10.1515/linpo-2016-0011; SJR.

Nedyalkov Vladimir P., Silnitsky Georgij G. 1973: The typology of morphological and lexical causatives. – *Trends in Soviet theoretical linguistics*, ed. K. Ferenc, Dordrecht: Reidel, 1–32.

Nichols Johanna 1993: Transitive and causative in the Slavic lexicon: Evidence from Russian. – *Causatives and transitivity. Studies in Language Companion Series* 23, eds. B. Comrie, M. Polinsky, Amsterdam: Benjamins, 69–86.

Oettinger Norbert 1979: Die Stammbildung des hethitischen Verbums. – *Erlanger Beiträge zur Sprach- und Kunstwissenschaft* 64, Nürnberg: Carl.

Ostrowski Norbert 2004: Dėl *išgirsti* ir *prabilti* tipo ingresyvų Daukšos *Postilėje*. – *Baltistica* XXXIX(1), 55–59.

Ostrowski Norbert 2019: Old Lithuanian *ischtirra* 'Found Out' and Some Notes on the Development of Baltic Preterite. – *Baltistica* LIV(1), 47–62.

Pakalniškienė Dalia 1993: *Lietuvių kalbos intarpiniai ir sta-kamieniai veiksmažodžiai*: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas.

Pakalniškienė Dalia 1995: Prabaltiškasis intarpinių ir *sta*-kamienių veiksmažodžių sluoksnis. – *Baltistica* XXX(2), 25–28.

Pakalniškienė Dalia 1996: Lietuvių kalbos intarpinių ir *sta*-kamienių veiksmažodžių diachroniniai sluoksniai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* XXXVI, 83–86.

Pakalniškienė Dalia 1998: Kai kurie intarpinių ir *sta*-kamienių veiksmažodžių semantinės raidos bruožai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 55–58.

Pakalniškienė Dalia 2000: Intarpiniai ir *sta*-kamieniai denominatyvai – lietuvių kalbos inovacija. – *Veiksmažodžio raidos klausimai. Tiltai*, 1 priedas, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 71–89.

Pakalniškienė Dalia 2001: Lietuvių ir latvių kalbų intarpiniai bei *sta*-kamieniai veiksmažodžiai: bendrybės ir skirtybės. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti* 5, 358–366.

Pakalniškienė Dalia 2005: Rytų baltų CiR tipo veiksmažodžiai. – *Baltistica*, 6 priedas, 181–193.

Pakalniškienė Dalia 2018: Intarpiniai ir *sta* kamieno denominatyvai senojoje lietuvių raštijoje: nominacija ir motyvacija. – *Res humanitariae* 24, 61–101.

Pakalniškienė Dalia 2019: 1759 metų „Ziwato" denominatyviniai veiksmažodžiai. – *Res humanitariae* 26, 8–36.

Pakalniškienė Dalia 2020: Senosios lietuvių raštijos veiksmažodžių daryba: intarpiniai ir *sta* kamieno antikauzatyvai. – *Lietuvių kalba* 15, 1–16. Prieiga internete: http://www.lietuviukalba.lt.

Pakalniškienė Dalia, Šarkytė Raimonda 2012: Mikalojaus Daukšos raštų intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai natūraliosios morfologijos požiūriu. – *Res humanitariae* 11, 149–170.

Pakerys Jurgis 2004: Dėl lietuvių kalbos priesaginių denominatyvinių veiksmažodžių semantikos. – *Acta Linguistica Lithuanica* 50, 55—77.

Pakerys Jurgis 2005: *XVI a. Mažosios Lietuvos spaudinių mišriųjų ir priesaginių veiksmažodžių daryba*: daktaro disertacija, Vilniaus universitetas.

Pakerys Jurgis 2006: Dabartinės lietuvių kalbos priesagos *-ėti* denominatyviniai statyvai. – *Baltistica* 41(1), 67–86.

Pakerys Jurgis 2011: Dabartinės lietuvių kalbos daiktavardinių veiksmažodžių priesagų ir jų pamatinių daiktavardžių kaitybos klasių santykis. – *Baltistica* XLVI(2), 271–288.

Pakerys Jurgis, Rimkutė Erika, Utka Andrius 2012: Lietuvių kalbos denominatyviniai veiksmažodžiai ir greta jų vartojami pamatiniai žodžiai (tekstyno tyrimas). – *Darbai ir dienos* 58, 81–92.

Palmaitis Letas 1998: *Baltų kalbų gramatinės sistemos raida*, Kaunas: „Šviesa".

Paulauskienė Aldona 1994: *Lietuvių kalbos morfologija*: paskaitos lituanistams, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Paulauskienė Aldona 1994: *Lietuvių kalbos morfologija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Plungian Vladimir 2010: *Gramatinių kategorijų tipologija* 1, Vilnius: Vilniaus universitetas, asociacija „Academia Salensis".

Plungian Vladimir 2011: *Gramatinių kategorijų tipologija* 2, Vilnius: Vilniaus universitetas, asociacija „Academia Salensis".

Rothstein Susan 2004: *Structuring Events*: *A Study in the Semantics of Lexical Aspect*, Wiley-Blackwell Publishing Ltd.

Rudzīte Marta 1973: *O*-celmi ar nāseņa infiksu un *sto*-celmi Latgales dienvidaustrumu izloksnēs. – *Baltų kalbų veiksmažodžio tyrinėjimai*, Vilnius: Mintis, 187–197.

Schmalstieg William R. 2000: *The Historical Morphology of the Baltic Verb*: JIES Monograph No. 37, Washington DC.

Schmid Wolfgang Paul 1963: *Studien zum baltischen und indogermanischen Verbum*, Wiesbaden: Harassowitz.

Skardžius Pranas 1943: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, Lietuvių kalbos institutas.

Smith Carlotta S. 1997: *The Parameter of Aspect*, second edition, Dordrecht, Bosto, London: Kluwer Academic Publishers.

Stang Christian S. 1942: *Das slavische und baltisce Verbum*, Oslo: Dybwad.

Stang Christian S. 1966: *Vergleichende Grammatik der Baltischen Sprachen*, Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsvorlaget.

Stiebels Barbara 1998: Complex denominal verbs in German and the morphology-semantics interface. – *Yearbook of Morphology* 1997, eds. G. Booij, J. van Marle, Dordrecht: Kluwer, 265–302.

Strunk Klaus 1967: *Nasalpräsentien und Aoriste. Ein Beitrag zur Morphologie des Verbums im Indo-Iranischen und Griechischen*, Heidelberg: Carl Winter.

Urbas Dominykas 1996: *Martyno Mažvydo raštų žodynas*, Vinius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Urbutis Vincas 2009: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Valeckienė Adelė 1998: *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidybos institutas.

Vendler Zeno 1957: Verbs and Times. – *The Philosophical Review* 66(2), 143–160.

Verkuyl Henk 1993: *A Theory of Aspectuality. The Interaction between Temporal and Atemporal Structure*, Cambridge: Cambridge University Press.

Villanueva Svensson Miguel 2008: Lithuanian *žinóti* "to know". – *Baltistica* XLIII(2), 175–199.

Villanueva Svensson Miguel 2010: Baltic *sta*-presents and the Indo-European desiderative. – *Indogermanische Forschungen* 115, 204–233.

Villanueva Svensson Miguel 2011: Anticausative-inchoative verbs in the northern Indo-European languages. – *Historische Sprachforschung* 124, 33–58.

Villanueva Svensson Miguel 2016: Zero-grade denominative nasal and *sta*-presents in Baltic. – *Baltistica* LI(1), 37–59.

Wierzbicka Anna 1980: *Lingua Mentalis: The Semantics of Natural Language*, Sydney: Academic Press.

Аркадьев Петр 2010: Ещё раз о семантике литовских n/st глаголов: от непереходности к начинательности. – *Топоровские чтения*. I–IV. *Избранное*, Москва: Институт славяноведения, 309–324.

Аркадьев Петр 2015: *Ареальная типология префиксального перфектива (на материале языков Европы и Кавказа)*, Москва: Языки славянской культуры.

Блинова Ольга И. 2009: Концепция мотивационного словаря сибирского говора. – *Вестник Томского государственного университета. Филология* 1(5), 5–12.

Джаукян Геворк Б. 1982: *Сравнительная грамматика армянского языка*, Ереван: Издательство АН Армянской ССР.

Горбова Елена 2016: Лексический вид глагола. – *Kobe City University of Foreign Studies Journal of Research Institute* 55, 29–36.

Иванов Вячеслав Всеволодович 1981: *Славянский, балтийский и раннебалканский глагол: индоевропейские истоки*, Москва: Издательство «Наука».

Недялков Владимир П. 1969: Некоторые вероятностные универсалии в глагольном словообразовании. – *Языковые универсалии и лингвистическая типология*, ред. И. Ф. Вардуль, Москва: Наука, 106–114.

Падучева Елена 1998: Систематизация понятий и терминов аспектологии. – *Russian Linguistics* 22, 35–58.

Падучева Елена 2004: *Динамические модели в семантике лексики*, Москва: Языки славянской культуры.

Падучева Елена 2009: Лексическая аспектуальность и классификация предикатов по Маслову-Вендлеру. – *Вопросы языкознания* 6, 3–20.

Татевосов Сергей 2010: *Акциональность в лексике и грамматике*: диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук, Москва.

Татевосов Сергей 2015: *Акциональность в лексике и грамматике. Глагол и структура события*, Москва: Языки славянских культур.

Темчин Сергей 1984: *Глагольные инфиксные -n- и -sta- основы балтийских языков и их соответствия в праславянском*: дипломная работа, Вильнюсский университет.

Темчин Сергей 1986: Семантика *-n-* и *-sta-* глагольных основ в литовском языке. – *Kalbotyra* 37, 87–98.

Dalia PAKALNIŠKIENĖ

MOTYVUOTIEJI INTARPINIAI
IR *sta* KAMIENO VEIKSMAŽODŽIAI
XVI–XVII A. LIETUVIŲ RAŠTIJOJE

Mokslo studija

Redagavo *Irutė Raišutienė*
Maketavo *Silva Jankauskaitė*

Išleido Lietuvių kalbos institutas, Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius